An aerial photograph showing a river delta with terraced, layered banks of dark grey and brown sediment. The water is a vibrant turquoise color. The landscape is rugged and appears to be a natural, undisturbed environment.

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ БАТЫШ ТЯНЬ-ШАНДЫН ӨЗГӨЧӨ КОРГОЛУУЧУ ЖАРАТЫЛЫШ АЙМАКТАРЫ

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ БАТЫШ ТЯНЬ-ШАНДЫН ӨЗГӨЧӨ КОРГОЛУУЧУ ЖАРАТЫЛЫШ АЙМАКТАРЫ

Бишкек
2022

УДК 502/504

ББК 20.17

К 35

Авторлор:

Кенжебаева Н.В., Остащенко А.Н.

Редакторлор:

Емельянова Н.С., Мамбеталиев К.А., Осмонов А.Д., Турдуматов Т.К., Дыйканбаев М.А.

Кенжебаева Н.В., Остащенко А.Н.

К 35 Кыргызстандагы Батыш Тянь-Шандын өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары,
– Бишкек, БУУӨП Кыргызстан, 2022. - 180 б.

ISBN 978-9967-11-764-8

Батыш Тянь-Шань – эндемизмдин жогорку деңгээли жана бай флора жана фауна менен мүнөздөлгөн тоо системасы. Аймак ЮНЕСКОнун Бүткүл дүйнөлүк мурастар тизмесине жана Conservation International уюму тарабынан аныкталган 34 Biodiversity Hotspots тизмесине кирип, ошондой эле Бүткүл дүйнөлүк жапайы жаратылыш фондунун (WWF) версиясы боюнча планетанын Global 200 экологиялык региондорунун катарына кошулган. Бул китеп Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чектеринде Батыш Тянь-Шандын био ар түрдүүлүгүнө арналган жана өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары — Сары-Челек мамлекеттик биосфералык корук, Беш-Арал, Дашман жана Падыша-Ата мамлекеттик жаратылыш коруктары, «Алатай», «Кан-Ачуу» жана «Саймалуу-Таш» мамлекеттик жаратылыш парктары боюнча маалыматтарды камтыйт. Китеп региондун флорасы жана фаунасы жөнүндө маалыматтары бар тиркемелер менен коштолот. Экология, курчап турган чөйрөнү коргоо, жаратылышты пайдалануу, экологиялык билим берүү, экологиялык туризм тармагындагы адистер жана окурмандардын кеңири чөйрөсү үчүн арналат.

Бул басылма БУУӨП/ГЭФ «Туруктуу жашоо шарттарын колдоо үчүн Батыш Тянь-Шань тоо экосистемасынын глобалдык маанидеги биоартүрдүүлүгүн жана аны менен байланышкан жер жана токой ресурстарын сактоо» долбоорунун колдоосу менен жарыкка чыкты.

Бул басылмада берилген ойлор БУУнун, БУУнун Өнүктүрүү программасынын, анын программа/долбоорлорунун же өкмөттөрдүн көз-караштарын чагылдырууга тийиш эмес. Колдонулган белгилөөлөр кандайдыр бир өлкөнүн, территориянын же аймактын же алардын чек-араларынын укуктук статусуна тиешелүү көз-караштарды чагылдырбайт.

УДК 502/504

ББК 20.17

Сүрөттөр:

© Абдулаев М., Аманов Т., Бараталиев С., Давлетбаков А., Дыйканбаев М., Кенжебаева Н., Милько Д., Момуналиев С., Мотинов Д., Остащенко А., Попова И., Хендерсон Ф.

Дизайн:

Ахмеров Р.

ISBN 978-9967-11-764-8

©БУУӨП Кыргызстан, 2022

Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги айлана-чөйрөнү коргоо, экология жана климат, геология жана жер казынасын пайдалануу, ирригациялык жана мелиоративдик инфратүзүмдү кошпогондо, жаратылыш ресурстарын, анын ичинде биоресурстарды, жер казынасын жана суу ресурстарын пайдалануу жана коргоо чөйрөлөрүндөгү мамлекеттик саясатты иштеп чыгууну, ишке ашырууну жана координациялоону жүзөгө ашыруучу, экологиялык өнөр жай коопсуздугунун, тоо-кен иштеринин коопсуздугунун, жер казынасын коргоонун талаптарынын сакталышына, көмүрдүн жана отундун сапатына мамлекеттик контролду жана көзөмөлдү жүзөгө ашыруучу аткаруу бийлигинин ыйгарым укуктуу мамлекеттик органы болуп саналат.

Глобалдык экологиялык фонд – эл аралык жана өкмөттүк эмес уюмдар, ошондой эле жеке сектор менен өнөктөштүктө аракеттенүү аркылуу глобалдык экологиялык көйгөйлөрдү чечүү үчүн 184 өлкөнүн өкмөттөрүн бириктирип турат. Бүгүнкү күндө ГЭФ курчап турган чөйрөнүн абалын жакшыртууга багытталган долбоорлорду каржылоонун ири булагы болуп саналат. Көз карандысыз каржы уюму болуп саналуу менен ГЭФ биоартүрдүүлүк, климаттын өзгөрүшү, эл аралык суулар, жердин деградациясы, озон катмары жана туруктуу органикалык булгагычтар тематикасы боюнча долбоорлорду жүзөгө ашыруу үчүн гранттарды берет. 1992-жылдан баштап ГЭФ өнүгүп жаткан өлкөлөрдү жана өткөөл экономикасы бар өлкөлөрдү колдоо жагында зор ийгиликтерге жетишти. Ал \$21,7 млрд. грант берип 5000 ашык долбоорлорду чогуу каржылоого \$119 млрд. тарткан.

 www.thegef.org

БУУнун Өнүктүрүү программасы бардык деңгээлдерде кризиске каршы турууга жөндөмдүү коомду курууга, ошондой эле ар бир адамдын жашоо турмушунун сапатын жакшырта турган экономикалык өсүш деңгээлин башкарууга жана колдоого жардам берүү аркылуу адамдар менен тыгыз кызматташат. 193 өлкөдө орун алуу менен биз жаңы мүмкүнчүлүктөрдү түзүүгө жана турмушка жөндөмдүү улутту курууга жардам берүү үчүн глобалдык келечектерди жана жергиликтүү өзгөчөлүктөрдү терең түшүнүүнү сунуш кыла алабыз.

 kg.undp.org

    [undpkg](https://www.facebook.com/undpkg)

МАЗМУНУ

Киришүү	8
Батыш Тянь-Шандын био ар түрдүүлүгү	9
Батыш Тянь-Шандын өсүмдүктөр дүйнөсү	13
Батыш Тянь-Шандын жаныбарлар дүйнөсү	17
Кыргыз Республикасынын өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары	21
Батыш Тянь-Шандын өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары	27
Сары-Челек мамлекеттик биосфералык коругу	28
Беш-Арал мамлекеттик жаратылыш коругу	43
Дашман мамлекеттик жаратылыш коругу	55
Падыша-Ата мамлекеттик жаратылыш коругу	65
“Алатай” мамлекеттик жаратылыш паркы	77
“Кан-Ачуу” мамлекеттик жаратылыш паркы	89
“Саймалуу-Таш” мамлекеттик жаратылыш паркы	99
Колдонулган адабияттар	110
Тиркемелер	117
1-тиркеме. Батыш Тянь-Шандын өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарынын жерлеринде өсүүчү өсүмдүктөрдүн тизмеси (Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чегинде)	117
2-тиркеме. Батыш Тянь-Шандын өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарынын жерлеринде байыр алган омурткалуу жаныбарлардын тизмеси (Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чегинде)	161
3-тиркеме. Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине (2007) киргизилген өсүмдүктөрдүн тизмеси	172
4-тиркеме. Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине (2007) киргизилген жаныбарлардын тизмеси (Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чегинде)	178

КИРИШҮҮ

Био ар түрдүүлүктү сактоо глобалдык экологиялык артыкчылыктардын бири. Флоранын жана фаунанын кыскарышынан улам анын актуалдуулугу жылдан жылга жогорулоодо. Сейрек кездешүүчү жана жоголуу коркунучунда турган жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн түрлөрү — биздин жер шарыбыздын биологиялык ар түрдүүлүгүнүн өтө назик жана маанилүү бөлүгү. Экосистемадан бир эле түрдүн жок болуп кетиши анын бүтүндүгүнүн жана туруктуулугунун бузулушуна, ал эми айрым учурларда — талкалануусуна алып келиши мүмкүн.

Био ар түрдүүлүк коркунучтуу темп менен кыскарууда. Биздин жыргалчылыгыбызга био ар түрдүүлүктү жоготуунун тийгизген таасири жылдан жылга күч алууда, ал эми анын адамдар жана жер шары үчүн катастрофалык кесепеттери улам жакындап келүүдө. Экстремалдык аба ырайынын шарттары, токой өрттөрү, урбанизация, курчап турган чөйрөнүн булгануусу, жаратылыш ресурстарын ашыгы менен пайдалануу глобалдык био ар түрдүүлүктүн кыскарышына алып келүүдө. Канаттуулардын, сүт эмүүчүлөрдүн, балыктардын, сойлоочулардын жана жерде-сууда жашоочулардын саны таң калтырчу тездик менен азайып жатат. Бул болсо, жер шарындагы жашоого түздөн-түз коркунуч!

Кыргыз Республикасы глобалдуу био ар түрдүүлүктү сактоодо жана биосфералык функцияларды колдоодо белгилүү бир ролду ойнойт, анткени Бүткүл дүйнөлүк жапайы жаратылыш фондунун (WWF) версиясы боюнча ал Global 200 экологиялык региондорунун катарына кирет жана Conservation International уюму тарабынан аныкталган 34 Biodiversity Hotspots тизмесине кирген. Кыргызстандын аянты планетанын аянтынын болгону 0,03%ын же дүйнөлүк кургакчылыктын 0,13%ын гана түзгөнүнө карабастан, өлкөдө глобалдык флоранын 2%га жана дүйнөлүк фаунанын 3%га жакыны топтолгон. Мындай глобалдык маанилүү жаратылыш байлыгын сактоо үчүн Кыргыз Республикасында өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарынын

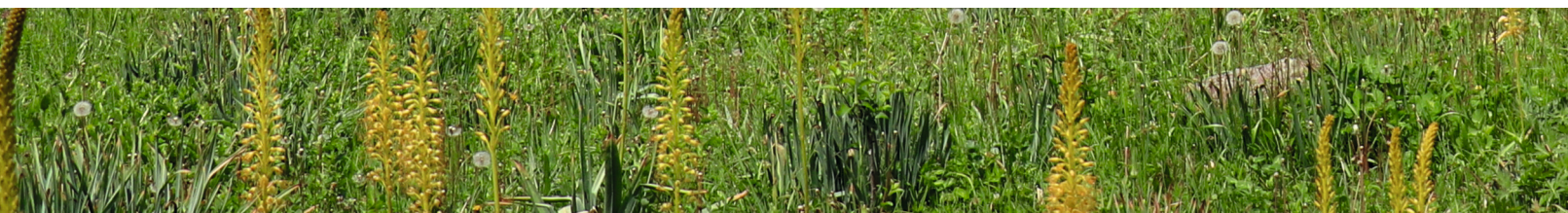
(ӨКЖА) түйүнү активдүү иштейт, ал өлкөнүн жалпы аянтынын 7,38%ын ээлейт жана өзүнө 10 мамлекеттик жаратылыш коруктарын, 13 мамлекеттик жаратылыш парктарын, 64 мамлекеттик өзгөчө коруктарды, ботаникалык бак жана зоопаркты камтыйт.

Бүгүнкү күндө жаратылышты коргоо уюмдары улуттук өкмөттөр менен биргеликте бир катар чараларды көрүп, жаратылыш коргоо демилгелерин колдоп турушат. Региондук деңгээлде мындай глобалдык күч-аракеттердин бири — Батыш Тянь-Шандын глобалдык маанидеги биологиялык ар түрдүүлүгүн сактоо боюнча БУУӨП/ГЭФ долбоору. Анын негизги максаты — кайталангыс жаратылыш комплекстерин жана био ар түрдүүлүктү сактоо, сейрек кездешүүчү жана жоголуу коркунучунда турган жаныбарлар жана өсүмдүктөр дүйнөсүнүн түрлөрүн коргоого жардам көрсөтүү. Долбоор Глобалдык экологиялык фонд (ГЭФ) тарабынан каржыланып, Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги менен өнөктөштүктө, Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун аймагында жүзөгө ашырылууда.

БУУӨП/ГЭФ долбоорунун аталган географиясынан улам, бул китеп Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чектеринде Батыш Тянь-Шандын био ар түрдүүлүгүнө арналган жана өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары — Сары-Челек мамлекеттик биосфералык коругу, Беш-Арал, Дашман жана Падыша-Ата мамлекеттик жаратылыш коруктары, «Алатай», «Кан-Ачуу» жана «Саймалуу-Таш» мамлекеттик жаратылыш парктары — боюнча аталган аймактын чектериндеги гана маалыматтарды камтыйт. Китеп Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чектеринде Батыш Тянь-Шандын ӨКЖА өсүмдүктөрүнүн жана жаныбарларынын тизмелери, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизилген өсүмдүктөрдүн жана жаныбарлардын тизмелери келтирилген тиркемелер менен коштолот.

БАТЫШ ТЯНЬ-ШАНДЫН БИО АР ТҮРДҮҮЛҮГҮ

Тянь-Шань — бул батыштан чыгышты карай 2450 км созулган, Казакстандын, Кытайдын, Кыргызстандын, Тажикстандын жана Өзбекстандын аймагында жайгашкан, Борбордук Азиядагы чоң тоо системасы. Кыргызстандын аймагындагы кыркалар жана тоолор төмөнкүдөй орографикалык райондорго бириккен — Борбордук Тянь-Шань, Ички Тянь-Шань, Батыш Тянь-Шань жана Түндүк Тянь-Шань. Памир-Алай өзүнчө көрсөтүлөт.

Батыш Тянь-Шань Кыргызстандын чегинде Түндүк жана Ички Тянь-Шань менен чектешет. Батыш Тянь-Шандын тоо кыркалары түндүк-батыш жана түндүк-чыгыш багытка созулган, ошол эле учурда башка орографиялык райондор субкеңдикке таралууга ээ болгон. Өрөөндүн терең суулары менен бөлүнгөн, көп сандаган тоо тармактары бар бийик жана аскалуу кырлар рельефи боюнча кеңири жана татаал тоо массивин түзөт. Фергана тоо кыркасы абдан бийик, узун жана кеңири болуп саналат. Батыш Тянь-Шандын аймагында дагы башка тоо кыркалары — Чаткал, Кара-Кыр (Кашка-Суу), Баубаш-Ата, Курамин, Пскемск, Угам, Катыран-Тоо ж.б. белгилүү.

Батыш Тянь-Шань Тянь-Шандын өтө нымдуу жана жылуулук менен камсыз болгон бөлүгү болуп саналат. Анын бөлүктөргө бөлүнүшү, тоо беттеринин экспозициясы, тоо тармактарынын бийиктиги, кеңдиги жана багыттары Батыш Тянь-Шандын климатына чоң таасир тийгизет. Жаан-чачындын көбү жаз айларына туура келет. Батыш Тянь-Шандын тоо этектеринде орточо жылдык температура +12,6°C барабар, абсолюттук максимум

тоолордо +36°C чейин жетет. Муздак мезгил чоң нымдуулук, жаан-чачындын көп жаашы жана калың кар катмары менен мүнөздөлөт. Тоолордун төмөн тилкесинде январь айынын температурасы -3 °C тан -8°C чейин өзгөрүп турат, бийик тоолордо ал -20°C чейин, абсолюттук минимум -40°C жетет.

Бийиктик тилкелеринин өтө төмөн жагында жер кыртышынын, эриген мөңгүлөрдөн жана жамгыр сууларынан азык алган анча чоң эмес суулар башталат. Негизги толук аккан сууларга төмөнкүлөр кирет — Чаткал, Кара-Дарыя, Тентек-Сай, Ак-Буура, Нарын, Гава-Сай, Көк-Сорок, Сумсар, Касан-Сай, Терек-Сай, Падыша-Ата, Куляш-Сай жана Чанач, алар Кыргызстандын чектеринен тышкары Сырдарыя суусуна куят.

Турандык күрөң топурактардын кеңири таралышы Батыш Тянь-Шандын топурагынын өзгөчөлүгү болуп саналып, ал аз түшүмдүүлүгү менен айырмаланат. Гумусту камтышы 1–1,5% дан 2,1–4,6%га чейин өзгөрүп турат. Ошондой эле буудай баш-кылкандуу түрдүү чөптөр жана бадалдуу талаалар астында 3–6% гумусту камтыган тоолуу бозомтук-күрөң топурактар таралган. Жаңгак-мөмөлүү токойлордун тоо-токойлуу кара-күрөң топурактары топурактардын түп нускалуу тиби болуп саналат. Алар жогору түшүмдүүлүгү менен айырмаланат, аларда гумустун камтышы 20%га жетет. Тоо беттеринде тоолуу күрөң топурактар, карагайлуу токойлордун тоолуу кара топурактуу токойлору, тоолуу шалбаа-талаалуу субальпылык жана тоолуу шалбаа альпылык топурактар калыптанат.

Батыш Тянь-Шань

ЮНЕСКОнун
Бүткүл
дүйнөлүк
мурастар
тизмесине
кирет

**34 глобалдык Biodiversity
Hotspots тизмесине**
кирет

Бүткүл дүйнөлүк жапайы
жаратылыш фондунун
(WWF) версиясы боюнча
Global 200 экологиялык
региондорунун
рейтингине кирет

Бүткүл дүйнөлүк жапайы жаратылыш фондунун (WWF) версиясы боюнча Global 200 экологиялык региондорунун рейтингине кирет

Өзүнүн бай жана кайталангыс биологиялык ар түрдүүлүгүнөн улам, Батыш Тянь-Шань дүйнөнүн бир катар рейтингдерине жана тизмелерине киргизилген. Батыш Тянь-Шань салыштырмалуу жакшы сакталган жаратылыш экосистемалары жана ландшафттары бар бир бүтүн жаратылыш зонасы болуп саналат. Бул жерде ысык чөлдөр, тоолуу талаалар, бийик чөптүү орто тоолор жана жапыз чөптүү шалбаалар, кайталангыс жаңгактуу, жапайы мөмөлүү, арчалуу, карагай-пихталуу, жазы жалбырактуу, жайылма жана мисте токойлор кездешет.

Батыш Тянь-Шандын уникалдуу жаныбарлар жана өсүмдүктөр дүйнөсү жетишерлик көп түрдүү. Бул жерде эндемиктер жана эфемерлер кеңири таралган. Флора менен фаунанын өкүлдөрүнүн ала-булалыгы өзгөчө тоолуу райондордо көрүнөт, анда тике зоналуулук өсүмдүк ландшафттарынын типтерин жана жаныбарлар дүйнөсүнүн таралышын шарттап турат. Көпчүлүк түрлөрдү деңиз деңгээлинен

2 000 ден 2 500 метрге чейинки бийиктиктерде, тоолордун орто тилкесинде кездештирүүгө болот.

Батыш Тянь-Шань Тянь-Шань-Памир тоолуу физика-геологиялык өлкөнүн бөлүгү болуп саналат, чөлдүү арид зонасынын ичинде жайгашкан жана Туран тегиздиги, Борбордук-Казакстан өлкөсү (Казакстандык майда дөбөлүү), Монгол-Синьцзянь (Борбордук Азиялык) өлкөсү, Ирандык тайпак тоо этеги, Тибеттик тайпак тоо этеги жана Гималай сыяктуу физика-географиялык тараптар менен чектешет. Түндүгүндө тоо кыркалары жана тегиздиктери аркылуу Чыгыш-Европа жана Батыш-Сибирь түздүгү, ошондой эле Урал-Новоземельск жана Алтай-Саян тоо тилкеси менен байланышы бар. Ушул физика-географиялык тараптардын өсүмдүк жана жаныбарлар дүйнөсүнүн өкүлдөрү Батыш Тянь-Шандын аймагында жайгашкан жана ошондуктан ал ландшафттардын жана жаратылыш экосистемаларынын бай келген көп түрдүүлүгү менен айырмаланат.

Батыш Тянь-Шандын козу карындары, балырлары, энцилчектери жана мохтору толугу

менен изилденген эмес жана алар тууралуу аз гана маалыматтар бар. Балырлардын 600гө жакын түрлөрү жана формалары, мохтордун 80 түрлөрү, эңилчектердин 87ден ашык түрлөрү белгилүү. Түтүктүү (жогорку) өсүмдүктөрдүн 2500гө жакын түрлөрү бар, алардын ичинен сейрек жана эндемикалык өсүмдүктөрдүн саны флоранын 12%га чейин жетет. Батыш Тянь-Шандын курт-кумурскаларынан тышкары, омурткасыз жаныбарлары аз иликтенген. Курт-кумурскалар тууралуу маалыматтар айрым коруктар боюнча гана бар. Сары-Челек коругунда курт-кумурскалардын 14 отрядын, 92 түркүмүн жана 589 түрүн түзгөн 993 түрү белгиленген. Падыша-Ата коругунда алардын 15 отряды, 107 түркүмү жана 589 түрү катталган.

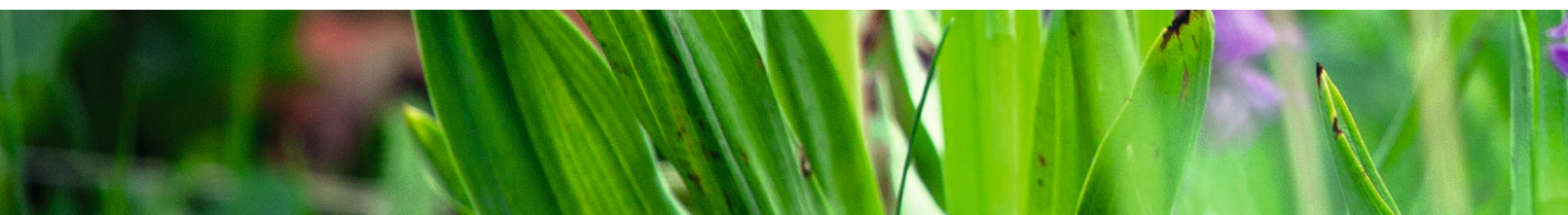
Батыш Тянь-Шандын суу көлмөлөрүн байырлаган омурткасыз жаныбарлар боюнча толук маалыматтар бар, аларда курт-кумурскалардын 425 түрү кездешет. Курт-кумурскалардан тышкары, көлмөлөрдө рак түрдүүлөр, жалпак курттар, көңгөлдөр, шакектүү курттар (сүлүк курттун 8 түрү), аз түктүү муунактар (10 түрү) жана моллюскалар (19 түрү) класстарын түзгөн түрлөрүнүн анча көп эмес саны белгиленген.

Батыш Тянь-Шанда омурткалуу жаныбарлардын 535 түрү эсептелген, алардын ичинен 513 аборигендер жана 22 интродуценттер. Омурткалуу жаныбарлардын беш классынын ичинде — канаттуулар классы — 384 түр, сүт эмүүчүлөрдүн — 60 аборигендик жана 5 интродуцияланган түрлөр, сөөктүү нур канаттуу балыктар классы — 37 аборигендик жана 17 интродуцияланган түрлөр. Эң аз сандуулар — сойлоочулар классы (29 түр) жана жерде-сууда жашоочулар (3 түр).

Кыргызстандын Жалал-Абад облусунун аймагы менен чектелген Батыш Тянь-Шанда омурткалуу жаныбарлардын 428 түрү байыр алган, алардын ичинде канаттуулардын 306 түрү, сүт эмүүчүлөрдүн 60 аборигендик жана 3 интродуциялык түрлөрү, сөөктүү нур канаттуу балыктардын 16 аборигендик жана 16 интродуциялык түрлөрү, сойлоочулардын 24 түрү, жерде-сууда жашоочулардын 3 түрү кездешет. Бул саздак жердеги канаттуулардын жана балыктардын кээ бир түрлөрүнүн, ошондой эле жапыз тоолуу талаа жана жарым чөл түздүктөрүндө жашаган кээ бир сойлоочулардын, канаттуулардын жана сүт эмүүчүлөрдүн жашоо чөйрөсүнө ылайыктуу жапыз тоолуу суу объектилеринин жоктугу менен шартталган.

**БАТЫШ
ТЯНЬ-ШАНДЫН
ӨСҮМДҮКТӨР ДҮЙНӨСҮ**

Батыш Тянь-Шандын өсүмдүктөр дүйнөсү абдан бай жана ар түрдүү келет. Ал Тянь-Шандын башка региондорунан кыйла айырмаланып, Памир-Алай менен көп окшоштарга ээ. Батыш Тянь-Шанда өсүмдүктөрдүн түп нускалуу типтери кездешет. Борбордук Азия аймагы боюнча Батыш Тянь-Шандын флорасы эң байлардын бири болуп эсептелет. Бул жерде Борбордук Азиянын түтүктүү (жогорку) өсүмдүктөрдүн 9000 түрүнүн ичинен 3500гө жакын түрү топтолгон.

Деңиз деңгээлинен 1300дөн 3300гө чейинки бийиктиктерде саванноиддер кеңири таралган. Алар жумшак кышы бар субтропикалык климаттын шартында, абдан кургак жана ысык жайдын аптабында, кышында жана жазында абдан көп жаан жааган шартта пайда болгон. Кыргызстандан тышкары, саванноиддер Өзбекстанда, Түркмөнстанда, Түркияда, Иранда жана Афганистанда таралган. Аларды төмөнкүдөй түрлөргө бөлүүгө болот:

- ири дандуу жана чөптүү өсүмдүктөрү бар саванноиддер (пияз түптүү арпа, ири жалбырактуу карындыз, наргыя чөп, түктүү будайык, түбү бош ж.б.);
- «шибляк» топторундагы бадал-саванноиддер (бадам, мисте, ит мурун, чие ж.б.);
- умбелляр-саванноиддер — чатыр түркүмүндөгү ири чөптүү (1 метрге чейин жана андан бийик) өсүмдүктөр (ферула) жана аюу чач (прангос).

Кайталангыс жаңгак-мөмөлүү токойлор карагай-пихталуу жана жазы жалбырактуу реликтилик токойлор менен айкалышып, глобалдуу экинчи муз каптоодон бери биздин күндөргө чейин сакталып калган. Ээлеген аймактарынын өлчөмү, баалуулугу, кайталангыстыгы жана кооздугу боюнча жаңгак мөмөлүү токойлор дүйнө жүзүндө жалгыз болуп саналат. Алар деңиз деңгээлинен 1100–1300 м ден 2000–2200 м ге чейинки бийиктиктеги кеңири мейкиндикти ээлейт. 1945-жылы эле Түштүк-Кыргыз экспедициясынын жетекчиси — академик В. Н. Сукачев-

дун сунушу боюнча жаңгак мөмөлүү токойлор токой мөмөлүү корукча катары жарыяланган. Ошондо бул токойлордо чарба жүргүзүү режими (жаңгак мөмөлүү токойлорду калыбына келтирүү, өнүктүрүү, сарамжалдуу жана комплекстүү колдонуу) бекитилген. Ушул керемет токойлордо грек жаңгагы, жапайы алмалар, алмуруттар, ит мурундар, бөрү карагаттар, жапайы алчанын ар түрдүү формалары, долоно, зараң, ыргай, шилби жана башка көптөгөн өсүмдүктөр өсөт.

Арча токойлор сууну жөнгө салуучу, суу сактоочу, топурак сактоочу жана чөйрө түзүүчү мааниге ээ. Алар деңиз деңгээлинен 900дөн 2800 м ге чейинки бийиктикте тоо беттеринде өсүшөт. Аталган токойлор үчүн кубаттуу тамыр системасы, сейректиги, өсүмдүктөрдүн аз жайгашуусу мүнөздүү. Алар жер үстүндөгү суу агымын кыртыштын алдына сиңирип, көптөгөн майда агын сууларды жана чоң дарыяларды пайда кылат. Аларды өзүнчө эле абаны мыкты тазалай турган «жаратылыш санитарлары» десек да болот.

Кыргызстандын чегиндеги Батыш Тянь-Шандын өсүмдүктөрү өтө татаал мүнөзгө ээ жана анын классификациясы ар кандай талкуулардын предмети болуп келет. Батыш Тянь-Шандын өсүмдүктөрү классификациясы жана терминологиясы боюнча кайчы пикирлерди жарата бергенинен улам, окумуштуулардын арасында бир нече варианттагы сыпаттамага ээ болушкан.

Батыш Тянь-Шандын өсүмдүктөрүн В. Н. Павлов 17 типке бөлгөн: эфемер чөлдөр, дандуушыбактуу чөлдөр, гипсофиттүү-галофиттик чөлдөр, талаалар, ксерофилдик сейрек токойлор жана бадалдуу майда өсүмдүктөр («шибляк»), тоо этектүү ксерофиттер, арчалар, каралжын ийне жалбырактуу токойлор, жалбырактуу токойлор, ксерофилдик жана мезофилдик бадалдар, шалбаа талаалар, шалбаалар, саздар, альпы төшөлмөлөрү жана боштуктары, криофиттик жаздыксымакчалар, петрофиттик өсүмдүктөр, гигрофиттик өсүмдүктөр.

Ошондой эле В. Н. Павлов тарабынан Батыш Тянь-Шандын жогорку алкактуу типтеринин төмөнкүдөй схемасы сунушталган:

- деңиз деңгээлинен 500 дөн 800 м ге чейинки бийиктикте — жапыз тоолуу алкак — эфемер өсүмдүктөрү, шыбак жана дандуу-шыбактуу чөлдөр, чөлдүү мистелүү сейрек токойлор жана жарым бадалдар;
- деңиз деңгээлинен 800 дөн — 2 000 м ге чейинки бийиктикте — орто тоолуу алкак (бул жерде Батыш Тянь-Шандын өсүмдүктөрүнүн көптөгөн типтери бар) — талаалар, жаңгак мөмөлүү, аралаш карагай-жаңгак жана пихта-карагайлуу токойлор, бадалдар, орто тоолуу шалбаалар жана шалбаа талаалар, арчалар, петрофиттер (жардын, шагылдын, таштардын өсүмдүктөрү);
- деңиз деңгээлинен 2 000–2 800 м ге чейинки бийиктикте — субальпы шалбаа талаалар жана шалбаалар, арчалуу төшөлмөлөр жана тоо ксерофиттер тилкеси — *Ferula* чайыр (ферула) жана *Prangos* аюу чач (прангос) тобунун өсүмдүктөрү, *Festuca* типчак же *Stipa*

тулаң талаалары, жайылган (төшөлмө) арча *Juniperus turkestanica*, шалбаа, анча чоң эмес саздар;

- деңиз деңгээлинен 2 800 м бийиктиктен жогору — альпы тилкеси (бактар жана бадалдар жок, төмөн температураларга туруктуу, жапыз бойлуу, «килемдүү» чөп өсүмдүктөрү өсөт) — альпы саздары, криофиттик өсүмдүк-жаздыксымакчалар, альпы боштуктары, жарлардын жана шагылдардын бийик тоолуу өсүмдүктөрү. Батыш Тянь-Шанда альпы (криофиттик жапыз чөптүү) шалбаалар жана субальпы (криофиттик орто чөптүү) шалбаалар аз кездешет.

Россиялык жана Борбордук Азия өлкөлөрдүн окумуштуу-ботаниктеринин жамааты тарабынан «Орто Азиянын жана Казакстандын тоолорунун өсүмдүктөрү» картасы чыгарылган, анда төмөнкүдөй өсүмдүк түркүмү бөлүп көрсөтүлгөн: субнивалдык өсүмдүктөр, криофиттик шалбаалар (жапыз чөптүү, орто чөптүү), криофиттик фриганоиддер (түрдүү чөптүү-дандуу-тикен чөптүү), криофиттик

саванноиддер (умбелярлар), каралжын ийне жалбырактуу токойлор (карагай, жалбырак-карагайлуу), бадал өсүмдүктөрү жана шалбаалар, фриганоиддер (бадалдуу-сейрек токойлуу), талаалар, чөлдөр, жазы жалбырактуу токойлор (алма-жаңгактуу).

Батыш Тянь-Шанда мохтор, папоротниктер, кырк муундар жана жылаңач уруктуулар аз. Бирок жылаңач уруктуулар (карагай, көк карагай, арча, эфедра) өсүмдүк катмарын түзүүдө олуттуу роль ойнойт. Батыш Тянь-Шандын флорасынын негизин жабык уруктуу өсүмдүктөр (90%га жакынын) түзөт, алардын ичинде эки үлүштүүлөр (буурчактуу, күлгүн түстүү, татаал гүлдүү, чатырлуу ж.б) басымдуулук кылат, ал эми бир үлүштүүлөр (дандар, пияздар, башкалар) салыштырмалуу аз. Татаал гүлдүү, дандар жана чанактуулар, ошондой эле чатырлуу, эрин гүлдүү, кайчы гүлдүү, лилия сымал, эндиктер түркүмдөрүнүн өкүлдөрү жана башка көптөгөн түрлөрү кеңири жайылган. Астрагал, шыбак, кымыздык, пияз, мандалак, каз таман, кокуй тикен, аюу чач,

кекек, тыйынчана, шимүүрчек, лютик, тулаң, жылтыр гүл, буудайык жана башкалар сыяктуу түрлөр дагы кеңири кездешет.

Кыргызстандын флорасы эндемиктерге бай, аны менен, алардын көп бөлүгү дал ушул Батыш Тянь-Шандын аймагында, жапыз тоолуу жана орто тоолуу аймактарда өсөт. Алар: Падыш-Ата-Сумсар суу аралыгынын ала түстүү жапыз тоолору, Бозбу-Тоо жана Баубаш-Ата тоо массивдери, Суусамыр, Молдо-Тоо, Көк-Ирим, Ак-Шыйрак кыркаларынын түштүк беттери, Фергана жана Алай кыркаларынын кошулган жерлери, ошондой эле Талас тоо кыркасынын батыш бөлүгү жана Талас өрөөнүнүн батыш бөлүгүнүн анча чоң эмес Ичкеле-Тоо жана Ак-Таш кыркалары.

Бул жерлерде сейрек, эндемикалык, башкача айтканда, башка эч жерде өспөй турган өсүмдүктөр: Комаров лепидолофасы, Шакаптар ламиропаппусу, Суусамыр чайыр гүлү, Андрахнадай текөөрчек, Нарын юринясы жана башкалар кездешет.

**БАТЫШ
ТЯНЬ-ШАНДЫН
ЖАНЫБАРЛАР ДҮЙНӨСҮ**

Кыргызстандын Жалал-Абад облусунун чектериндеги Батыш Тянь-Шанда омурткалуу жаныбарлар беш класста берилген: сөөктүү нур канаттуу балыктар, жерде-сууда жашоочулар, сойлоочулар, канаттуулар жана сүт эмүүчүлөр.

Балыктардын 29 түрү бар, алардын ичинде 15и — жергиликтүү (аборигендер), ал эми 14 түрү — балыктарды өстүрүү үчүн атайын алынып келинген же башка балыктар менен капыстан чогуу келгендер болуп саналат.

Жерде-сууда жашоочулар (амфибиялар) болгону кур бакалардын 2 аборигендик түрү менен көрсөтүлгөн, ал эми дагы 1 түрү — суу бакасы майда чабактар менен бирге көл-мөлөргө алынып келинген. Амфибиялардын аз санда болушу Тянь-Шандын сууларынын изоляцияланган ички бассейндерде жайгашканы менен байланыштуу болушу мүмкүн.

Сойлоочулар (рептилиялар) 24 түрдө берилген, алардын көп бөлүгү жапыз тоолуу, өтө жылуу жерлерде байыр алышат. Аларга кургактагы таш бакалар, анык кескелдириктер, игуана сымалдуулар, эчкемер сымалдуулар, кескелдириктер жана жыландар кирет.

Сойлоочулар, амфибиялар сыяктуу эле, салкын кандуу жаныбарлар, алардын жашоосу курчап турган чөйрөнүн температура-сынан көз каранды. Сойлоочулар күн нуруна жылынуу менен жылуулукту бооруна топтоп алышат, бул жөндөмү аларга бийик тоолорго чыгууга мүмкүндүк берет, анткени, түштүк беттерде топурак жакшы жылыт жана жагымдуу микроклимат түзүлөт.

2021-жылы Био ар түрдүүлүктү сактоо жана өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары департаменти Батыш Тянь-Шандын био ар түрдүүлүгүн сактоо боюнча БУУӨП/ГЭФ

долбоорунун колдоосу менен Жалал-Абад облусунун Аксы жана Ноокен райондоруна экспедицияны уюштурган. Бул экспедиция мурда эчкемердин байырлоосу белгиленген аймактарга баа берүү боюнча уюштурулуп, жүргүзүлгөн эле. Департаменттин жана БУУӨПтүн кызматкерлери (Ызак уулу Б., А. Д. Осмонов жана Т. Аманов) фотокапкандардын маалыматтарына байма-бай талдоо жүргүзүп, визуалдык эсепке алууларынын жыйынтыгы боюнча эчкемерлердин байырлоо жерлерин аныкташты. Бул ишке жергиликтүү коомчулуктар менен жолугушууларды жүргүзүүнүн жардамы зор болду. Аталган иш чаралардын алкагында эчкемерлердин айрым түрлөрү эсепке алынып, ошондой эле алардын байырлоо жеринин потенциалдуу ареалы белгиленген.

Канаттуулар 16 отрядда берилген — тоок сымалдуулар, каз сымалдуулар, кунас сымалдуулар, арам өрдөк сымалдуулар, шумкар сымалдуулар, турна сымалдуулар, маарак түспөлдүүлөр, кара боорлор сымалдуулар, көгүчкөн сымалдуулар, күкүк түрдүүлөр, үкү сымалдуулар, сүтак сымалдуулар, карлыгач түрдүүлөр, көк карга түрдүүлөр, тоңкулдак сымалдуулар, таранчы сымалдуулар. Канаттуулардан бардыгы болуп 302 түр кездешет, алар эки чоң категорияга — отурукташкан жана миграциялоочу болуп бөлүнөт.

Сүт эмүүчүлөр 6 отрядда берилген — коен сымалдуулар, кемирүүчүлөр, каскакчылар, жарганаттар, ача туяктуулар жана жырткычтар. Коен сымалдуулар жана кемирүүчүлөр отряддарынын өкүлдөрү — майда жана сейрек орто өлчөмдөгү түрлөр, негизинен, чөп жечү жаныбарлар. Алар өсүмдүк азыгынын чоң көлөмүн жешет, ошол эле учурда,

өздөрү көп сандаган жырткыч канаттуулар жана сойлоочулар үчүн азыктын кызматын аткарышат. Чычкандардын, момолой сымактуулардын жана бүтүктөрдүн (сокур чычкандардын) ийин казуу иши түшүмдүүлүктү жана топурактын структурасын колдоодо маанилүү роль ойнойт. Адамдар жана үй жаныбарлары менен жалпы ооруларга ээ болуу менен, кемирүүчүлөр — антропозоологиялык инфекциялардын табигый очокторунун болушун сактоочу маанилүү звено болуп саналат. Каскакчылар отрядын кулактуу кирпичи жана кичине ак тиш сымалдуулар түзөт, алар майда жандыктар менен азыктанышат.

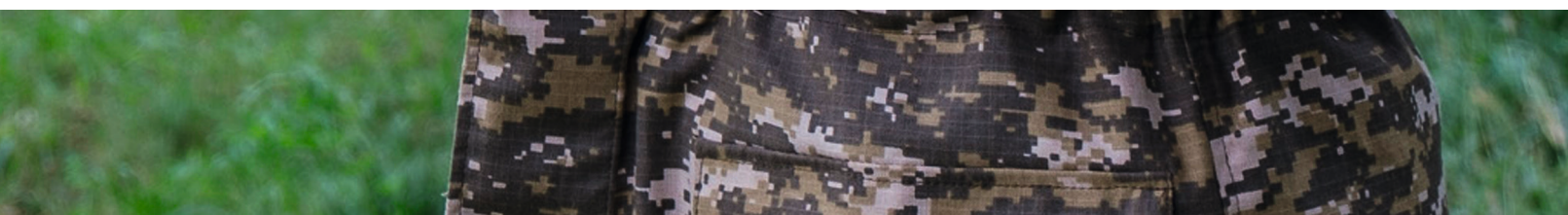
Жарганаттар — сүт эмүүчүлөрдүн активдүү учуу жөндөмдүүлүгүнө ээ болгон жалгыз отряды. 14 түрдөгү жарганаттар көрсөтүлгөн. Булар жылуулукту сүйгөн жаныбарлар, курт-кумурскаларды абадан кармап жешет жана жапыз тоолуу аймактарда, сейрек учурда орто тоолуу жана бийик тоолуу аймактарда таралган. Кышкысын жарганаттар үңкүрлөргө, тамдын төбөсүнө, дарак оюктарына, башка далдоолорго жашырынып, уйкуга киришет. Алардын уйкусу жылуу аба ырайында бузулушу мүмкүн.

Ача туяктуулар орто жана ири өлчөмдөгү чөп жечүлөр түрлөрүндө кездешет, алар айрым жырткыч канаттуулар жана сүт эмүүчүлөр, ошондой эле көп сандаган курт-кумурскалардын түрлөрү үчүн азыктануу булагы болуп саналат.

Жаныбарлардын санын жөнгө салуу менен жырткыч жаныбарлар жаратылышта динамикалуу тең салмактуулукту колдоп туруучу маанилүү факторлордун бири болуп саналат.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ӨЗГӨЧӨ КОРГОЛУУЧУ
ЖАРАТЫЛЫШ АЙМАКТАРЫ**

Жаратылышты коргоонун бүткүл дүйнөлүк союзунун аныктамасыны ылайык, «өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары — бул био ар түрдүүлүктү сактоо үчүн түзүлгөн жана өзгөчө юридикалык статуска ээ (мыйзам тарабынан корголгон) аймактар (кургактык жана деңиз участоктору)».

Кыргыз Республикасынын мыйзамдары өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарын

«жалпы улуттук байлык болуп эсептелген жаратылышты коргоочу, илимий, маданий, эстетикалык жана тарыхый жактардан артыкчылыктуу мааниге ээ, чарбалык жана туристтик-рекреациялык пайдалануудан толук же айрым бөлүгү туруктуу же убактылуу алып коюлган аймактардын жана/же суунун бетинин участоктору» деп аныктайт.

ӨКЖАнын негизги милдеттери

<p>1</p> <p>био ар түрдүүлүктү сактоо</p>	<p>2</p> <p>жаратылыш (кол тийбеген) аймактарды коргоо</p>	<p>3</p> <p>илимий изилдөөлөрдү жүргүзүү</p>	<p>4</p> <p>экосистемалар ресурстарын туруктуу колдонуу</p>
<p>5</p> <p>жаратылыш жана тарыхый-маданий кооз жерлерди коргоо</p>	<p>6</p> <p>маданий каадасалттарды жана үрп-адаттарды колдоо</p>	<p>7</p> <p>туризм жана рекреация</p>	<p>8</p> <p>экологиялык билим берүү</p>

2019-жылдын маалыматтары боюнча Кыргызстандагы ӨКЖА түйүндөрүнүн аянты өлкөнүн жалпы аянтынын 7,38%ын ээлейт жана өзүнө 10 мамлекеттик жаратылыш коругун, 13 мамлекеттик жаратылыш паркын, 64 мамлекеттик өзгөчө коруктарды (токой, ботаникалык, зоологиялык, комплекстүү, жаратылыш эстеликтери же геологиялык мамлекеттик өзгөчө коруктары), Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын 1 ботаникалык бакчасын жана Каракол шаарындагы 1 зоологиялык паркты камтыйт.

Өлкөнүн мыйзамдарына ылайык, мамлекеттик жаратылыш коруктары үч зонага

бөлүнөт — ядро зонасы (негизги зона), буфердик жана коргоо зонасы, ошол эле учурда мамлекеттик жаратылыш парктарында төрт зона бар. Алар корук режиминин зонасы, экологиялык турукташтыруу зонасы, туристтик жана рекреациялык ишмердүүлүк зонасы жана чектелген чарба ишмердүүлүгүнүн зонасы.

Кыргыз Республикасында биринчи болуп, 1948-жылы Ысык-Көл мамлекеттик коругу түзүлгөн, ал эми “Кан-Ачуу” жана “Алатай” мамлекеттик жаратылыш парктары Батыш Тянь-Шандын аймагында салыштырмалуу кийинчерээк түзүлүшкөн.

**Кыргызстандын өзгөчө корголуучу
жаратылыш аймактары**

№	ӨКЖА	Облус, район	Жалпы аянты (га)	Түзүлгөн жылы
Мамлекеттик биосфералык корук (МБК)				
1	Сары-Челек	Жалал-Абад облусу, Аксы району	23 868,0	1959
Мамлекеттик жаратылыш коруктары (МЖК)				
1	Беш-Арал («Сандалаш» корук участкасы менен)	Жалал-Абад облусу, Чаткал району	112 463,3	1979
2	Дашман	Жалал-Абад облусу, Базар-Коргон району	7 958,1	2012
3	Ысык-Көл	Ысык-Көл облусу, Жети-Өгүз, Ысык-Көл, Тоң жана Түп райондору	18 999,0	1948
4	Каратал-Жапырык	Нарын облусу, Нарын жана Ат-Башы райондору	36 392,6	1994
5	Кулуната	Ош облусу, Кара-Кулжа району	27 434,2	2004
6	Нарын	Нарын облусу, Нарын жана Ат-Башы райондору	36 969,0	1983
7	Падыша-Ата	Жалал-Абад облусу, Аксы району	30 556,4	2003
8	Сарычат-Ээрташ	Ысык-Көл облусу, Жети-Өгүз району	149 117,9	1995
9	Сурматаш	Баткен облусу, Кадамжай району	66 194,4	2009
Мамлекеттик жаратылыш парктары (МЖП)				
1	Ала-Арча	Чүй облусу, Аламүдүн району	16 487,5	1976
2	Алатай	Жалал-Абад облусу, Токтогул району	56 826,4	2016
3	Беш-Таш	Талас облусу, Талас району	13 731,5	1996
4	Кан-Ачуу	Жалал-Абад облусу, Тогуз-Торо району	30 496,5	2015
5	Кара-Буура	Талас облусу, Кара-Буура району	61 770,0	2012
6	Каракол	Ысык-Көл облусу, Ак-Суу району	38 314,0	1997

7	Кара-Шоро	Ош облусу, Өзгөн району	14 340,2	1996
8	Кыргыз-Ата	Ош облусу, Ноокат району	11 172,2	1992
9	Саймалуу-Таш	Жалал-Абад облусу, Тогуз-Торо району	31 932,0	2001
10	Салкын-Төр	Нарын облусу, Нарын району	10 419,0	2001
11	Саркент	Баткен облусу, Лейлек району	40 000,0	2009
12	Хан-Теңири	Ысык-Көл облусу, Ак-Суу району	275 800,3	2016
13	Чоң-Кемин	Чүй облусу, Кемин району	123 654,0	1997

Мамлекеттик өзгөчө коруктар	Саны	Жалпы аянты, га
Комплекстүү	2	10 142
Ботаникалык	23	6 115,4
Зоологиялык (аңчылык)	12	222 325
Токой	8	2 816,3
Геологиялык (жаратылыш эстеликтери)	19	100

** Бул китепти басып чыгаруу учурунда мамлекеттик өзгөчө коруктарга инвентаризациялоо жүргүзүлүп жаткан, анын жыйынтыктары боюнча алардын саны жана ээлеген аянттарында өзгөрүүлөр болушу мүмкүн*

Кыргыз Республикасынын айрым ӨКЖАлары жаратылыш аймактарынын баалуулуктарынан жана биологиялык ар түрдүүлүгүнөн улам эл аралык таанууларга ээ болушкан. 2016-жылдын 17-июлунда Стамбул шаарында (Түркия) Дүйнөлүк Мурастар Комитетинин 40-сессиясынын жүрүшүндө “Батыш Тянь-Шань” объектиси ЮНЕСКОнун “Био ар түрдүүлүк” Дүйнөлүк Мурастар тизмесине киргизилген жана Казакстандын, Кыргызстандын жана Өзбекстандын жети ӨКЖА курамына кирген 11 участкасынан турат. Кыргызстандык бөлүгүндө объект Сары-Челек мамлекеттик биосфера коругу, “Беш-Арал” мамлекеттик жаратылыш коругу жана “Падыша-Ата” мамлекеттик жаратылыш коругу менен көрсөтүлгөн. Дүйнөлүк мурастар объектисинин статусу кайталангыс жаратылыш комплекстеринин корголуусунун жана бүтүндүгүнүн кепилдиги болуп саналат, ошондой эле мамлекетке жана эл аралык коомчулукка аларды коргоо боюнча кошумча милдеттенмелерди жүктөйт.

ЮНЕСКОнун «Адам жана биосфера» программасынын алкагында түзүлгөн Биосфералык резерваттардын дүйнөлүк түйүнү Бүткүл дүйнөнүн ӨКЖА бирикмелеринин формаларынын бири болуп саналат. Ал жаратылыш менен адамдын теңдештирилген өз ара аракеттенүүсүн көргөзүүгө багытталган өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарын өзүнө бириктирет. 2022-жылдын башталышына карата абал боюнча Биосфералык коруктардын дүйнөлүк түйүнүнө 122 өлкөдө жайгашкан, 686дан ашык объекттер киргизилген. ЮНЕСКОнун 1979-жылдын 19-февралындагы чечимине ылайык, Биосфералык коруктардын дүйнөлүк түйүнүнө Сары-Челек мамлекеттик биосфера коругу дагы киргизилген. “Ысык-Көл” биосфера аймагы 2000-жылы улуттук маанидеги кайтаруудагы аймак статусу менен түзүлгөн. Ал эми 2001-жылдын сентябрь айында ЮНЕСКОнун расмий таанылуусун алган жана Биосфералык резерваттардын Дүйнөлүк түйүнүнө киргизилген.

Суулуу-саздак жерлер эл аралык деңгээлде кайтарууга муктаж болгон жаратылыш объекттердин өзүнчө категорияларына бөлүнгөн. Аларды сактоо жашоо сапатын колдоп туруунун маанилүү шарттарынан болуп саналат. Суулуу-саздак жерлер аймактын суу

балансын жана климатын калыптандырууга таасир тийгизүүчү ландшафттын компоненти болуп саналат. Алар өзүнүн кургакчылыгы менен мүнөздөлгөн Борбордук Азияда жашоо үчүн зарыл болгон суу ресурсу катары чоң мааниге ээ. Кыргыз Республикасынын суулуу-саздак жерлери суулар, көлдөр, саздар жана жасалма суу сактагычтар түрүндө көрсөтүлгөн. Алардын эң ирилери — Ысык-Көл, Чатыр-Көл, Соң-Көл жана Сары-Челек көлдөрү, ошондой эле 100дөн ашык көлдөр бар, алардын жалпы аянты 66 750 кв. км ашык. Суулуу-саздак жерлерди сактоого умтулуу менен Кыргыз Республикасы 2002-жылы Рамсар Конвенциясына кошулган. Ысык-Көл (1976-жылы), Чатыр-Көл (2005-жылы) жана Соң-Көл (2011-жылы) эл аралык мааниге ээ болгон Суулуу-саздак жерлердин тизмесине киргизилген.

ӨКЖАнын иштеши менен биргеликте, биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо маселесин чечүүнүн жолдорунун бири Кызыл китепти жүргүзүү болуп саналат. Бул өсүмдүктөр менен жаныбарлардын сейрек кездешүүчү жана жок болуп кетүү коркунучу алдында турган түрлөрүнүн азыркы абалы боюнча материалдарды жалпылоочу негизги документ болуп саналат, анын негизинде аларды коргоого, көбөйтүүгө жана сарамжалдуу пайдаланууга багытталган илимий-практикалык чараларды иштеп чыгуу жүргүзүлөт. Кызыл китепке кирген жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн түрлөрү белгилүү бир аймакта өзгөчө коргоого алынат.

Кыргыз Республикасында Кызыл китептин эки басылмасы чыгарылган. Биринчи басылма 1985-жылы, экинчиси — 2007-жылы чыккан. Кызыл китептин биринчи басылмасына, ал кезде Кыргыз ССРи (1985-жыл) болуп турган кези, сүт эмүүчүлөрдүн 13 түрү, канаттуулардын 20 түрү, сойлоочулардын 3 түрү, балыктардын 1 түрү, курт-кумурскалардын 5 түрү жана жогорку өсүмдүктөрдүн 65 түрү кирген. Кыргыз Республикасынын Кызыл китебинин экинчи басылмасы өзүнө сүт эмүүчүлөрдүн 23 түрүн, канаттуулардын 57 түрүн, сойлоочулардын (рептилий) 8 түрүн, жерде-сууда жашоочулардын (амфибиялардын) 2 түрүн, балыктардын 7 түрүн, муунак буттуулардын 18 түрүн, жогорку өсүмдүктөрдүн 83 түрүн жана козу карындардын 4 түрүн камтыйт.

Мамлекетибиздин кызыл китеби сейрек кездешүүчү, жоголуп бара жаткан же жок болуп кетүү коркунучу алдында турган, анын ичинде жапайы жаныбарлардын түрлөрү (түрчөлөрү, популяциялары), дүйнөлүк маанидеги жапайы өсүмдүктөр жана козу карындар, алардын жашоо жана өсүү чөйрөсүнүн биологиясы, абалы жана чөйрөсү, аларды консервациялоо, реставрациялоо, асылдандыруу (культивациялоо) боюнча учурдагы жана сунуш кылынган чаралар жана аларды мүмкүн болушунча пайдалануу жөнүндө маалыматтардын жыйындысын камтыйт. Кызыл китеп Кыргыз Республикасынын өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсүнүн кадастрынын ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

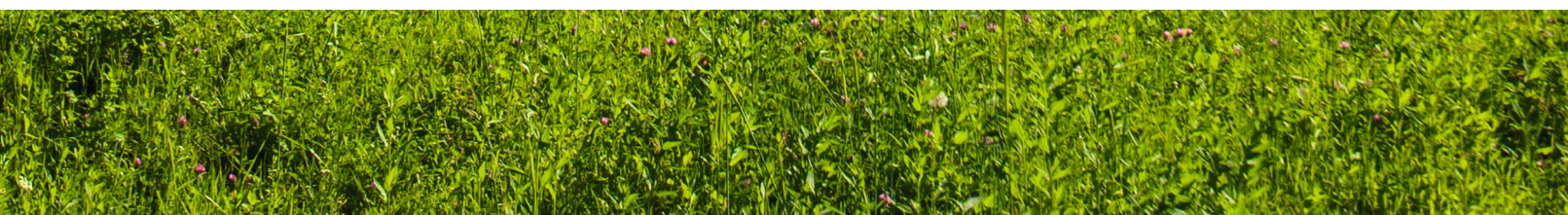
Кыргыз Республикасынын аймагында сейрек, жоголуп бара жаткан жана жок болуп кетүү

коркунучу астында турган жаныбарлардын, өсүмдүктөрдүн жана козу карындардын түрлөрүн сактоо боюнча чараларды күчөтүү максатында Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 11-апрелиндеги № 189 “Кыргыз Республикасынын Кызыл китеби жөнүндө жобону бекитүү тууралуу” токтому кабыл алынган, ал Кыргыз Республикасынын аймагында туруктуу же убактылуу байыр алган жана өсүп жаткан, сейрек, жоголуп бара жаткан жана жок болуп кетүү коркунучу астында турган жапайы жаныбарларды, жапайы өскөн өсүмдүктөрдү жана козу карындарды Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизүүнүн жана андан чыгаруунун бирдей тартибин белгилейт, анын түзүмүн, мазмунун, ошондой эле аны жүргүзүүнүн тартибин аныктайт.

БАТЫШ ТЯНЬ-ШАНДЫН ӨЗГӨЧӨ КОРГОЛУУЧУ ЖАРАТЫЛЫШ АЙМАКТАРЫ*

* Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чегинде

САРЫ-ЧЕЛЕК МАМЛЕКЕТТИК БИОСФЕРА КОРУГУ

ЖАЙГАШКАН ЖЕРИ:
Аксы району

КАТЕГОРИЯСЫ:
Мамлекеттик биосфералык коругу

ТҮЗҮЛГӨН ЖЫЛЫ:
1959

АЯНТЫ:
23 868 га

ФАУНАСЫ:
196 түр

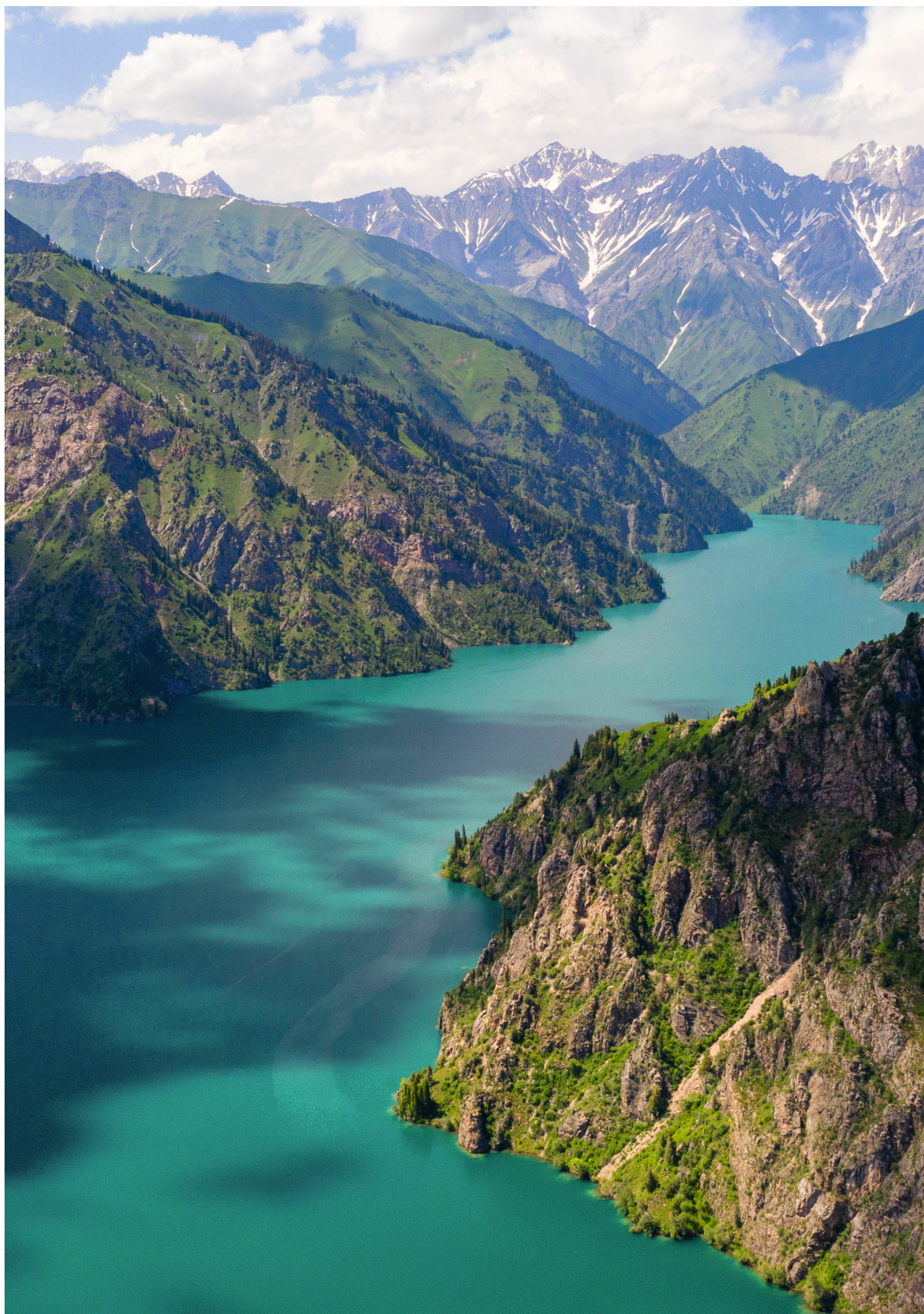
ФЛОРАСЫ:
877 түр

Сары-Челек мамлекеттик биосфералык коругу Жалал-Абад облусунун Аксы районунда, Чаткал жана Ат-Ойнок тоо кыркаларынын кошулушунда, Аркыт капчыгайында жайгашкан. Беш-Арал жана Падыша-Ата мамлекеттик жаратылыш коруктары менен биргеликте Чаткал тоо кыркасынын өзгөчө кайтарылуучу жаратылыш аймактарынын бирдиктүү комплексин түзөт.

1925-жылы көлдү биринчи изилдөөчүлөрдүн бири, Орто Азиялык мамлекеттик университеттин профессору (Ташкент) Д. Н. Кашкаровдо Сары-Челек көлүндө кайтарылуучу аймакты түзүү идеясы жаралган. Акырындап бул идея ишке ашырыла баштаган жана 1945-жылы бул жерде коруктун келечектеги үлгүсү — Токой-жемиш корукчасынын Аркыт участкасы уюштурулган. Кийин Кыргыз ССРинин Министрлер Советинин 1959-жыл-

дын 5-мартындагы № 188 “Кыргыз ССРинде токой чарбасын жүргүзүүнү жакшыртуу жөнүндө” токтомуна ылайык, Ош облусунун Жаңы-Жол районундагы (азыркы Жалал-Абад облусу) мамлекеттик токой фондунун (Аркыт жана Афлатун токой чарбалары) жерлеринин курамында Сары-Челек жаңгак-жемиш коругу уюштурулган (кийин Сары-Челек мамлекеттик биосфералык коругуна айланган).

Корукту уюштуруунун негизги максаты — геологиялык түзүлүштөрдүн бардык жаратылыш комплекстерин, көлмөлөрдү, жер алдындагы сууларды, өсүмдүктөрдүн топурагын жана жаныбарлар дүйнөсүн, ошондой эле сейрек жана жоголуп бара жаткан жаныбарларды жана өсүмдүктөрдү табигый абалында сактоо жана жаратылыштын эволюциялык өөрчүшүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрүн окуп-үйрөнүү.

Сары-Челек мамлекеттик биосфера коругу түндүк-батышында Чаткал тоо кыркасы, түндүк-чыгышында Ат-Ойнок тоо кыркасы жана түштүк-батышында Бозбу-Тоосу менен корголгон бийик тоолуу чөлкөмдө жайгашкан. Коруктун эң бийик жери Муз-Төр чокусу (деңиз деңгээлинен 4247 м бийиктикте) болуп саналат. Бул жерде климат салыштырмалуу жумшак, аз карлуу кышы бар жана жылуу, нымдуу жай болот. Абанын орточо айлык температурасы январда — 4.9°C түзөт, айрым учурда аязы менен — 27°C чейин жетет. Абанын орточо температурасы июнь айында + 21.9°C, ал эми июль айында максималдуу ысык + 38°C барабар болот. Жаан-чачындардын жылдык орточо ченеми 836 мм. Коруктун негизги суусу — Кожо-Ата суусу, ал анын аймагын чыгыш жана батыш бөлүккө бөлөт.

Корукта 7 көл жайгашкан. Алардын ичиндеги эң чоң көл — Сары-Челек. Көлдүн өзү тоо жаратуунун интенсивдүү аракеттеринин фонунда болгон гравитациялык процесстердин натыйжасында 10 миңге жакын жыл мурда пайда болгон. Көл Нарын дарыясынын оң куймасы болгон Кара-Суу суусунун бассейнине кирет. Ал Кыргызстандагы ири көлдөрдүн бири. Көлдүн узундугу — 7,5 км, орточо туурасы — 0,65 км (максималдуу жери — 2.28 км). Суунун көлөмү 0,483 км³. Үстүнкү бетинин аянты — 4,92 км². Деңиз деңгээлинен жогору бийиктик — 1 873 м. Суунун деңгээли өзгөрүп турат, май айында эң чоң көлөмүнө жетет, эң азы — декабрда болот. Суунун температурасы жайында + 19,8°C, ал эми кышында — 4°C дан 0°C чейин болот. Калган 6 чакан көлдөр — Кылаа-Көл, Ийри-Көл, Арам-Көл, Чөйчөк-Көл, Бакалы-Көл жана Туяк-Көл.

Коруктун өсүмдүк менен капталышын көптөгөн окумуштуулар изилдеген. Коруктун өсүмдүктөрүнүн эң алгачкы жалпы тизмеси 1966-жылы Х. У. Борлаков тарабынан жарыяланган, анда өсүмдүктөрдүн 969 түрү эсептелген. Сары-Челек коругунун схемалык геоботаникалык картасы 1971-жылы коруктун өсүмдүк кыртышынын негизги типологиялык бирдиктери (тип, подтип, формация) менен Х. У. Борлаков, А. Г. Головова тарабынан түзүлгөн. 1997-жылы Б. А. Султанова, Г. А. Лазыков тарабынан эндемикалык, сейрек жана чарба-баалуу түрлөрүн бөлүп көрсөтүү менен Сары-Челек коругунун жогорку

өсүмдүктөрүнүн такталган тизмеси түзүлгөн. Р. Н. Ионов, Л. П. Лебедева тарабынан 2002-жылы корук боюнча илимий макалалар жарыяланган.

Коруктун өсүмдүктөрүнүн үстүнкү катмарынын вертикалдуу тилкелиги төмөнкүдөй көрсөтүлгөн:

- деңиз деңгээлинен 900дөн 1 100 метрге чейин бийиктикте — талаа сейрек токойлор, эфемероиддик талаалар жана шалбаалар алкагы — кызыл оттуу талаалар, арпа шалбаалар, калың майда өсүмдүктөр;
- деңиз деңгээлинен 1 100 дөн 2 000 метрге чейин бийиктикте — грек жаңгагы, Түркстан зараңы, алма, карагай, ар кандай бадалдар, арпа жана аюу чач-карындыз шалбааларынан, кызыл оттуу талаалардан турган токой (токой-талаа) өсүмдүктөрүнүн алкагы;
- деңиз деңгээлинен 2 000ден 2 500 метрге чейин бийиктикте — бадалдар, зараң, арча, карагай, бийик чөптүү шалбаалар кирген субальпы бадалдуу-шалбаалуу алкагы;
- деңиз деңгээлинен 2 500 метр бийиктиктен жогору — альп шалбаа алкагы — альп жапыз чөптүү шалбаалар, бетегелүү жана тулаң чөптүү бийик тоолуу талаалары.

Коруктун өсүмдүк дүйнөсү ар түрдүү дарактар, бадалдар жана чөптүү өсүмдүктөр менен берилген. Дарактардан жана бадалдардан төмөнкүлөр өсөт: Саур арчасы, Түркстан арчасы, Зеравшан арчасы, Түркстан зараңы, долоно, көп гүлдүү ыргай, Магалеб чиеги, тарбагай ит муруну, Ольга шилбиси, ичке гүлдүү шилби, Беггер ит муруну, Недзвецкий талы, сары чай чөптөй табылгы, Жунгар долоносу, кадимки дан куурай жана көптөгөн башкалар. Чөптүү өсүмдүктөрдөн — тоют аюу чачы, ири жалбырактуу карындыз, пияз түптүү арпа, Афлатун пиязы, Томсон кой жалбырагы, сонун непета, топтолушкан ак сокто, токой брахиподиуму, Венгер непетасы, көлөкөлүк кокуй тикени, Паулсен ат кулагы, тармал ат кулак, каз таңдай сымал пияма, шалбаа уй бедеси, тытыш түктүү уйгак, жылмакай уруктуу уйгак, кумдак эспарцет, кадимки шалбаа буурчагы, жука жалбырактуу жер буурчак, ичке бөлүктүү чайыр, шалбаа каз таманы, канаттай тарамыштуу чайыр, түксүз гүлдүү гүлкайыр, майда гүлдүү көк чай чөп, Бетоника гүлдүү стахис, кадимки каз

таңдай, тууралжын стахиопсис, жалбырагы бүтүн аркар оту, кан токтоткуч кызыл от, ак дүлөй чалкан, жылган, өлөң чөбү, чыраш, түбү бош, буудайык, кара кыз, бака жалбырак, көк катын, көк сайкал, кокуй тикен, шыбак, жылтыр гүл жана башкалар. Бул өсүмдүктөрдүн дээрлик бардыгы декоративдик, дарылык, тоюттук, бал алып жүрүүчү, боек берчү, ашаткычтуу, эфир майлуу болуп саналат.

Корукта Кызыл китепке кирген төмөнкүдөй өсүмдүктөр өсөт: жогору умтулган мандалак, он эки тишчелүү пияз, мөмөсү түктүү тыйынчана, Коржинский алмуруту, Семенов көк карагайы, Сиверс алмасы, Недзвецкий алмасы, Персия алма-четини, Кнорринг долоносу. Сейрек эндемикалык өсүмдүктөрдүн ичинен төмөнкүлөр: жашыл гүлдүү пияз, Сары-Челек бунимуму, тишчелүү шимүүрчек, үч ачалуу юриния, дандууларга окшош юриния, жалбырак жээги тишүүтдөй чайыр, Ковалевскаянын ковалевскиелласы, Тянь-Шань экзохордасы, калкандай аса-муса, Коопман бересклетти жана башкалар кездешет.

Коруктун ишмердүүлүгү төмөнкүдөй кайталангыс жаратылыш комплекстерин сактоого жана калыбына келтирүүгө багытталган:

- жаңгак-мөмө токойлору (Грек жаңгагы, Сиверс алмасы, тарбагай кара өрүк), согдия чиеси, Коржинский алмуруту жана башкалар);

- каралжын ийне жалбырактуу токойлор (Семенов көк карагайы, Шренк карагайы);
- чөптүү саванноиддер (кан токтоткуч кызыл от, пияз түптүү арпа, тоют аюу чачы, канаттай тарамыштуу чайыр жана башкалар).

Совет мезгилинде коруктун аймагында ар кандай бак-дарактарды жана бадалдарды интродукциялоо боюнча эксперименттер жүргүзүлүп, төмөнкү түрлөрү отургузулган: Дуглас карагайы, Нордман же кавказ карагайы, кадимки карагай, Сибирь карагайы, англис эмени, сөөл кайың, чымчык алчасы, алтай ыргайы, робиния же жалган акация жана кадимки калина.

Коруктун чөптүү өсүмдүктөрүнүн азыркы абалы анын бузулуп кеткендигин айгинелейт, катуу сабагы желбеген тикенектүү өсүмдүктөр көп өсөт — Паулсен ат кулагы түксүз гүлдүү гүлкайыр, Афлатун пиязы, Томсон кой жалбырагы, сонун непета, тытыш түктүү уйгак, майда гүлдүү көк чай чөп, Венгер непетасы, көлөкөлүк кокуй тикен жана башкалар. Алар кеңири өсөт жана акырындык менен мурда үстөмдүк кылып келген ак сокто, токой брахиподиуму, кан токтоткуч кызыл от, пияз түптүү арпа, кадимки шалбаа буурчагы, жука жалбырактуу жер буурчак жана башка тоют чөптөрүнүн үстүнөн басымдуулук кыла баштады.

Мөмөсү түктүү тыйынчанак
Hedysarum chaitocarpum Regel et Schmalh

Кнорринг долоносу
Crataegus knorringiana Pojark

Недзвецкий алмасы
Malus niedzwetzkyana Deick

Афлатун пиязы
Allium aflatunense B.Fedtsch.

Кан токтоткуч кызыл от
Bothriochloa ischaetum (L.) Keng

Жогору умтулган мандалак
Tulipa anadroma Z.Botsch.

Токой брахиподиуму
Brachypodium sylvaticum (Huds.) Beauv.

Коруктун сууларында жана көлдөрүндө балыктардын аборигендик түрлөрү байыр алган: Тибет ит чабагы, жылтыр балык жана акклиматизацияланган сазан. Кургакта-сууда жашоочулар бир гана аборигендик — Певцовдун кур бакасы жана бир акклиматизацияланган түр — суу бака менен берилген. Сойлоочулар жети түрдө берилген: Алай жайдак көзү, күлүк кескек, кадимки ала-була кескек, Никольский кескеги, суу жылан, наардуу сойлок, кадимки калкан тумшук заардуу жылан.

Канатуулардын — 158 түрү: кидик арам өрдөк, чоң арам өрдөк, чоң кара каз, көк кытан, ак кунас, кара кунас, кыл куйрук өрдөк, кайырма өрдөк, борчун, чоң чүрөк, кичи чүрөк өрдөк, жазы тумшук өрдөк, кызыл тумшук өрдөк, кызыл баш, ак көз өрдөк, кадимки дыгдыгый өрдөк, чоң кытай ала, балыкчы куш, айры куйрук, саз кулаалысы, мыкый кыргый, кыргый, чүйлү, жаман сары, кидик бүркүт, бүркүт, кара шакылдак, кара куш, таз кара, ак кажыр, гималай кажыры, көк жору, журтчу, жагалмай, турумтай, кадимки күйкө, кекилик, чил, бөдөнө, кыргоол, кадимки суу тартар, тартар, кызыл каш суу тартар, кашкалдак, орок тумшук чулдук, кара боор чулдук, фифи, ташырман чулдук, эчки маарак, ак чардак, көк көгүчкөн, кептер, Эверсманндын көгүчкөнү, шакекчү бактек, кадимки бактек, чоң бактек, мисче, кадимки күкүк, чоң сары үкү, токой үкүсү, бабырган, мыкый үкү, кадимки теликуш, кара карлыгач, ак боор карлыгач, көк карга, кадимки көк канат, көк соору, жашыл соору, үпүп, үч бармактуу тоңкулдак, ак канаттуу тоңкулдак, сары барпы, узун куйрук чымынчы, Түркстан борбаш, узун куйрук борбаш, карала борбаш, ала борбаш, сагызган, кызыл тумшук чөкө таан, сары тумшук чөкө таан, карагай каргасы, таан, кара карга, ала карга, кузгун, сур кашка чымчык, кызыл моюн кашка чымчык, күрөң баштуу кашка чымчык, сары төш чымчык, куркулдай, молдо торгой, кара каш торгой, талаа торгою, түзсүз чабалекейи, тоо чабалекейи, кыштак чабалекейи, шаар чабалекейи, жашыл мыймыт, Хумендын мыймыт, Индостан мыймыт, кыргый кооролу, боз шалкы, тоо шалкысы, кер каш, тоголок кызыл канаттуулар, Гималай чыйпылдак чымчыгы, короол, акбоор суучул кара, Палластын сучу кара, боз чымынчы, булбул, каратөш булбул, көк тамак булбул, котурспей, ала сое, көк соё, сай сагызган, кара

кызыл куйрук, боз баш кызыл куйрук, ала канат кызыл куйрук, көк чакчыгай, чакчыгай, кара төш таркылдак, боз таркылдак, чаар таркылдак, кара таркылдак, чыйырчык, ала чыйырчык, ала канат чыйырчык, Испан таранчысы, талаа таранчысы, кар кунак, альп көк шалкысы, Гималай көк шалкысы, токой элсанары, тоо элсанары, сары баш жылкычы кучкач, тоо кучкачы, жылкычы чымчык, токой таранчысы, кунак, кадимки балта тумшук, арчачы балта тумшук, кызыл баш мукур, гималай мукуру, эжеке бээ саа, Тянь-Шань арча кызыл чымчыгы, жашыл таранчы, кадимки кендирчил, карагайчы-кайчы тумшук, сары канат, кадимки сулучу, ак баш сулучу, Стюарттын сулучусу, тоо сулучусу, татолбек же аска сулучусу, сары айгыр.

Сүт эмүүчүлөрдүн ичинен 35 аборигендик түрү байыр алган: кичи ак тиш жер, ак боор жебе кулак, кыдыгый жарганаттар, эшек кулак жарганат, илбирс, сүлөөсүн, карышкыр, чөө, кадимки түлкү, аюу, фергана кашкулагы, суусар, арыс/кара-куйрук, арыс чычкан, каман/доңуз/жапайы чочко, марал/бугу, асыл бугу, элик/кураң, эчки/теке, кызыл суур, калдын чычкан, токой барак куйручу, чүткөр/жейре, корум момолойу, кыргыз момолойу, кадимки момолойу, кыр чеке момолойу, памир момолойу, кескек же көк чычкан, сокур чычкан, кичи токой чычкан, үй чычкан, Түркстан келемиши, толай/коен, кызыл коен чычкан.

Корукта байыр алган жаныбарлардын айрым түрлөрү Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизилген: Түркстан жаяны/жаян балык/лакка, ак кунас, кара кунас, балыкчы куш, кидик бүркүт, бүркүт, кара шакылдак, кара куш, таз кара, ак кажыр, көк жору, журтчу, орок тумшук чулдук, Эверсманндын көгүчкөнү, чоң сары үкү, мыкый үкү, ак канаттуу тоңкулдак, узун куйрук чымынчы, ак боор жебе кулак, илбирс, сүлөөсүн, аюу, суусар, марал/бугу, чүткөр/жейре.

1934-жылдан бери корукта сүт эмүүчүлөрдүн баалуу түрлөрүн: европалык кирпичерди, ала бугуларды жана европалык бугуларды, букакийик, элик багыш, ала-була сасык кашкулак, жанатсымак ит, америка суукундузу, токой суусар, андатырларды акклиматташтыруу иштери жүргүзүлүп келет.

Бука кийикти чыгаруунун максаты республиканын аймагында (СССРдин европалык бөлүгүндө популяциянын жок болушу мүмкүн болгон учурда) бул жоголуп бараткан түрдүн популяциясын түзүү болгон.

Америка суукундузу, европа бугусу, андатыр, балким токой суусары дагы көнүшүп, жашап кетишти, бирок алар боюнча так маалыматтар жок. Европа кирпичечени, ала бугу, букакийик, элик багыш, ала-була сасык кашкулак жана жанатсымак ит жашай алышкан эмес, же жок кылынган.

2018-жылы Нарын коругунан алынып келинген маралдарды коңшу Авлетим токой чарбасына чыгарышкан. Айрым бир маалыматтар боюнча алардын бир бөлүгү Сары-Челек коругуна өтүп кетишкен. Коруктун көлдөрүнө сазан кое берилген, ал бул сууларга жакшы ыңгайлашып кетти. Балким, майда сазан менен бирге көл бакасынын көнөкбаштары дагы алынып келинген болсо керек, алар дагы корукта жашап калышты.

Кызыл боор суу жылан
Natrix tessellate

Таз кара
Aegyptius monachus

Котурспей
Saxicola torquata

Кадимки түлкү
Vulpes vulpes

Токой барак куйручу
Dryomys nitedula

Тянь-Шань маралы
Cervus canadensis

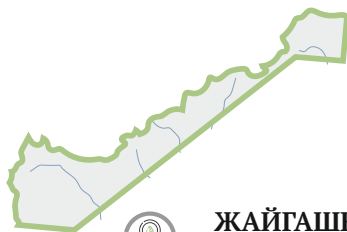

БЕШ-АРАЛ МАМЛЕКЕТТИК ЖАРАТЫЛЫШ КОРУГУ

ЖАЙГАШКАН ЖЕРИ:
Чаткал району

КАТЕГОРИЯСЫ:
Мамлекеттик жаратылыш коругу

ТҮЗҮЛГӨН ЖЫЛЫ:
1979

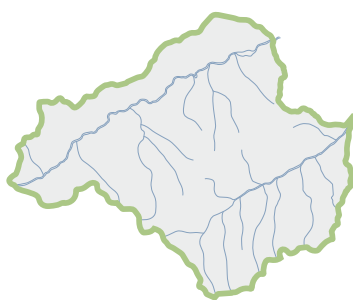
АЯНТЫ:
112 463,3 га

ФАУНАСЫ:
196 түр

ФЛОРАСЫ:
1500 түр

Беш-Арал мамлекеттик жаратылыш коругу Жалал-Абад облусунун Чаткал районунда жайгашкан жана Чаткал кырка тоолорунда жайгашкан коруктардын эң чекесиндеги корук болуп саналат. Корук Кыргыз ССРинин Министрлер Советинин 1979-жылдын 21-мартындагы № 140 «Ош облусунун Ала-Бука районундагы Кыргыз ССР токой чарбасы боюнча мамлекеттик комитетинин Беш-Арал мамлекеттик коругун уюштуруу жөнүндө» токтому менен уюштурулган. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2006-жылдын 24-апрелиндеги № 291 "Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун Чаткал районундагы Беш-Арал мамлекеттик коругунун Сандалаш корук участогун уюштуруу жөнүндө" токтому менен тиешелүү өзгөчө коргоо аймагы уюштурулуп, Беш-Арал мамлекеттик коругунун карамагына өткөн.

Корукту уюштуруунун негизги максаты — Чаткал өрөөнү үчүн өтө типтүү болгон геологиялык түзүлүштөрдүн бардык жаратылыш комплекстерин, көлмөлөрдү, жер алдындагы сууларды, өсүмдүктөрдүн топурагын жана жаныбарлар дүйнөсүн, ошондой эле сейрек жана жоголуп бара жаткан жаныбарларды жана өсүмдүктөрдү табигый абалында сактоо жана жаратылыштын эволюциялык өөрчүшүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрүн окуп-үйрөнүү.

Беш-Арал коругунун аймагы Батыш Тянь-Шандын сейрек кездешүүчү жана жоголуп бара жаткан түрлөрүнүн жана өсүмдүктөрүнүн жана жаныбарларынын санын калыбына келтирүү үчүн ыңгайлуу аймактардын бири. Анын ак карлуу тоо кыркалары, Чаткал жана Терс дарыялары, арча жана жайылма токойлору, ферула (чайыр) жана прангос (аюу

чач) чөптүү саванноиддери, гүлдөрдүн түркүн түстүү килемдери менен капталган альп шалбаалары өзүнүн өзгөчөлүгү менен суктандырат жана сулуулугу менен корукка кереметтүү көрүнүш берет. Корук анын зыяратчылары үчүн ачык, жеткиликтүү жана коргоого жана анын баа жеткис табигый экосистемаларын туруктуу пайдаланууга муктаж.

Корук мамлекеттик чек аранын боюнда жайгашкан, анда иштеп жаткан чек ара режими жана автомобиль жолдорунун жоктугу ага бөтөн адамдардын баруусун чектеп турат, бул өз кезегинде, коруктун аймагын коргоону жеңилдетет.

Корук Чаткал өрөөнүнүн батыш бөлүгүн ээлейт жана ар тарабынан: Чаткал, Пскем, Чандалаш, Талас Ала-Тоо тоо кыркалары менен курчалган. Түндүгүнөн коруктун чек арасы Пскем тоо кыркасы боюнча Алям ашуусунан (деңиз деңгээлинен 1 990,4 м бийиктикте), Казан-Булак тоолору аркылуу (бийиктиги 3 364,5 м), Ак-Таш (бийиктиги 3 461,4 м) жана Чоң-Таш (бийиктиги 2 238,2 м) тоолору аркылуу өтөт. Түштүк-чыгышынан чек арасы Терс суусу жана Өзбекстан Республикасынын мамлекеттик чек арасы боюнча өтөт, түштүк чеги Кара-Сай ашуусу (бийиктиги 3 233,2 м) болуп саналат. Чыгыштан чек арасы Чоң-Таш тоолору аркылуу Беш-Арал (бийиктиги 2 007,4 м) жана Катта-Кум-Бел (бийиктиги 2 915,1 м) ашуулары аркылуу Терс суусуна чейин өтөт. Коруктун аймагы деңиз деңгээлинен 800 метрден 3 900 м чейин бийиктикте жайгашкан, рельефтин өтө өйдө-ылдый болушу менен мүнөздөлөт, ошондуктан анын климаттык шарттары өтө ар түрдүү келет.

Климаттык шарттар ар бир өрөөндө, ар бир тоо кыркасында бири-биринен айырмаланып турат жана бийик тоолор менен терең тоо өрөөндөрүнүн ортосунда өтө чоң айырмачылыктар орун алган. Бийик тоолорго абанын төмөн температурасы, көп булуттуулук, жаан-чачындын көп болушу мүнөздүү. Кыш мезгилинде тоо беттерине жана ашууларга салыштырганда тегиз жерлерде нымдуулук төмөн болот. Жай мезгилинде салыштырмалуу нымдуулук төмөндөйт. Нымдуулуктун көбүрөөк тартыштыгы июль, август жана сентябрь айында байкалат. Суук аба-ырайына жана кардын көп жааганына байланыштуу,

коруктун ылдыйкы бөлүгүндө туруктуу кар катмары ноябрь айынын аягынан апрель айынын ортосуна чейин турат. Өрөөндүн жогору жактарында ал — ноябрь айынын биринчи декадасынан апрель айына чейин болот. Жалпысынан алганда кыш айы 5–6 айга чейин созулат. Абанын орточо жылдык температурасы 7,5°C га барабар. Январь айынын орточо айлык температурасы –19,6°C, июнь айыныкы +4,7°C. Жаан-чачындар жылына 673 мм, алардын ичинен 439 мм — июнь-август айында болот. Коруктун гидрографиялык түйүнү жакшы өнүккөн, Арал көлүнүн (Сыр-Дарыя суусу) бассейнине кирет. Негизги Чаткал суусу жана ага куюлуучу Терс суусу жакшы өөрчүгөн, майда суулардын жана кичине суулардын бутакташкан системасын түзөт. Муз анчалык жыш жатпайт жана Кум-Бел тоо кыркасынын орто жана батыш бөлүгүндө анча чоң эмес мөңгүлөрдөн турат.

Улуттук илимдер академиясынын Биология институтунун илимий кызматкерлери тарабынан, Батыш Тянь-Шандын ар түрдүүлүгүн коргоо боюнча ГЭФ Борбор Азиялык Трансчектеш долбоорунун алкагында коруктун флорасы жана фаунасы изилденген. Алардын изилдөөлөрүнүн жыйынтыктары “Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Абалы жана келечеги” (2002-жыл) жыйнагында жана башка басылмаларда жарыяланган.

Коруктун өсүмдүгү бийиктик тилкелери боюнча таралган:

- деңиз деңгээлинен 800–1 300 м бийиктикте — тоо этегиндеги алкак — жапыз тоолуу саванноиддер, жайылма токойлор;
- деңиз деңгээлинен 1 300–2 000 м бийиктикте — орто тоолуу алкак — токой-шалбаа-талаалуу алкак, бийик чөптүү шалбаалар, бадалдар, арчалуу сейрек токойлор, жайылма токойлор;
- деңиз деңгээлинен 2 000–2 800 м бийиктикте — субальпы алкагы — криофиттик орто чөптүү шалбаалар;
- деңиз деңгээлинен 3 200–4 000 метрден жогору — гляциалдык-нивалдуу алкак.

Беш-Арал коругунун өсүмдүктөр дүйнөсү бай жана ар түрдүү. Ага тоолуу ийне жалбырактуу арча жана карагайлар токою, жайылма/тугай токойлору кирет жана төмөнкүлөрдөн турат:

терек, ак кайың, тал, чычырканак, шилби, кара бүлдүркөн/маймынжан жана башкалар. Дарактардан жана бадалдардан Регель алмуруту, Альтман шилбиси, тегерек жалбырактуу шилби, ичке гүлдүү шилби, Тянь-Шань ак кайыңы, Афган тереги, Талас тереги, Тянь-Шань талы, карагай арча, Зеравшан арчасы, кызыл арча, Түркстан долоносу, калканчалуу ит муруну, Кокон ит муруну, кызыл чие, Тянь-Шань чиеси жана башка көптөгөн өсүмдүктөр таралган.

Чөп катмары шалбааларда, токойлордо, саванноиддерде, арчалуу бадалдардын арасында өскөн түрдүү өсүмдүктөрдөн түзүлөт. Өсүмдүктөр түркүнүн негизги доминанттары шыраалжын шыбак, шалбаа каз таманы, тикендүү эспарцет, ири жалбырактуу карындыз, тоют аюу чачы, ичке бөлүктүү чайыр, Кауфман пиязы, суукчул көктөмдүк, жалтырак кымыздык, күрөң чыраш, чөл көк катыны, кадимки көк куурай, түксүз гүлдүү гүлкайыр, көлөкөлүк кокуй тикени, түлкү куурай/Сиверс астрагалы, ийри кой буурчак, Сырдарыя сүттүү чөбү, кадимки галиум, Лезель заргыны, Тянь-Шань бедеси, жыш кылкандуу тулаң, ийилген коко тикен, кадимки дипсакус, барпагай козу уйгак, жыттуу көкөмерен, Жунгар аюу кулагы, эрмен шыбак, бодурлуу сай сагыз, көрүнүктүү кыргыйчак, Регель чырашы, Фергана мандалагы, жоогазын, күмөндүү мандалак, жоогазын, эки ирет үчүлүктүү бүтөө, Жунгар шартылдагы, агыш гүлдүү чыраш, оюк чөйчөкчөлүү кара кыз, үлүлдөй соленаутус, жыш бутактуу текөөрчек, бутактанган текөөрчек, сапсагай астрагал, жазы жылбырактуу астрагал, Крауз астрагалы, микросфералык кекек, чуңкурдуу кекек, Дмитриева тыйынчанагы, саргыч тыйынчанак, Максимович ышкыны/чүкүрү ж.б. саналат.

Корукта Кызыл китепке кирген — Кауфман мандалагы, он эки тишчелүү пияз, Персия алма-четини, Сиверс алмасы, качымдай кой тикен, Петунников бадамы, Минквиц тезиуму, Кнорринг долоносу, ошондой эле коруктун кызматкерлеринин маалыматтары боюнча — Грейг мандалагы, Коржинский алмуруту, Недзвецкий алмасы, Узунакмат жүзүмү, Регель тамыр күчаласы, пскем пиязы ж.б. өсүмдүктөр өсөт. Айрым маалыматтар боюнча — жогору умтулган мандалак, Орто Азия алмуруту, Корольков шалфейи/көк катыны да бар.

Коруктун аймагында ареалы азайып бара жаткан өсүмдүктөрдүн сейрек эндемикалык түрлөрү кездешет. Аларга Тянь-Шань майкараганы, Чаткал чайыры, Липский аюу чачы, аргын чымылдыгы, Северцов унгерниясы, Максимович ышкыны/чүкүрү, Северцов алгысы, Виттрок ышкыны, Кокон мориначасы, Регель алмуруту жана Альберт рестелласы кирет.

Корукта өсүп жаткан өсүмдүктөрдүн кыртышынын жалпы абалы бузулган. Көпчүлүк жерлерде улам мал жаюунун натыйжасында экинчилик өсүмдүк түркүмдөрү пайда болгон. 1960–1995-жылдары бул аймактар Өзбекстандын жашоочуларына ижарага берилген жана алар бул жерлерди мал жаюу үчүн жайкы жайыттар катары колдонушкан. Бул жерде желбей турган отоо жана уулуу өсүмдүктөр басымдуулук кылат: алар шыраалжын шыбак, көлөкөлүк кокуй тикени, кадимки төө тикен, барпагай козу уйгак, эрмен шыбак, бодурлуу сай сагыз, Сиверс астрагалы, чөл көк катыны, Сырдарыя сүттүү чөбү, кадимки галиум, Лезель заргыны, күрөң чыраш, кадимки көк куурай, түксүз гүлдүү гүлкайыр жана башкалар.

Петунников бадамы
Amygdalus petunnikowii Litv.

Северцов алгысы
Korolkovia sewerzowii Regel

Кадимки дипсакус
Dipsacus dipsacoides (Kar. et Kir.) Botsch.

Самарканд өчпөс гүлү
Helichrysum maracandicum Popov ex Kirp.

Жыш бутактуу текөөрчек
Scutellaria pycnoclada Juz.

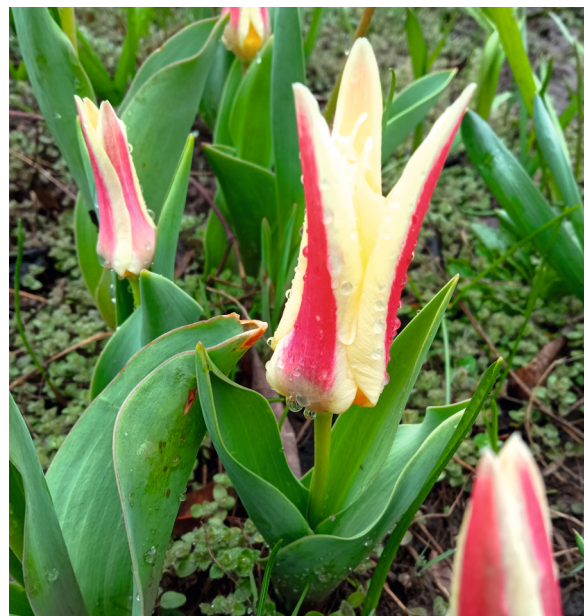
Узунакмат жүзүмү
Vitis usunachmatica Vass. (*Vitis vinifera* L.)

Ийри кой буурчак
Cicer flexuosum Lipsky

Максимович ышкыны/чүкүрү
Rheum maximowiczii Losinsk.

Кауфман мандалагы
Tulipa kaufmanniana Regel

Корукта жаныбарлар дүйнөсүнүн өкүл-дөрүнөн балыктын 11 түрү, жерде-сууда жашоочулардын 1 түрү, сойлоочулардын 10 түрү, канаттуулардын 109 түрү жана сүт эмүүчүлөрдүн 44 түрү байыр алган.

Балыктар: жылтыр балык, ала-буга, турпулуу кокчаар, Тибет ит чабагы, Кушакевичтин ит чабагы, Терс ит чабагы, боз ит чабагы, Түркстан жаяны/жаян балык/лакка, майда балык, Түркстан итмуруту, Чаткал кычыкчы жана башкалар.

Жерде-сууда жашоочулар: Певцовдун кур бакасы.

Сойлоочулар: Фергана агамасы, чөлдүн жайдак көзү, Алай жайдак, кадимки ала-була кескек, Никольский кескеги, жылаңач манча сур геккон, бутсуз кескелдирик/жылан сымал кескелдирик/сары жылан, суу жылан жана кадимки калкан тумшук.

Канаттуулардын — 109 түрү: ак кунас, кара кунас, кайырма өрдөк, чоң кытай ала, айры куйрук, кыргый, жаман сары, жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, таз кара, ак кажыр, гималай кажыры, көк жору, шахин, ителги, жагалмай, Науманндын күйкөсү, улар, кекилик, бөдөнө, кыргоол, каркыра, таргар, ала моюн чулдук, кара боор чулдук, ташырман чулдук, алагүү, көк көгүчкөн, зоо көгүчкөн, кептер, шакекчү бактек, чоң бактек, мисче, кадимки күкүк, чоң сары үкү, токой үкүсү, итчак, бабырган, мыкый үкү, кадимки теликуш, кара карлыгач, ак боор карлыгач, көк карга, көк соору, үпүп, ак канаттуу тоңкулдак, сары барпы, узун куйрук чымынчы, Түркстан борбаш, карала борбаш, сагызган, кызыл тумшук чөкө таан, сары тумшук чөкө таан, таан, кара карга, кузгун, кызыл моюн кашка чымчык, сары төш чымчык, куркулдай, талаа кичи торгою, молдо торгой, кара каш торгой, талаа торгою, кадимки жээкчил, тоо чабалекейи, кыштак чабалекейи, шаар чабалекейи, боз шалкы, тоо шалкысы, тоголок кызыл канаттуулар, ак боор суучул кара, Палластын сучу кара, кичи чы-

мынчы, боз чымынчы, булбул, котурспей, ала сое, көк соё, сай сагызган, ак аяк булбул, кара ала чакчыгай, чакчыгай, чаар таркылдак, кара таркылдак, ала чыйырчык, ала канат чыйырчык, талаа таранчысы, Испан таранчысы, альп көк шалкысы, көк шалкы, талаа элсанары, тоо элсанары, сары баш жылкычы кучкач, тоо кучкачы, жылкычы чымчык, арчачы балта тумшук, кызгылт канат мукур, эжеке бээ саа, чөл кунак, кадимки кендирчил, сары канат, дүмбүл чоң чыйпылдагы, Стюарттын сулучусу, тоо сулучусу, татолбек же аска сулучусу, сары айгыр жана башкалар байыр алышкан.

Сүт эмүүчүлөр — 44 түр: кирпичечен, кичи ак тиш жер, муруттуу жарганат, күрөң жарганат, кыдыгый жарганаттар, эки түстүү жарганат, эшек кулак жарганат, күрөң жарганаттар, илбирс, сүлөөсүн, Түркстан ала-мышык, карышкыр, чөө, түлкү, күрөң аюу, Фергана кашкулагы, Америка суукундусу, суусар, арыс/кара-куйрук, арыс чычкан, ач күсөн, выдра, каман/доңуз, элик, эчки/теке, аркар, Мензбир сууру, кызыл суур, калдын чычкан, токой барак куйручу, чүткөр/жейре, корум момолойу, кадимки момолой, кыр чеке момолойу, памир момолойу, кескек же көк чычкан, сокур чычкан, кум чычкан, кичи токой чычкан, үй чычкан, Түркстан келемиши, толай коён, чоң кулак коён чычкан жана кызыл коён чычкан.

Ортоазиялык кундуз балким азыр жок болуп кеткендир, бирок коруктун аймагында анын популяциясын калыбына келтирүү үчүн жагымдуу экологиялык шарттар сакталып калган.

Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизилген, корукта байыр алган жаныбарлардын айрым түрлөрү: Түркстан жаяны/жаян балык/лакка, бутсуз кескелдирик/жылан сымал кескелдирик/сары жылан, ак кунас, кара кунас, жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, таз кара, ак кажыр, көк жору, шахин, ителги, Науманндын күйкөсү, каркыра, чоң сары үкү, мыкый үкү, ак канаттуу тоңкулдак, узун куйрук чымынчы жана Мензбир сууру.

Бутсуз кескелдирик/
жылан сымал кескелдирик/сары жылан
Pseudopus apodus

Ак кунас
Ciconia ciconia

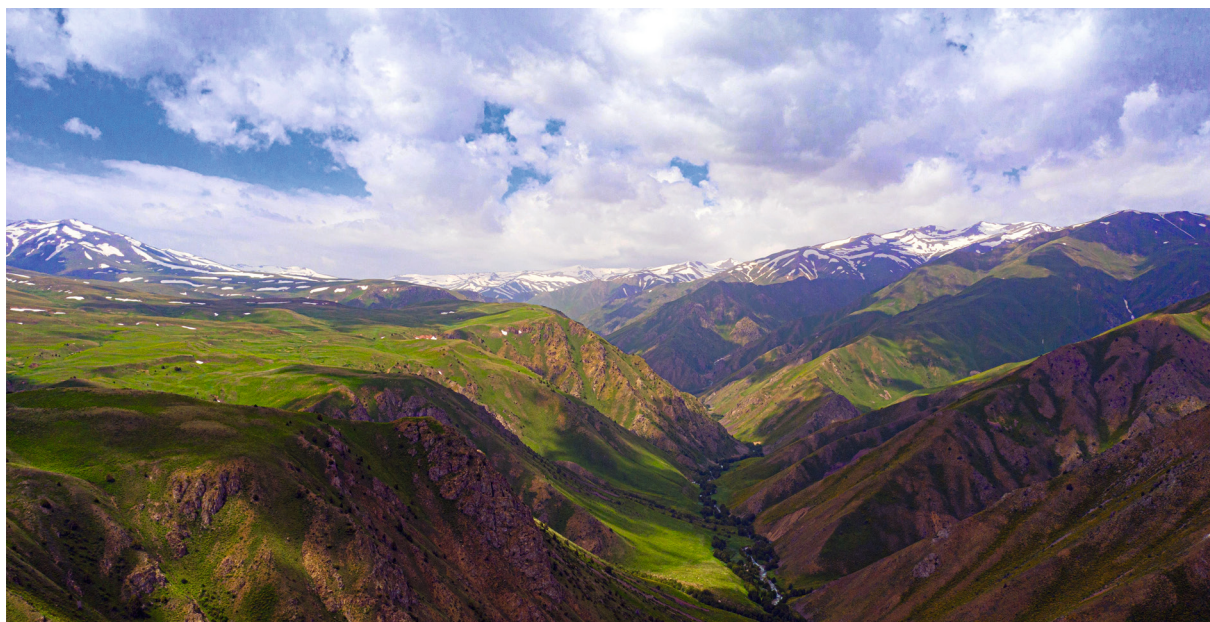
Кадимки ала-була кескек
Eremias arguta

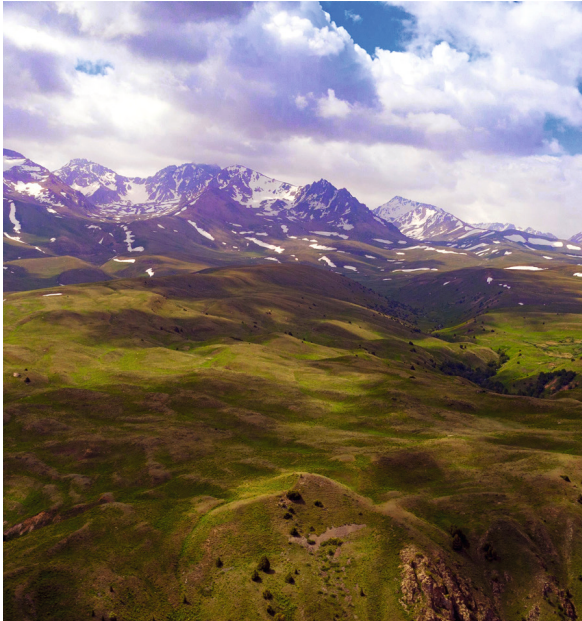

Тоо шалкысы
Sylvia althaea

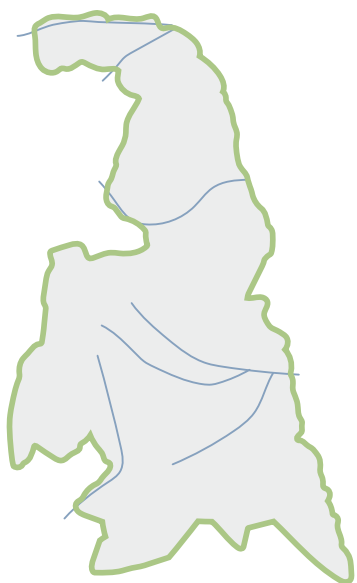

Аркар
Ovis ammon

ДАШМАН МАМЛЕКЕТТИК ЖАРАТЫЛЫШ КОРУГУ

ЖАЙГАШКАН ЖЕРИ:

Базар-Коргон району

КАТЕГОРИЯСЫ:

Мамлекеттик жаратылыш коругу

ТҮЗҮЛГӨН ЖЫЛЫ:

2012

АЯНТЫ:

7 958,1 га

ФАУНАСЫ:

69 түр

ФЛОРАСЫ:

662 түр

“Дашман” мамлекеттик жаратылыш коругу Жалал-Абад облусунун Базар-Коргон районунда Баубаш-Ата тоосунун тоо тармактарында, Фергана тоо кыркасынын түштүк-батыш бетинде жайгашкан.

Дашман мамлекеттик жаратылыш коругу Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 12-июлундагы № 482 “Дашман мамлекеттик жаратылыш коругун уюштуруу жөнүндө” токтому менен түзүлгөн. Кыргыз ССРинин Министрлер Советинин 1975-жылдын 6-ноябрындагы № 567 токтому менен түзүлгөн Дашман токой корукчасы жайгашкан аймак дагы бул түзүлгөн коруктун курамына кирген. Корукту уюштуруунун негизги максаты — Кыргыз Республикасынын кайталангыс реликтилик токойлорун сактап калуу болгон.

Дашман мамлекеттик жаратылыш коругу жайгашкан аймактын өзгөчө географиялык шарттары бул жерде жогорку нымдуулук, жайкы орточо температура жана салыштырмалуу жумшак кыш менен мүнөздөлгөн өзгөчө климаттык өзгөчөлүктөрдү түзөт. Июлда абанын жылдык орточо температурасы +19,1°C, январда -0,2°C. Баубаш-Ата тоолору — терең жана кууш дарыя өрөөндөрү менен бөлүнгөн бийик аскалуу тоолор. Дарыя каньондорунун тереңдиги 1500 метрге же андан көпкө жетет. Тоолордун капталдары бир кыйла тик, бир кыйла аянты жылаңач. Кара-Үңкүр жана Ак-Коргон сууларынын бассейндеринде ортоңку тоолор рельефинин табияты боюнча жумшак текшилөө формасындагы орто бийиктиктеги тоолор. Ири дарыялары: Арстанбап жана Кара-Үңкүр.

Корук республиканын табигый жаңгак токойлорунун үч массивинин биринде — Көгарт-Арстанбабда (Арстанбап, Каба, Ачы, Кызыл-Үңкүр жана Кара-Алма аймактары) жайгашкан. Бул жерде ар кандай дарактардын, бадалдардын жана чөптөрдүн өсүшү, жаныбарлардын ар кандай түрлөрүнүн жашоо чөйрөсү үчүн тарыхый жагымдуу экологиялык шарттар түзүлгөн. Жалал-Абад жана Ош облустарынын жаңгак-мөмө же мезофилдүү жалбырактуу токойлору аянты, баалуулугу, уникалдуулугу жана жаратылышынын кооздугу боюнча дүйнөдө жападан жалгыз. Реликтик жаңгак-мөмө токойлору өскөн Дашман мамлекеттик коругу Батыш Тянь-Шандын жаратылыш экосистемасында маанилүү роль ойнойт. Анын токой жана чөптүү табигый экосистемалары кыртышты эрозиядан сактайт, жамгырдын жана эриген суулардын агып чыгышын жөнгө салат, суюк жаан-чачындарды кайра бөлүштүрөт, сууну жөнгө салуучу, топурак коргоочу жана климат түзүүчү чоң мааниге ээ, экологиялык шарттарды жакшыртат.

Жаңгак-мөмөлүү токойлордун өсүмдүктөрү үчүн вертикалдуу алкактуулук мүнөздүү:

- чөлдүү мисте сейрек токойлуу алкак — деңиз деңгээлинен 700–900 м бийиктикте;
- талаалуу мисте сейрек токойлуу алкак — деңиз деңгээлинен 900–1 100 м бийиктикте;
- токой-талаалуу алкак — деңиз деңгээлинен 1 100–2 000 м бийиктикте, бул жерде жаңгак-мөмөлүү жана алма токойлору өсөт;
- субальпы алкагы — деңиз деңгээлинен 2 000–2 500 м бийиктикте, бул бийиктикте арча, карагай, көк карагай, зараң өсөт;
- альпы алкагы — деңиз деңгээлинен 2 500 м жана андан жогору бийиктикте — арчанын жайылма формасынан тышкары, дарак өсүмдүгү жок.

Коруктун аймагында жогорку (түтүктүү) өсүмдүктөрдүн 662 түрү катталган. Дарак-бадал өсүмдүктөрү грек жаңгагы, Түркстан зараңы, тарбагай кара өрүк, Түркстан долоносу, Саур арчасы/карагай арча, Понтика долоносу, Катраң/Кавказ катраңкысы/темир жыгач, көгүлтүр кара бүлдүркөн/маймынжан/уй

бөйрөк, тегиз жээктүү бөрү карагат, ит мурун, ыргай, шилби, тал, терек, карагат, чие сыяктуу түрлөрү менен чагылдырылган. Бул жерде папоротниктер, дары тарак жалбырагы, чачка окшош асплениум, ар кандай Дан өсүмдүктөрү — бор токоюнун жылганы, канатчалуу брахиподиум өсөт. Ал эми чөптөрдөн: кыз чач, элекампан чоң жалбырактуу, лимон бальзамы, бүт жалбырактуу жыпар жыттуу, бийкечтей поповник, ири жалбырактуу карындыз, дарылык мелисса, жээги бүтүн клиноподиум, жыттуу асинос, сонун непета, ичке жалбырактуу диктамнус, сойломо уй беде, кулмактай беде, сойломо сары каз таман, чын тийбес кардамини, кадимки прунелла, майда гүлдүү кына, кыска учтуу кына, көп гүлдүү лютиги бар.

Коруктун аймагында Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине (2007) кирген өсүмдүктөр да өсөт -Сиверс алмасы, Недзвецкий алмасы, Коржинский алмуруту, Персия алма-четини, Кнорринг долоносу, Евгения көктөмдүгү, Евгения коңгуроо гүлү, Регель тамыр күчаласы. Эндемикалык түрлөрдөн Тянь-Шань экзохордасы жана калкандай аса-муса кездешет.

Айрым жыгач тектери ооруларга жана зыян-кечтердин таасирине туш болушат: грек жаңгагы жубайсыз жибек көпөлөктүн ооруларына туш болот, картаң жана ооруган дарактар көп. Көптөгөн чие дарактары, өзгөчө жалбырактары былжырак чин таарыгычынын личинкалары менен жабыркаган.

Коруктун өсүмдүк катмарынын учурдагы абалы деградацияланган, көптөгөн отоо желбей турган уулуу өсүмдүктөр кездешет: тытыш түктүү уйгак, жылмакай уруктуу уйгак, Роберт каз таманы, Азия агримониясы, шаардык геум, көп үйлүү потериум, эки үйлүү чалкан, канада конизасы, кычкыл козу кулак, тармал козу кулак, кадимки дарчын, майда гүлдүү галинсога, дары вербена/наркайсар, агыш мөмөлүү сүттүү чөп, ороктой сүттүү чөп, жазы жалбырактуу тургения, талаа лютиги, ар кандай бака жалбырактар, түбү бош, көк сайкал жана башкалар.

Грек жаңгагы
Juglans regia L.

Тарбагай кара өрүк
Prunus divaricata Ledeb. (*P. sogdiana* Vass.)

Дары тарак жалбырагы
Ceterach officinarum Willd.

Дарылык мелисса
Melissa officinalis L.

Кыска уучтуу кына
Impatiens brachycentra Kar. et Kir.

Коржинский алмуруту
Pyrus korshinskyi Litv.

Катраң/Кавказ катраңкысы
Celtis caucasica Willd.

Тегиз жээктүү бөрү карагат
Berberis integerrima Bunge

Коруктун аймагында балыктарды атайылап иликтөө жүргүзүлгөн эмес. Жерде-сууда жашоочулардан болгону Певцовдун кур бакасы байкалган. Коруктун аймагынан сойлоп жүрүүчүлөр жөнүндө маалыматтар аз, бул жерде суу жылан жана Алай жайдак көзү болгону белгилүү.

Канаттуулардын 81 түрү эсептелет: кайырма өрдөк, айры куйрук, шалба кулаалы, кыргый, жаман сары, кадимки сарыч, жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, көк жору, журтчу, таз кара, гималай кажыры, сапсан, жагалмай, кадимки күйкө, улар, кекилик, кыргоол, ташырман чулдук, алагуу, көк көгүчкөн, кептер, чоң бактек, кадимки күкүк, чоң сары үкү, итчак, мыкый үкү, кара карлыгач, ак боор карлыгач, үпүп, сойкубаш, ак канаттуу тоңкулдак, тоо чабалекейи, шаар чабалекейи, тоо кучкачы, жылкычы чымчык, сары барпы, чыйырчык, ала канат чыйырчык, сагызган, кызыл тумшук чөкө таан, сары тумшук чөкө таан, кара карга, кузгун, ак боор суучул кара, Палластын сучу кара, короолу, каратамак созолон, боз шалкы, тыпылдак мыймыт, боз мыймыт, боз чымынчы, кара ала чакчыгай, чакчыгай, котурспей, боз баш кызыл куйрук, кадимки кызыл куйрук, кара кызыл куйрук, булбул, кара төш таркылдак, кара таркылдак, чаар таркылдак, сай сагызган, уюк, кызыл моюн кашка чымчык,

сары төш мыймыт, сүр кашка чымчык, кадимки коен чычкан, таранчы, талаа таранчысы, корум таранчысы, кызыл баш мукур, сары канат, кадимки кендирчил, эжеке бээ саа, Тянь-Шань арча кызыл чымчыгы, кадимки балта тумшук, арчачы балта тумшук, Стюарттын сулucusу, тоо сулucusу жана башкалар.

Адабий маалыматтар боюнча коруктун аймагында сүт эмүүчүлөрдүн 20дан аз эмес түрү кездешет. Азыркы учурда, 17 аборигендик түр байыр алган: кичи ак тиш жер, кадимки түлкү, чөө, суусар, Фергана кашкулагы, арыс/кара-куйрук, токой барак куйручу, чүткөр/жейре, кызыл суур, корум момолойу, кадимки момолойу, кескек же көк чычкан, сокур чычкан, кичи токой чычкан, үй чычкан, толай/коен, кызыл коён чычкан жана 2 интродуцияланган түр: Америка суукундусу менен елот.

Корукта байыр алган жаныбарлардын айрым түрлөрү Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизилген: жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, көк жору, журтчу, таз кара, сапсан, чоң сары үкү, мыкый үкү, ак канаттуу тоңкулдак, чүткөр/жейре. Тилекке каршы, элик/кураң, каман/доңуз/жапайы чочко, тоо теке, кашкулак, чүткөр/жейре дээрлик кездешпейт.

Кадимки момолой
Microtus arvalis

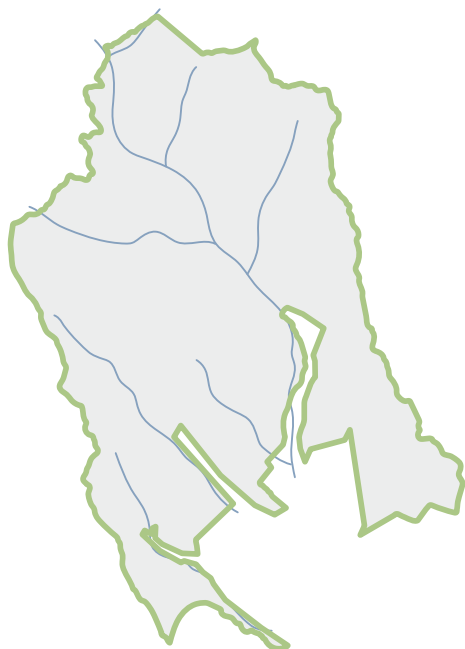

Кичи токой чычкан
Apodemus uralensis

ПАДЫША-АТА МАМЛЕКЕТТИК ЖАРАТЫЛЫШ КОРУГУ

ЖАЙГАШКАН ЖЕРИ:

Аксы району

КАТЕГОРИЯСЫ:

Мамлекеттик жаратылыш коругу

ТҮЗҮЛГӨН ЖЫЛЫ:

2003

АЯНТЫ:

30 560 га

ФАУНАСЫ:

116 түр

ФЛОРАСЫ:

890 түр

Падыша-Ата мамлекеттик жаратылыш коругу Чаткал тоо кыркасынын орто бөлүгүндө, Жалал-Абад облусунун Аксы районунда жайгашкан. Корук Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2003-жылдын 3-июлундагы № 405 токтому менен Авлетим токой чарбасынын Падыша-Ата токойчулугунун жеринде түзүлгөн. Бул токтом менен анын кайтаруу зонасы (коруктун аймагынан тышкары) белгиленген. Кийин ал Падыша-Ата мамлекеттик жаратылыш коругу деп атала баштаган. Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизилген кайталангыс арчалуу токойлорду, Семенов карагайын жана бүтүндөй республиканын био ар түрдүүлүгүн коргоо корукту түзүүнүн негизги максаты болуп саналат.

Падыша-Ата мамлекеттик жаратылыш коругу өзүнүн жаратылыш шарттарынын жана

табигый ресурстарынын ар түрдүүлүгү менен айырмаланат. Бул жерде кайталангыс арчалуу жана карагай-көк карагайлуу токойлор, секрек жана эндемикалык өсүмдүктөр жана жаныбарлар, тарыхый жана жаратылыш эстеликтери кездешет.

Падыша-Ата суусу коруктун башкы суу артериясы болуп саналат, ал өзүнүн башатын Муз-Төр тоо кыркасынан алат. Кашка-Суу, Олжоке, Каман-Арка, Жыланды жана башкалар майда суулар болуп саналат. Миң-Жылкы капчыгайында Падыша-Ата шаркыратмасы бар. Аталышы бир болгон гидрометеостанциянын маалыматтары боюнча абанын орточо температурасы жай мезгилинде (июль) +18,6°C ден жогору жетет, ал эми кыш мезгилинде (январь) — 3,4°C болот. Деңиз деңгээлинен 1 800 м бийиктикте жылуу мезгилдин узакты-

гы 10°C жылуулуктан жогору болуп, орточо суткалык температура менен 136–140 күндү түзөт. Июль айынын орточо температурасы +17° С жылуу, абсолюттук максимум +36°C жылуу. Деңиз деңгээлинен 1 530 м бийиктикте жаан-чачындын жылдык эсеби 356 мм түзөт. Жаан-чачындын 90% жакыны февраль — июль мезгилинде болот. Кар кыртышы туруктуу, 3 айга жакын турат, кардын бийиктиги — 25–30 см.

Коруктун өсүмдүк катмары боюнча илимий эмгектер аз, жогорку (түтүктүү) өсүмдүктөрдүн флорасынын курамына коруктун жаратылыш хроникасы боюнча 130 түр, 178 түр, 955 түр болуп, ар кандай цифралар келтирилген. Өсүмдүктөрдүн типтеринин негизги экосистемалары карагайлуу, арчалуу жана майда жалбырактуу токойлор; субальп жана альп шалбаасы, орто тоодогу саванноид жана бийик чөптүү шалбаа болуп бөлүнгөн.

Тоо беттеринде жана токойдун арасында, суу жээктеринде көп түрдүү дарактар жана бадалдар өсөт. Алар Шренк карагайы, Тянь-Шань четини, Саур арчасы/карагай арча, Грек жаңгагы, Түркстан арчасы/өрүк арча, Тянь-Шань ак кайыңы, сары чай чөптөй табылгы, Тянь-Шань чиеси, эфедра, кырк муун сыяктуу чекенде, кадимки дан куурай, Мейер карагаты, Сибирь атрагенасы, Корольков долоносу, Түркстан чычырканагы, түрпүчөлүү балгын, ич алдыргыч кара моюл, ыргай, ит мурун, шилби, тал жана көптөгөн башкалар.

Ар түркүн өсүмдүктөр коруктун чөп катмарын түзөт, алар талаалуу, токойлуу, субальпы жана альпы алкактарында кездешет. Алар тишчелүү шимүүрчек, үч ачалуу юриней, кундуз тикендей гипаканциум, дандууларга окшош юриней, төшөлмө кымыздык/машра кымыздыгы, тең бөлүктүү тармал чөп, топтошкон коңгуроо гүл, Зеравшандык жылтыр гүл, көп гүлдүү лютиги, Алтай троллиусу, чачка окшош асплениум, кермек жалбырактуу ринактинидия, Пиретроиддей поповник, чачылуу сенечия, Кадимки өгөй эне, чачылуу

бозунач, кадимки каз таңдай, Даурия алтынчыгы, Гималай аденофорасы, бетоника гүлдүү стахис, Афлатун пиязы, тармал ат кулак, Лаксманн парнассиясы, шалбаа каз, аргын истод, Түркстандык көк базини, бийик куу гүлү, каз таңдай сымал пижма, түктүү сары чай чөп, жебелгедей сасык коңгуроо гүл, Кумай сангуисорбасы, тоо бүтөөсү, Тянь-Шань аквилегиясы, кадимки чайыр гүлү, көгүлтүр пияз, топтолушкан ак сокто, кадимки каз таңдай, сары каз таман, шыбак, жылтыр гүл, жылган, түбү бош, буудайык, өлөң чөбү, бака жалбырак жана көптөгөн башкалар.

Корукта Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине (2007) киргизилген, сейрек эндемикалык өсүмдүктөрдүн айрым түрлөрү өсөт жана алар кайтарылуучу объекттер болуп саналат — Семенов көк карагайсы, Сиверс алмасы, Недзвецкий алмасы, мөмөсү түктүү тыйынчанак, Персия алма-четини, жогору умтулган мандалак. Айрым маалыматтарга караганда Кауфман мандалагы, Литвинов алтын тамыры, Евгения коңгуроо гүлү, ийилгендей өрмө кара, Орто Азия алмуруту жана Коржинский алмуруту өсөт.

Коруктун өсүмдүк менен капталган кыртышынын жалпы абалы бузулган. Акыркы учурда көк карагайдын ийне жалбырактарынын саргаюусу байкалууда, бул болсо дарактын ушул түрүнүн жок болуусуна алып келет. Көк карагайдын ийне жалбырагы цинангиялык рак оорусунан улам саргаюуда. Кайтарылуучу түрлөр — Недзвецкий алмасы жана Сиверс алмасы — негизинен коруктун буфердик бөлүгүндө өсөт, ал жерде алар өзгөчө аялуу келет. Өсүмдүк капталган кыртышта катуу сабактуу, ар түркүн чөптүү желбеген отоо өсүмдүктөр: Түркстан бука тикени, Жунгар шартылдагы, Паулсен аткулагы, тыгыш түктүү уйгак, чекилдек, жыш ийнелүү бука тикен, эки үйлүү чалкан, көлөкөлүк кокуй тикен, майда гүлдүү чын тийбес, сонун непета, кадимки прунелла, кадимки көк куурай, күрөң чыраш жана башкалар басымдуулук кылат.

Семенов көк карагайы
Abies semenovii B. Fedtsch.

Шренк карагайы
Picea schrenkiana Fisch.et C.A.Mey.

Кадимки дан куурай
Rubus idaeus L.

Кундуз тикендей гипаканциум
Hypocanthium echinopifolium (Bornm.) Juz.

Алтай троллиусу
Trollius altaicus C.A.Mey.

Күрөң чыраш
Eremurus fuscus (O. Fedtsch.) Vved.

Тянь-Шань аквилегиясы
Aquilegia tianschanica Butkov

Альберт ит муруну
Rosa alberti Regel

Корукта балыктар, кургак-сууда жүрүүчүлөр, сүт эмүүчүлөр жетиштүү изилденген эмес. Мисалы: Тибет ит чабагы, Певцовдун кур бакасы, Алай жайдак көзү, Никольский кескеги, суу жылан, наардуу сойлок, кадимки калкан тумшук/заардуу жылан да байыр алышы мүмкүн.

Канаттуулардын ичинен 78 түрү байкалган — кара кунас, кайырма өрдөк, айры куйрук, шалбаа кулаалы, жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, таз кара, ак кажыр, гималай кажыры, көк жору, журтчу, ителги, жагалмай, кадимки күйкө, улар, кекилик, боз чил, бөдөнө, кыр-гоол, ташырман чулдук, көк көгүчкөн, кептер, чоң бактек, мисче, кадимки күкүк, үкү, токой үкүсү, бабырган, мыкый үкү, кара карлыгач, ак боор карлыгач, көк карга, көк соору, үпүп, ак канаттуу тоңкулдак, сары барпы, узун куйрук чымынчы, сагызган, кызыл тумшук чөкө таан, сары тумшук чөкө таан, кара карга, кузгун, сүр кашка чымчык, кызыл моюн кашка чымчык, куркулдай, шамыр, молдо торгой, талаа торгою, тоо чабалекейи, Хумендын мыймыт, бак камышчысы, боз шалкы, Гималай чыйпылдак чымчыгы, кичи чымынчы, боз чымынчы, булбул, ала сое, көк соё, сай сагызган, чөл чакчыгай, чакчыгай, чаар таркылдак, чыйырчык, ала чыйырчык, ала канат чыйырчык, таранчы, Испан таранчысы, талаа таран-

чысы, талаа элсанары, сары баш жылкычы кучкач, тоо кучкачы, арчачы балта тумшук, Тянь-Шань арча кызыл чымчыгы, кадимки кендирчил, татолбек же аска сулучусу жана сары айгыр.

Корукта сүт эмүүчүлөрдүн 32 түрү байыр алган — кирпичечен, кичи ак тиш жер, кош эрин жарганат, кыдыгый жарганаттар, эшек кулак жарганат, илбирс, сүлөөсүн, карышкыр, чөө, кадимки түлкү, күрөң аюу, Фергана кашкулагы, Америка суукундусу, суусар, арыс/кара-куйрук, арыс чычкан, элик/куран, эчки/теке, каман/доңуз/ жапайы чочко, кызыл суур, калдын чычкан, токой барак куйручу, чүткөр/жейре, корум момолойу, кадимки момолойу, памир момолойу, кескек же көк чычкан, сокур чычкан, кичи токой чычкан, Түркстан келемиши, толай/коен жана кызыл коен чычкан. 1 түрү — Америка суукундузу республика боюнча кеңири таралган интродуцияланган түр болуп саналат.

Коруктун байыр алган жаныбарларынын айрым түрлөрү Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизилген. Алар кара кунас, жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, таз кара, ак кажыр, көк жору, журтчу, чоң сары үкү, мыкый үкү, ак канаттуу тоңкулдак, илбирс, сүлөсүн, аюу, суусар жана чүткөр/жейре.

Никольский кескеги
Eremias nikolskii

Чаар таркылдак
Turdus viscivorus

Кирпичечен
Naemichinus auritus

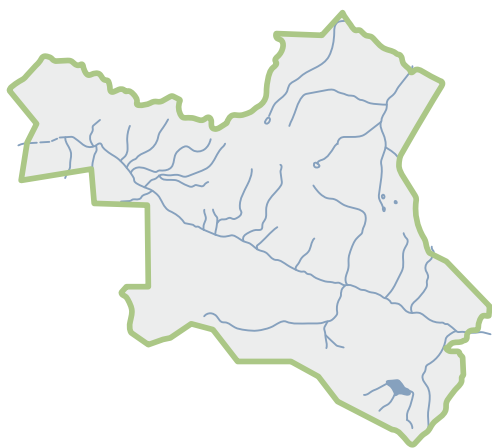
Калдын чычкан
Citellus relictus

“АЛАТАЙ” МАМЛЕКЕТТИК ЖАРАТЫЛЫШ ПАРКЫ

ЖАЙГАШКАН ЖЕРИ:

Токтогул району

КАТЕГОРИЯСЫ:

Мамлекеттик жаратылыш паркы

ТҮЗҮЛГӨН ЖЫЛЫ:

2016

АЯНТЫ:

56 826,4 га

ФАУНАСЫ:

199 түр

ФЛОРАСЫ:

450 түр

«Алатай» жаратылыш паркы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 26-январындагы № 27 «Алатай» мамлекеттик жаратылыш паркын түзүү жөнүндө» токтому менен түзүлгөн. Парк Жалал-Абад облусунун Токтогул районунда жайгашкан. Ага Чолпон-Ата жана Үч-Терек айыл аймактарынын жерлери жана мамлекеттик токой фондунун жерлери кирет. Жаратылыш паркы кайталангыс жаратылыш комплекстерин жана биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо, сейрек кездешкен жана жок болуп кетүү коркунучу астында турган өсүмдүктөр менен жаныбарлар дүйнөсүнүн түрлөрүн коргоо максатында түзүлгөн.

Жаратылыш паркы Талас жана Чаткал тоо кыркаларынын кошулган жеринде жайгашкан. Батыш жагында Сары-Челек мамлекеттик биосфералык коругу, түндүк-батышында — «Беш-Таш» мамлекеттик жаратылыш паркы жайгашкан. Жергиликтүү климат чукул континенталдуу. Орточо жылдык

температура — 9°C. Абанын орточо суткалык температурасы 0°Cден төмөн муздак мезгили 100–115 күн созулат. Январь айынын орточо температурасы –15°C, сууктун абсолюттук минимуму –40°C. Орточо суткалык температурасы 10°C ден жогору жылуу мезгилдин узактыгы — 190 күн, суугу жок мезгилдин узактыгы 180–183 күн. Июль айынын орточо температурасы +24°C, орточо максималдуу температура +34°C, абсолюттук максимум +42°C. Жаан-чачындын жылдык саны 300–380 мм түзөт. Жаан-чачын эң көп болгон мезгил май айына, эң азы — сентябрь айына туура келет. Туруктуу кар каптоо 3–3,5 ай болот, кар катмарынын бийиктиги 40–60 см, айрым жылдары — 80 см жетет.

Парктын Тахталык жана Кең-Көл тоо кыркаларынын ортосундагы аймакта деңиз деңгээлинен 2022 м ашык бийиктикте Кара-Суу тоолуу көлү жайгашкан. Кара-Суу Капка-Таш көлү менен байланышта. Бул көлдөн Кара-Суу

дарыясы, Нарын дарыясынын сол куймасы агып чыгат. Декабрь айынын аягынан тартып көл 1 метрге жеткен муз менен капталат, ал апрель айында ээрип баштайт. Жай мезгилинде суунун температурасы +5 тен +19°C чейин өзгөрүлүп турат.

2018-жылы Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Биология институтунун окумуштуулар тобу Алатай жаратылыш паркында омурткалуу жаныбарлардын флорасын жана фаунасын инвентаризациялоо боюнча талаа иштерин жүргүзүшкөн. Бардыгы болуп жогорку (түтүктүү) өсүмдүктөрдүн 518 түрү катталган. Жаныбарлардын — 1 түрү жерде-сууда жашоочу, сойлоп жүрүүчүлөрдүн — 8 түрү, канаттуулардын 111 түрү жана сүт эмүүчүлөрдүн 30 түрү бар.

Узун-Акмат кырка тоосунун өсүмдүк катмарын көптөгөн көрүнүктүү окумуштуулар изилдешкен. М. М. Советкина 1927-жылы экспедициялык отряд менен Чаткал кырка тоосунан Музтөр ашуусу аркылуу Кара-Кулжа дарыясынын бассейне, анын Узун-Акмат дарыясына кошулган жерине чейин барган. 1960-жылы В. И. Ткаченко менен М. И. Ильин Узун-Акмат кырка тоосунун флорасын изилдешкен. Он жылдан кийин М. М. Ботбаева Кетмен-Төбө ойдунунун жана Узун-Акмат дарыясынын бассейнинин флорасын изилдөөнүн жыйынтыгына таянып, 900дөн ашык өсүмдүк түрлөрүнүн жалпы тизмесин берет.

Жаратылыш паркында дарактардын жана бадалдардын 56 түрү кездешет. Алар Шренк карагайы, Саур арчасы/карагай, Бийик арча, Аралык чекенде, Вильгельмс талы, Талас тереги, Грек жаңгакы, Тянь-Шань ак кайыңы, Катраң/Кавказ катраңкысы/ темир жыгач, созуңку бөрү карагат, Янчевский карагаты, мөмөсү түктүү табылгы, өзгөчө гүлдүү ыргай, Тянь-Шань четини, Корольков долоносу, Эчисонит ит муруну, Кокон ит муруну, тарбагай кара өрүк, кадимки өрүк, кара жыгычтай катын жаңгак, Тянь-Шань чиеси, Семенов зараңы, Түркстан чычырканагы, ич алдыргыч кара моюл, Корольков шилбиси жана башкалар.

Өтө көп түрдүүлүктө өсүмдүктөрдүн төмөнкүдөй ар түрдүү чөп түрлөрү өсөт: кан токтоткуч кызыл от, ири жалбырактуу карындыз, тоют аюу чачы, жыш кылкандуу тулан,

ичке жалбырактуу жылган, жайылган жылган, кылкансыз түбү бош, Япон түбү бошу, Тянь-Шань чырашы, зор түптүү чыраш, согон пияз/сарымсак, Кара-Тоо пиязы, Каролин пиязы, Альберт чекилдеги, Бунге серастиуму, аргын чымылдыгы, кадимки чайыр гүлү, буудай жалбырактуу, барпагай чеге гүл, Алтай троллиусу, Ала-Тоо сулуу гүлү, Жунгар байчечекейи, түксүз туритис, эменчил драба, чөлдүк сары каз таманы, жалтырабаган сары каз таман, Жунгар скабиозасы, Ала-Тоо чогойносу, тешикчелүү сары чай чөп, Келлер чайыры, кой чайыры, түксүз гүлдүү гүлкайыр, бетоника гүлдүү стахис, шыбактай коён томук, узун жалбырактуу көк сайкал, топтошкон коңгуроо гүл, жебелгедей сасык коңгуроо гүл, орус козу уйгагы, Томсон кой жалбырагы жана башкалар.

Парктын аймагында Кызыл китепке кирген өсүмдүктөр өсөт: Семенов көк карагайы, жогору умтулган мандалак, Сиверс алмасы, Персия алма-четини. Дагы Кызыл китепке кирген 3 түрү Узун-Акмат капчыгайынын төмөн бөлүгүндө кездешет жана алар паркта табылган эмес: Суусамыр чайыр гүлү, качымдай кой тикен, Кнорринг бүтөөсү.

Паркта эндемикалык бадалдар кездешет: тяньшан экзохордасы, калкандай аса-муса жана чөп өсүмдүктөрү: Цвелев бетегеси, Винклер жалган пиязы, Фетисов чайыр гүлү, окшошкон невролома, Фергана жалган седуму, Линчев төө таманы, бүдүр мөмөлүү оносма, Вальдгейм кокуй тикени, Кнорринг лейбнициясы.

Жаратылыш паркындагы негизги көйгөйлөрдүн бири — кайталап мал жаюу. Жыл сайын жайыла турган малдын саны көбөйүүдө, бул болсо өсүмдүктөрдүн жалпы абалына терс таасир тийгизет. Паркта желбей турган отоо чөптөр басымдуулук кылат, алар акырындап жакшы тоют өсүмдүктөрүн сүрүп чыгууда. Өзгөчө кеңири таралганы Азия агримониясы. Башка өсүмдүктөрү да көп: узун мамычалуу жөө желим, майда гүлдүү кына, өзөндүк геум, жапайы кара куурай, кадимки төө тикен, майда мөмөлүү кокуй тикен, майда гүлдүү көк чай чөп, эрмен шыбак, кадимки прунелла, чөл көк катыны, кадимки дарчын, Яков сенеция, түлкү куурай/Сиверс астрагалы, сойломо кекирен, чачырак даргын, жазы жалбырактуу бүтүн жалбыракчан жана башкалар.

Сиверс алмасы
Malus sieversii (Ledeb.) M. Roem.

Альберт чекилдеги
Iris alberti Regel

Узун мамычалуу жөө желим
Lindelofia macrostyla (Bunge) Popov

Аргын чымылдыгы
Paeonia hybrida Pall.

Түксүз гүлдүү гүлкайыр
Alcea nudiflora (Lindl.) Boiss.

Кара жыгачтай катын жаңгак
Louiseania ulmifolia (Franch.) Pachom.

Жебелгедей сасык коңгуроо гүл
Codonopsis clematidea (Schrenk) Clarke

Томсон кой жалбырагы
Ligularia thomsonii (Clarke) Pojark.

Түлкү куурай/Сиверс астрагалы
Astragalus sieversianus Pall.

Узун-Акмат, Кара-Кулжа сууларында жана анын куймаларында кадимкидей жылтыр балык, сырдарья чабагы, Северцов ала-бугасы, түрпүлүү көк чаар, Тибет ит чабагы, Кушакевичтин ит чабагы, боз ит чабагы, Түркстан жаяны/жаян балык/лакка байыр алышкан. Сууларга Амударья жилингири жана Ысык-Көл жилингири кое берилгенден кийин жергиликтүү балыктардын абалы кыйла начарлаган. Жилингири — жырткыч балык, ал чогуу байыр алган жерлердеги аборигендик түрлөрдү жок кылат. Жилингириди суулардан, көлмөлөрдөн толук жоготууга мүмкүн эмес, ошондуктан балыктын жергиликтүү түрлөрүнө орду толгус зыян келтирилген жана бул абалды оңдоо өтө кыйын.

Кара-Суу көлүндө 4 аборигендик түрү бар: жылтыр балык, Северцов ала-бугасы, ала-буга, боз ит чабагы жана 3 интродуцент бар: момун балык, Ысык-Көл жилингири жана Амударья жилингири.

Жерде-сууда жашоочулардын ичинен туран (жашыл) кур бакасы кездешет.

Рептилийлер жана сойлоочулар 5 түрдө берилген — Алай жайдак көзү, кадимки ала-була кесек, суу жылан, наардуу сойлок жана кадимки калкан тумшук/заардуу жылан.

Канаттуулардын 111 түрү бар: чоң арам өрдөк, кара кунас, атайка — аңыр, кыл куйрук өрдөк, кайырма өрдөк, кичи чүрөк өрдөк, чоң кытай ала, кадимки аарычыл, айры куйрук, шалба кулаалы, куш/чүйлү, кыргый, кадимки сары, жаман сары, жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, таз кара, гималай кажыры, көк жору, журтчу, ителги, жагалмай, кадимки күйкө, улар, кекилик, чил, бөдөнө, тартар, кара боор чулдук, ташырман чулдук, эчки маарак, ала-гүү, көк көгүчкөн, чоң бактек, кадимки күкүк, чоң сары үкү, токой үкүсү, итчак, бабырган, мыкый үкү, кадимки теликуш, кара карлыгач, көк соору, үпүп, ак канаттуу тоңкулдак, сары барпы, Түркстан борбаш, сагызган, кызыл

тумшук чөкө таан, сары тумшук чөкө таан, кара карга, кузгун, сарыбаш мыймыт, сүр кашка чымчык, кызыл моюн кашка чымчык, сары төш чымчык, кара каш торгой, талаа торгою, түзсүз чабалекейи, тоо чабалекейи, шаар чабалекейи, кара аяк мыймыты, жашыл мыймыт, Хумендын мыймыт, жазы куйрук кымышчы, боз шалкы, тоо шалкысы, тоголок кызыл канаттуулар, кадимки коен чымчык, короолу, ак боор суучул кара, Палластын сучу кара, боз чымынчы, булбул, каратөш булбул, көк тамак булбул, котурспей, ала соё, көк соё, сай сагызган, кара кызыл куйрук, боз баш кызыл куйрук, кызыл боор кыш куйрук, кара ала чакчыгай, чакчыгай, чаар таркылдак, кара төш таркылдак, ала чыйырчык, ала канат чыйырчык, таранчы, талаа таранчысы, кар кунак, Гималай көк шалкысы, көк шалкы, токой элсанары, тоо элсанары, сары баш жылкычы кучкач, тоо кучкачы, жылкычы чымчык, токой таранчысы, арчачы балта тумшук, кызыл баш мукур, гималай мукуру, эжеке бээ саа, Тянь-Шань арча кызыл чымчыгы, кадимки кендирчил, сары канат, кадимки сулучу, та-толбек же аска сулучусу жана сары айгыр.

Паркта сүт эмүүчүлөрдүн 30 түрү белгиленген — кичи ак тиш жер, күрөң жарганат, кыдыгый жарганат, илбирс, сүлөөсүн, карышкыр, чөө, кадимки түлкү, күрөң аюу, кадимки кашкулак, Америка суукундусу, суусар, арыс/кара-куйрук, арыс чычкан, ач күсөн, каман/доңуз /жапайы чочко, элик, эчки/теке, токой барак куйручу, корум момолойу, кыргыз момолойу, кадимки момолойу, кыр чеке момолойу, кесек же көк чычкан, сокур чычкан, кичи токой чычкан, үй чычкан, Түркстан келемиши, толай/коен жана кызыл коён чычкан.

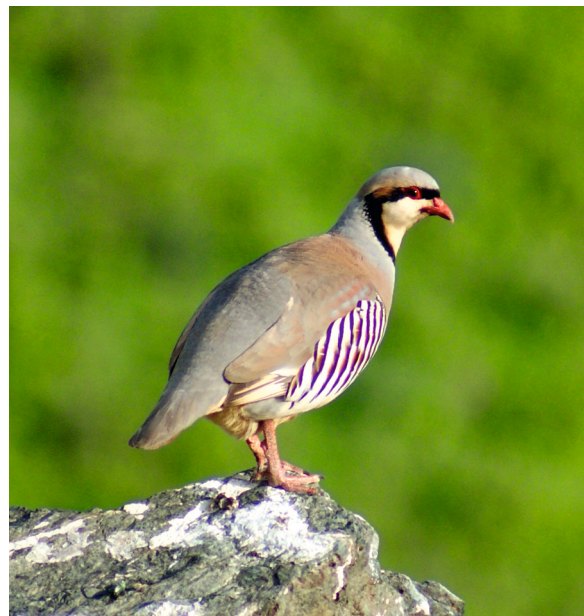
Жаратылыш паркында байыр алган жаныбарларынын айрым түрлөрү Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизилген — кара кунас, жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, таз кара, ак кажыр, көк жору, журтчу, чоң сары үкү, мыкый үкү, ак канаттуу тоңкулдак, илбирс, сүлөөсүн, аюу жана суусар.

Карышкыр
Canis lupus

Наардуу сойлок
Elaphe dione

Кекилик
Alectoris chukar

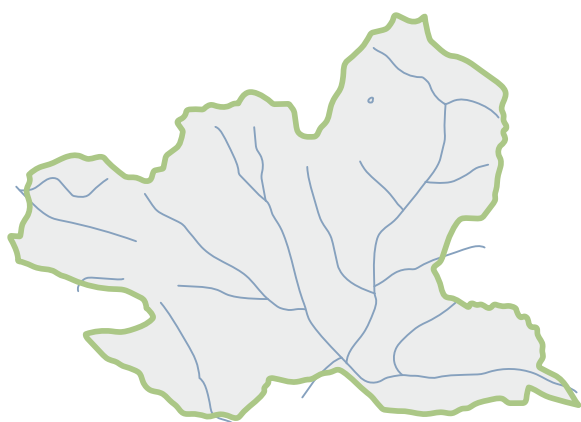

“КАН-АЧУУ” МАМЛЕКЕТТИК ЖАРАТЫЛЫШ ПАРКЫ

ЖАЙГАШКАН ЖЕРИ:

Тогуз-Торо району

КАТЕГОРИЯСЫ:

Мамлекеттик жаратылыш паркы

ТҮЗҮЛГӨН ЖЫЛЫ:

2015

АЯНТЫ:

30 496,5 га

ФАУНАСЫ:

117 түр

ФЛОРАСЫ:

343 түр

“Кан-Ачуу” мамлекеттик жаратылыш паркы Жалал-Абад облусунун Тогуз-Торо районунда Байдамтал, Кан-Ачуу сууларынын жана анын Көк-Ирим суу куймасынын бассейнинде, Фергана тоо кыркасынын чыгыш тоо тармактарында жайгашкан. “Кан-Ачуу” жаратылыш паркы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 11-сентябрындагы № 630 “Кан-Ачуу” Мамлекеттик жаратылыш паркын түзүү жөнүндө” токтому менен Мамлекеттик токой фондунун жана Көк-Ирим айыл аймагынын жерлеринде түзүлгөн. Жаратылыш паркын түзүүнүн негизги максаты — кайталангыс жаратылыш комплекстерин жана биологиялык ар түрдүүлүктү, сейрек кездешкен жана жок болуп кетүү коркунучу астында турган

өсүмдүктөр менен жаныбарлар дүйнөсүнүн түрлөрүн сактоо.

Парктын аймагы тик капталдары бар терең капчыгайларды пайда кылган көп сандаган дарыялардын нугу менен бөлүнгөн. Рельефтин негизги элементи болуп Көк-Ирим кырка тоосу саналат. Жаратылыш паркынын эң бийик чокусу деңиз деңгээлинен 4351 метрде жайгашкан. Капчыгайлардын капталдары аскалуу, тик. Аскалар өзгөчө кырка тоо кыркаларына жакын деңиз деңгээлинен 3500 м ден ашык бийиктикте кеңири таралган. Байыркы жана азыркы мөңгүнүн, агынды таштардын көптөгөн издери бар. Азыркы мөңгүлөр Көк-Ирим кырка тоосунун эң бийик жеринде гана сакталып калган.

Климаты суук кышы жана ысык жайы бар кургакчыл жана континенттик. Жаан-чачындын орточо жылдык көлөмү өрөөндүн бөлүгүндө 300 мм, тоолордо 800 ммге чейин жетет. Жылуу мезгилде өрөөндө 200 ммге, тоолордо 600 ммге чейин жаан-чачын түшөт. Абанын минималдуу температурасы -45°C , эң жогорку температурасы $+40^{\circ}\text{C}$. Шамалдын эң жогорку ылдамдыгы өрөөндө 35 м/с, тоолордо 42 м/с. Гидрография Нарын дарыясына куя турган Көк-Ирим дарыясынын бассейни менен берилген. Көк-Ирим суусу (суунун максималдуу сарпталышы $227 \text{ м}^3/\text{сек}$) кичине суулардын таралган түйүнү бар бир катар куймаларга ээ. Негизги куймалары: Чоң-Кан-Ачуу, Кичи-Кан-Ачуу, Байдамтал. Тоо этектеринде жана адыр зонасында тоонун ачык күрөң жана тоо күрөң топурагы кеңири таралган. Субальп жана альп зоналарын тоолуу кара топурактар жана тоолуу шалбаа-талаа топурактары ээлейт.

Паркта дарактардын жана бадалдардын 57 түрү берилген, алардын ичинде арчанын 2 түрү, эфедранын 3 түрү, ит мурундун 5 түрү, шилбинин 7 түрү, Тянь-Шань ак кайыңы, катраң/Кавказ катраңкысы/темир жыгач, чыгыш жебелгеси жана Жунгар жебелгеси, Мейер карагаты жана Янчевский карагаты, Тянь-Шань четини, Семенов зараңы жана Түркстан зараңы, дарак сымал астрагал, жунгар күндүн гүлү, корольков долоносу, Тянь-Шань чиеси, Түркстан чычырканагы, ич алдыргыч кара моюл, алмурут жалбырактуу боз караган, согдия ак чечеги жана башкалар бар.

Чөптүү өсүмдүктөрдөн төмөнкүлөр өсөт: кан токтоткуч кызыл от, ири жалбырактуу карындыз, унутулган тыйынчанак, дөңсөө каз таманы, сары беде, бодурактай сары чай чөп,

Келлер чайыры, Корольков аруму/күчаласы, Жунгар скабиозасы, ар кандай дандар — чий, жалтырак ахнатурум, чөлдүк тоо сулусу, жылган, сүйсөн, түбү бош, буудайык жана башкалар. Анча чоң эмес суулардын жээктеринде жана нымдуу жерлерде тегерек өлөң чөп, ийилген ыраң, Жунгар өлөң чөбү, кысыңкы блисмус, бөлүктүү балтыркан, талаа кырк мууну, Ройл уйкучулу, теспедей жалбырактуу алтын тамыр, Семенов клеменцисы, Лаксманн парнассиясы, каздар сары каз таманы, өзөндүк геум, саз кипрейи, сабагы кыска миң тамыр, Бротерус кортузасы жана башкалар өсөт. Аскаларда, таштуу беттерде — ак пияз, Эверс седуму, жаздыктай невролома, тоо пиязы, Бунге хориспорасы, Сибирь таш жаргысы, тең желекчелүү ала гүл, Шренк бакалоорчеги, Кашмир коңгуроо гүлү, кермек жалбырактуу, пиретроиддей поповник жана башкалар өсөт. Жогорку зонада таралгандар чачтай ичке кууга/доңгуз сырт, мөңгүлүк сары каз таман, кар астрагалы, суукчан сары каз таман/чымчык от, ак гүлдүү шульция жана башкалар. Жазында бул жерде каз пияз, Фергана мандалагы/жоогазын, татар чөп-жыяры, түктүү аталыктуу мандалак/жоогазын, аргын кызгалдак, сары кызгылт апийим, суукчул көктөмдүк жана башка гүлдөр көз жоосун алып, гүлдөп турушат.

Корукта Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине (2007, 2-басылма) киргизилген өсүмдүктөр өсөт. Алар Персия алма-четини, пскем пиязы, Суусамыр чайыр гүлү. Эндемикалык түрлөрдөн кавак өрмө карасы/бурма кара, Көгарт астрагалы, саргыч бакалоорчек, Тогуз-Торо текөөрчеги, Фергана аркар оту, калкандай аса-муса, Кнорринг лейбнициясы кездешет.

Пиретроиддей поповник
Pyrethrum pyrethroides (Kar. et Kir.) B.Fedtsch. ex Krasch.

Персия алма-четини
Sorbus persica Hedf

Жунгар күндүн гүлү
Helianthemum songaricum Schrenk

Корольков аруму/күчаласы
Arum korolkowii Regel

Жунгар скабиозасы
Scabiosa songarica Schrenk

Майда жалбырактуу шилби
Lonicera microphylla Willd. ex Schult.

Семенов клеменциясы
Clematisia semenovii (Regel et Herder) Boriss.

Балыктар. Парктын көлмөлөрүндө атайын ихтиологиялык изилдөөлөр жүргүзүлгөн эмес. Нарын дарыясынан парктын сууларына келген жилингир балыктардын санына жана түрдүк ар түрдүүлүгүнө терс таасир тийгизүүдө.

Жерде-сууда жашоочулар. Паркта бир гана түрү — Певцовдун кур бакасы байкалган.

Сойлоочулардын беш түрү бар — Алай жайдак көзү, күлүк кескек, суу жылан, наардуу сойлок жана кадимки калкан тумшук/заардуу жылан.

Канаттуулардын 108 түрү берилген: кара кунас, атайка — аңыр, кыл куйрук өрдөк, кайырма өрдөк, кичи чүрөк өрдөк, чоң кытай ала, кадимки аарычыл, айры куйрук, шалба кулаалы, чүйлү, кыргый, жаман сары, жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, таз кара, гималай кажыры, көк жору, журтчу, ителги, жагалмай, кадимки күйкө, улар, кекилик, чил, бөдөнө, тартар, кара боор чулдук, ташырман чулдук, эчки маарак, алагуу, көк көгүчкөн, чоң бактек, кадимки күкүк, чоң сары үкү, токой үкүсү, итчак, бабырган, мыкый үкү, кадимки теликуш, кара карлыгач, көк сору, үпүп, ак канаттуу тоңкулдак, сары барпы, Түркстан борбаш, сагызган, кызыл тумшук чөкө таан, сары тумшук чөкө таан, кара карга, кузгун, сарыбаш мыймыт, сүр кашка чымчык, кызыл моюн кашка чымчык, сары төш чымчык, кара каш торгой, талаа торгою, түзсүз чабалекей, тоо чабалекейи, шаар чабалекейи, кара аяк мыймыты, жашыл мыймыт, Хумендын мыймыт, жазы куйрук кымышчы, боз шалкы, тоо шалкысы, тоголок кызыл канаттуулар, кадимки коён чычкан, короолу, ак боор суучул кара, Палластын сучу

кара, боз чымынчы, булбул, каратөш булбул, көк тамак булбул, котурспей, ала сое, көк соё, сай сагызган, кара кызыл куйрук, боз баш кызыл куйрук, кызыл боор кыш куйрук, кара ала чакчыгай, чакчыгай, чаар таркылдак, кара таркылдак, ала чыйырчык, ала канат чыйырчык, талаа таранчысы, кар кунак, Гималай көк шалкысы, көк шалкы, токой элсанары, тоо элсанары, сары баш жылкычы кучкач, тоо кучкачы, жылкычы чымчык, токой таранчысы, арчачы балта тумшук, кызыл баш мукур, гималай мукуру, эжеке бээ саа, Тянь-Шань арча кызыл чымчыгы, кадимки кендирчил, сары канат, кадимки сулучу, татолбек же аска сулучусу жана сары айгыр.

Сүт эмүүчүлөрдүн 29 аборигендик түрү бар: кичи ак тиш жер, күрөң жарганат, кыдыгый жарганаттар, илбирс, сүлөөсүн, чөө, карышкыр, кадимки түлкү, аюу, кадимки кашкулак, суусар, арыс/кара-куйрук, арыс чычкан, ач күсөн, каман/доңуз/жапайы чочко, элик/куран, тоо теке, токой барак куйручу, корум момолойу, кыргыз момолойу, кадимки момолой, кыр чеке момолойу, кескек же көк чычкан, сокур чычкан, кичи токой чычкан, үй чычкан, Түркстан келемиши, толай/коён, кызыл коён чычкан. Бир акклиматизацияланган түрү — Америка суукундузу.

Жаратылыш паркында байыр алган түрлөрдөн Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине кара кунас, жыланчы, кидик бүркүт, бүркүт, таз кара, көк жору, журтчу, ителги, тартар, ак канаттуу тоңкулдак жана сүт эмүүчүлөрдүн 4 түрү: илбирс, сүлөөсүн, аюу, суусар киргизилген.

Кумай
Gyps himalayensis

Кичи ак тиш жер
Crocidura suaveolens

“САЙМАЛУУ-ТАШ” МАМЛЕКЕТТИК ЖАРАТЫЛЫШ ПАРКЫ

ЖАЙГАШКАН ЖЕРИ:

Тогуз-Торо району

КАТЕГОРИЯСЫ:

Мамлекеттик жаратылыш паркы

ТҮЗҮЛГӨН ЖЫЛЫ:

2001

АЯНТЫ:

32 007,2 га

ФАУНАСЫ:

133 түр

ФЛОРАСЫ:

99 түр

“Саймалуу-Таш” мамлекеттик жаратылыш паркы Жалал-Абад облусунун Тогуз-Торо районунда жайгашкан. Фергана тоо кыркасынын ӨКЖА системасына кирет, анын түндүк жагында «Кан-Ачуу» мамлекеттик жаратылыш паркы, түштүк жагында — Кулун-Ата мамлекеттик жаратылыш коругу жайгашкан.

Өлкөнүн жалпы экологиялык абалын жакшыртуу жана жаратылыштын кайталангыс жерлерин сактоо максатында Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2001-жылдын 25-майындагы № 249 «Жалал-Абад облусунун Тогуз-Торо районунда Саймалуу-Таш мамлекеттик жаратылыш Улуттук паркын жана Нарын облусунун Нарын районунда Салкын-Төр мамлекеттик жаратылыш Улуттук паркын түзүү жөнүндө» токтомунун негизинде “Саймалуу-Таш” түзүлгөн. Жаратылыш паркынын курамына Тогуз-Торо токойчулугунун Саймалуу-Таш

жана Тогуз-Торо райондук мамлекеттик администрациясынын жерлери кирген.

Жаратылыш паркы бир катар тоо тармактары менен бөлүнгөн Фергана тоо кыркасынын түштүк-чыгыш макро бетинде жайгашкан. Парктын аймагы абдан бөлүнгөн рельеф менен мүнөздөлөт. Парк түштүк-батыштан Фергана кырка тоолору менен, түштүк-чыгыштан Жангыз-Кыр кырка тоолору менен чектешет. Аймактын басымдуу бөлүгү деңиз деңгээлинен 2000 м ден ашкан бийиктикте жайгашкан, Көгарт дарыясынын өрөөнүнүн бир аз гана бөлүгү 1700 м бийиктикке чейин төмөндөйт. Эң бийик жери (деңиз деңгээлинен 3635 м бийиктикте) Фергана жана Саймалуу-Таш кырка тоосунун кошулган жеринде жайгашкан. Климаты кескин континенттик. Казарман метеостанциясынын маалыматы боюнча деңиз деңгээлинен 1200 м бийиктикте жай-

гашкан төмөнкү зонанын жылдык орточо температурасы $+2,7^{\circ}\text{C}$. Июль айынын абсолюттук максималдуу температурасы $+35,6^{\circ}\text{C}$, февралда абсолюттук минимум -34°C . Вегетация мезгилинин узактыгы 140 күн, акыркы суук апрелдин үчүнчү декадасында байкалат, биринчиси октябрдын биринчи декадасында болушу мүмкүн. Жаан-чачындын орточо жылдык көлөмү өрөөндүн бөлүгүндө 300 мм, тоолордо 800 ммге чейин жетет. Жылуу мезгилде өрөөндө 200 ммге чейин, тоолордо 600 ммге чейин түшөт. Табигый парктын негизги суу артериялары болуп эриген кардын суусу менен азыктанган Килдөө, Көк-Арт, Коңур-Дөбө, Калдама жана Кызыл-Суу дарыялары саналат. Фергана кырка тоосунун чокусун бойлото мөңгүлөрдүн тизмеги созулуп жатат.

“Саймалуу-Таш” — бул Борбордук Азиядагы жана дүйнөдөгү петроглифтердин ири топтолушу бар аймактардын бири. Петроглифтердин мындай бай коллекциясы 3000 метрден ашык бийиктикте жайгашкан. Кыргыз тилиндеги анын мааниси “саймаланган таш” дегенди билдирип, бул жерди дал ошол мааниде мүнөздөп турат. Жалпысынан паркта ар кандай тарыхый доорлорго тиешелүү болгон 90 000ден ашык сүрөттөр бар. Саймалуу-Таштын таштарындагы эң эски сүрөттөр биздин заманга чейинки III–I-миң жылдыктарга, эң акыркылары биздин эранын I–VIII-кылымдарына туура келет. Бул жерде сиз сүрөт тартуу ыкмалары жана сүрөттөрдүн өзгөчөлүгү доордон доорго кандайча өзгөргөнүн ачык көрө аласыз. Байыркы петроглифтердин чыныгы кенчи боюнча байыркы доорлордо сүрөт тартуу ыкмасынын өзгөрүшүн жана аларды чагылдыруу өзгөчөлүгүн көрүүгө болот. Сүрөттөрдүн тематикасы өтө кеңири жана байыркы адамдардын жашоо жөнүндө диний ишенимдерин жана түшүнүктөрүн чагылдырып турат. Бул жерде жапайы жана үй жаныбарларынын, канаттуулардын жана адамдардын сүрөттөрүн, геометрикалык символдорду жана белгилерди, кудайлардын түспөлдөрүнүн чагылдырылышын табууга болот. Ушул байыркы таш бетине түшүрүлгөн сүрөттөр менен “Саймалуу-Таш” паркынын жаратылыш кооздугу менен айкалышуусу туристтер жана илимий изилдөөчүлөр арасында өтө таанымал болуп, аларды өзүнө тартып турат.

Жаратылыш паркынын өсүмдүк катмары изилденген эмес. Корук зонасында Шренк карагайы, ал эми анын төмөн зонасында — Сиверс алмасынын бир нече бактары бар. Жыгач-бадал өсүмдүктөрүн төмөнкүдөй түрлөрү бар, алар Тянь-Шань четини, сары чай чөптөй табылгы, Корольков долоносу, созуңку бөрү карагат, бир гүлдүү ыргай, Мейер карагаты, Түркстан зараңы, Талас тереги, Афган тереги, Тянь-Шань ак кайыңы, Саур арчасы/карагай арча, бийик арча, гүл жандагычтуу балгын, Кокон ит муруну, Федченко ит муруну, үрпөгөй шилби, Карелин шилбиси, Альтманн шилбиси, Калкандай аса-муса, Тогуз-Торо текөөрчеге, Кнорринг лейбнициясы, аргын чымылдыгы, кырк муун сыяктуу чекенде, Вильгельмс талы, Или талы, тыгыз сөйкөчөн тал, Түркстан чычырканагы, Тянь-Шань чиеси жана башкалар бар.

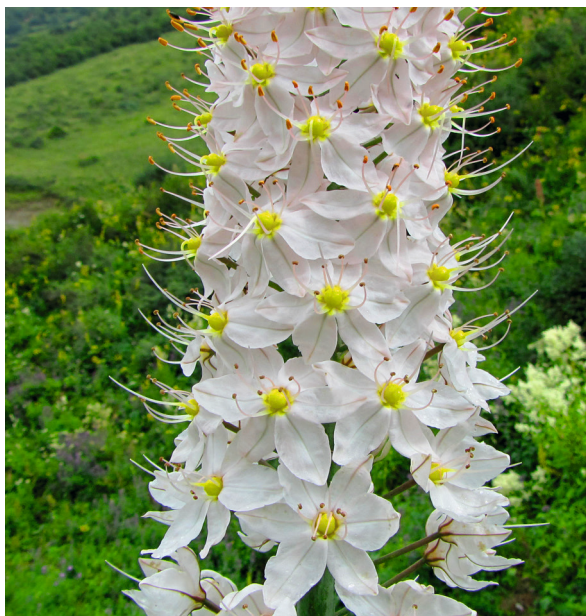
Чөптүү катмарды өсүмдүктөрдүн көптөгөн түрлөрү түзөт, алар балдуу, декоративдик, дары, боечу, эфир майлуу, ашаткычтуу болушат. Алар Бетоника гүлдүү стахис, түркүн жалбырактуу кой жалбырак, Венгер непетасы, Сибирь намашам гүлү, ак гүлдүү желбирек, коңгуроодой кундуз гүл, шалбаа каз таманы, кадимки каз таңдай, кой чайыры, орто патриния, Кавказ полемону, кадимки пижма, ашаткыч кымыздык/таран, Фетисов пиязы, тууралжын стахиопсис, кадимки дарчын, Түркстан козу уйгагы, орус козу уйгагы, Самарканд кундуз тикени, ири жалбырактуу карындыз, чачылуу бозунач, зор түптүү чыраш, ичке жалбырактуу диктамнус, күрөң чыраш, топтолушкан ак сокто, шалбаа жылганы, тоют аюу чачы, согон пияз/сарымсак, көгүлтүр пияз, жапыз тармал чөп, түрпүлүү саргалдак жана башкалары бар.

Кыскарып жаткан ареалы бар эндемикалык өсүмдүктөрдүн түрлөрүнөн төмөнкүлөр өсөт: калкандай аса-муса, Тогуз-Торо текөөрчеге, Кнорринг лейбнициясы жана аргын чымылдыгы. Түркстан бука тикени, эрмен шыбак, кара меңдубана, кадимки төө тикен, жыш ийнелүү бука тикен, шыраалжын шыбак, паулсен, түркүн жалбырактуу кой жалбырак, тармал козу кулак, Бетоника гүлдүү стахис сыяктуу көп сандаган тикендүү отоо ар түркүн чөптөрдүн түрлөрүнүн парктын өсүмдүк төшөлмөсүндө болушу, антропогендик (таасирдин мал көп жаюу) натыйжасында анын бузулган абалын көрсөтүп турат.

Ашаткыч кымыздык
Polygonum coriarium Grig.

Зор түптүү чыраш
Eremurus robustus (Regel) Regel

Түркстан зараңы
Acer turkestanicum Pax

Ичке жалбырактуу диктамнус
Dictamnus angustifolius G.Don ex Sweet

Калкандай аса-муса
Abelia corymbosa Regel et Schmalh.

Ири жалбырактуу карындыз
Inula macrophylla Kar. et Kir.

Орус козу уйгагы
Centaurea ruthenica Lam.

Кавказ полемону
Polemonium caucasicum N.Busch.

Бетоника гүлдүү стахис
Stachys betoniciflora Rupr.

Тоют аюу чачы
Prangos pabularia Lindl.

Балыктар бул жаратылыш паркында дээрлик изилденген эмес.

Амфибиялардын ичинен бир гана түрү — Певцовдун кур бакасы байкалган.

Сойлоочулардан беш түр гана берилген — Алай жайдак көзү, күлүк кескек, суу жылан, наардуу сойлок, кадимки калкан тумшук/заардуу жылан.

Парктын аймагында канаттуулардын 32 түрү бар: жагалмай, кадимки күйкө, кыргый, журтчу, бүркүт, улар, кекилик, бөдөнө, кадимки бактек, алагүү, көк көгүчкөн, чоң сары үкү, токой үкүсү, үпүп, көк карга, кузгун, кара карга, сагызган, кызыл тумшук чөкө таан, чыйыр-

чык, талаа таранчысы, тоо кучкачы, сары баш жылкычы кучкач, сүр кашка чымчык, кара таркылдак, чаар таркылдак, сай сагызган, молдо торгой, кара каш торгой, ала канат кызыл куйрук, тоо чабалекейи жана башкалар байкалган.

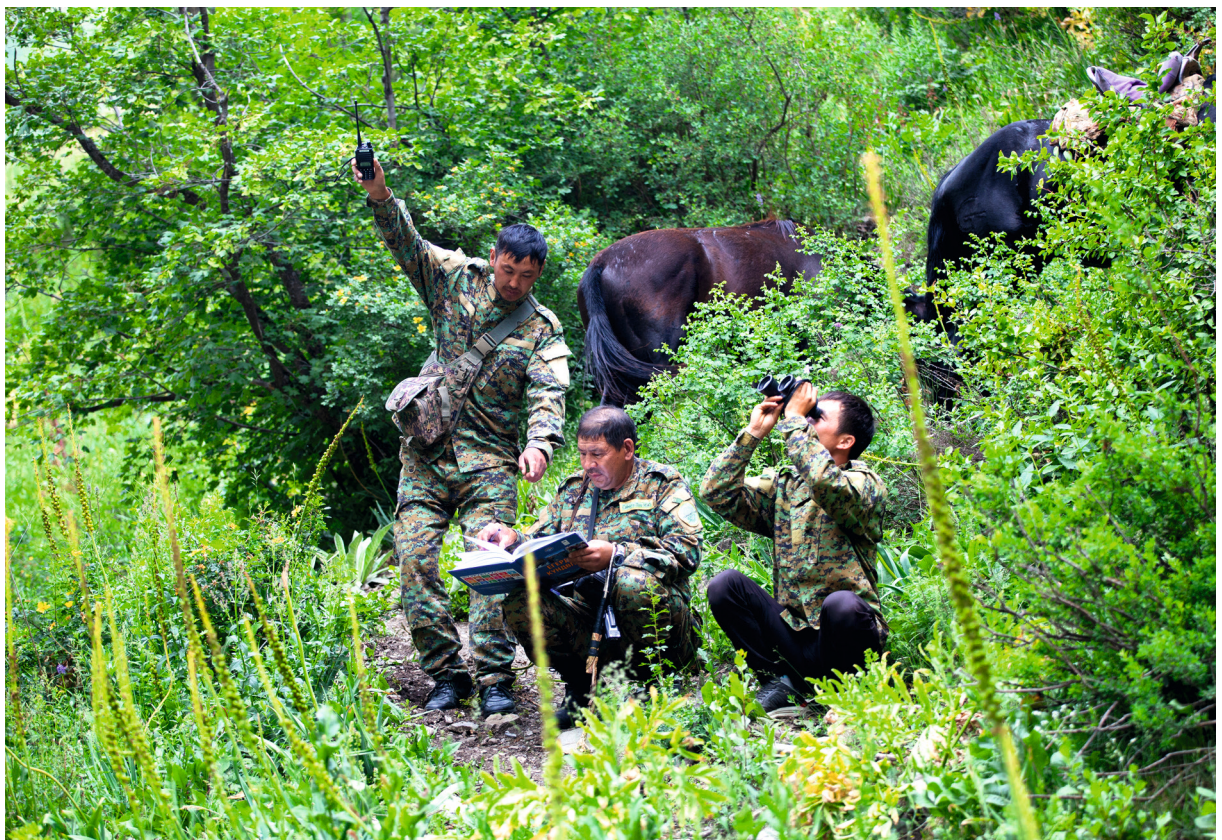
Сүт эмүүчүлөрдүн — 11 түрү: аюу, сүлөсүн, эчки/теке, элик/куран, карышкыр, кадимки түлкү, толай/коён, Фергана кашкулагы, кызыл суур, суусар, арыс/кара куйрук кездешет.

Жаратылыш паркында байыр алган жаныбарлардын төмөнкү түрлөрү Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине киргизилген: журтчу, бүркүт, чоң сары үкү, аюу, сүлөөсүн жана суусар.

Певцовдун кур бакасы
Bufo pewzowi

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР

1. Асыкулов Т., Кыргызстандын өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары – Бишкек, 2019 – 240-б.
2. Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгүнүн атласы // Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгүн сактоо боюнча Глобалдык экологиялык фонддун жана Дүйнөлүк банктын Борбордук Азия трансчегаралык долбоору – Астана-Бишкек-Ташкент – 2005. <http://www.biom.kg/informatory/library/585573cbbc854e81eca79128>
3. Кыргыз ССРинин атласы / илимий-ред. Кеңеш М.М.Адышев, Ф.Т.Каширин, С.У.Умурзаков жана башкалар - М.: Министрлер Советине караштуу геодезия жана картографиянын башкы башкармалыгы, 1987. - 1-том: Жаратылыш шарттары жана ресурстары. - 110-112-б.
4. Балбакова Ф.Н., Шукуров Э.Д. Кыргызстандын өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары // Экология бюллетени, №1-2.- Бишкек, 2002.- 28-30-б.
5. Бейшебаев К.Б., Вердин Г.В., Янушевич А.И. Америка суукундусу// Кыргызстандагы жаныбарларды акклиматизациялоонун натыйжалары. – Фрунзе, 1967. - 14-33-б.
6. Бектемиров А. Кыргыз Республикасынын коруктары жөнүндө кыскача маалымат. <http://www.welcome.kg/ru/reserve/general/264.html>
7. Борлаков Х.У. Сары-Челек коругунун гүлдүү өсүмдүктөрүнүн флорасы // Сары-Челек коругунун материалдары. - 2-чыгарылыш. - Фрунзе, 1966.
8. Борлаков Х.У., Головкова А.Г. Сары-Челек коругунун өсүмдүктөрү // Сары-Челек мамлекеттик коругунун материалдары. - 4-чыгарылыш.- Фрунзе, 1971.- 87-б.
9. Ботбаева М.М., Раимкулова Г. К., Токтосунова К.Р. Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгүн сактоодо өзгөчө корголуучу аймактардын ролу. //Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. – Бишкек, 2002. –45-50-б.
10. Казакстандагы өзгөчө кайтарылган жаратылыш аймактары... https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30579770#pos=3;-86
11. Воробьев А.Г. Батыш Тянь-Шандын ача туяктуулары (Artiodactyla) (Кыргызстандын чегинде таралышы жана көптүгү). //Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. – Бишкек, 2002. – 68-72-б.
12. Воробьев Г.Г., Остащенко А.Н. Чаткал дарыясынын бассейнинде тоо теке менен жапайы чочконун кышында таралышы.// Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. – Бишкек, 2002. – 73-74-б.
13. Воробьев Г.Г., Чичикин Ю.Н. Сары-Челек коругунун канаттуулары. – 2-чыгарылыш. – Фрунзе, 1966. - 156- 174-б.

14. Давлетбаков А.Т. Чаткал кырка тоосунун түштүк макротоосунда талаа мышыгынын (*Felis sylvestris*) табылышы. //Батыш Тянь-Шандын канаттуулары жана жаныбарлары (Кыргызстан).— Бишкек, 2006. - 58–63-б.
15. Давлетбаков А.Т., Кумушалиев Б.К. Беш-Арал коругунда Мензбир суурунун популяциясын баалоо. //Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. - Бишкек, 2002. - 75-77-б.
16. Давлетбаков А.Т., Кумушалиев Б.К. Беш-Арал коругунун авифаунасы. //Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. Бишкек, 2002. - 78-80-б.
17. Биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо жана өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары департаменти. <https://fauna.kg/oopt/>
18. Ерёмченко В.К. Кыргызстандын кургакта да, сууда да жашоочу жана сойлоочу жаныбарлары // Известия А.Н. Кирг. ССР. - Т. 1. 4 - чыгарылыш. // 1987. 26–30-б.
19. Ерёмченко В.К., Панфилов А.М., Цариненко Е.И. Республиканын Илимдер академиясынын Биология институтунун Зоологиялык музейинин жерде-сууда жашоочулар жана сойлоп жүрүүчүлөр коллекциясынын каталогу // Изилдөөнүн конспектиси. кээ бир азиялык түрлөрүнүн цитогенетикасы жана таксономиясы боюнча - Scincidae и Lacertidae. 1992.
20. Ерёмченко В.К., Панфилов А.М., Цариненко Е.И. Тянь-Шань жана Түндүк-Чыгыш Гиссар-Алайда сойлоочулардын таралышы боюнча жаңы маалыматтар // КМУнун жарчысы - Сер. 3. - 2-чыгар.. - Бишкек, 2000. - 25–28-б.
21. Жундубаев К. Биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо жана республиканын өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарынын ролу. [http://journals.manas.edu.kg/mjen/oldarchives/2009-1-10/full/PaperInfoSample_eng_\(1-10\)1.pdf](http://journals.manas.edu.kg/mjen/oldarchives/2009-1-10/full/PaperInfoSample_eng_(1-10)1.pdf)
22. Кыргыз Республикасынын 1994-жылдын 28-майындагы № 1561-ХII " Өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары жөнүндө " мыйзамы <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/761?cl=ru-ru>
23. Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 3-майындагы № 18 " Өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары жөнүндө " мыйзамы, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203262>
24. Кыргыз Республикасынын «Өсүмдүктөр дүйнөсүн коргоо жана пайдалануу жөнүндө» мыйзамы <https://fauna.kg/zakonodatelstvo/>
25. Кыргыз Республикасынын «Айлана чөйрөнү коргоо жөнүндө» мыйзамы <https://fauna.kg/zakonodatelstvo/>
26. Кыргыз Республикасынын 2018-жылдын 2-июнундагы № 58 " Өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу " мыйзамы <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111791>.
27. Кыргыз Республикасынын 1999-жылдын 17-июнундагы № 59 «Жаныбарлар дүйнөсү жөнүндө» мыйзамы <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/224>
28. Ионов Р.Н. Өсүмдүктөр дүйнөсү (чөптүү коомдоштуктар) // Кыргызстандын тоолору. Редакциялык кеңеш: Айдаралиев А.А. жана башкалар. - Бишкек «Технология», 2001. – 121- 137-б.
29. Ионов Р.Н., Лебедева Л.П. Батыш Тянь-Шандын өсүмдүктөрү.// Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конф. – Бишкек, 2002. – 118-123-б.

30. Ионов Р.Н., Лебедева Л.П. Батыш Тянь-Шандын экосистемасынын абалынын өсүмдүк-индикаторлору. // Методикалык колдонмо. - Бишкек, 2003. <http://www.biom.kg/informatory/library/585573cbbc854e81eca7912c>
31. Ионов Р.Н., Лебедева Л.П. Батыш Тянь-Шандын экосистемасынын абалынын өсүмдүк-индикаторлору. Методикалык колдонмо// Батыш Тянь-Шандын биоартүрдүүлүгүнүн мониторинги / Проф. Э.Дж. Шукуровдун редакциясы алдында – Бишкек, 2006. - 17-22-б.
32. Ионов Р.Н., Лебедева Л.П., Султанова Б.А. Кыргызстанда Тянь-Шань менен Алайдын жок болуп кетүү алдында турган сейрек кездешүүчү уникалдуу өсүмдүктөр жамааттары.// КР УИАнын эмгектери – № 1-2 - Бишкек, 2001.
33. Йост Ван дер Вен (Joost van der Ven). Батыш Тянь-Шань: жаратылыш жана анын өзү. //Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция.. Бишкек, 2002. – 51-67-б.
34. Катаевский В.Н., Давранов Э. Сары-Челек коругунун сүт эмүүчүлөрү. //Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. Бишкек, 2002. – 142-145-б.
35. Катаевский В.Н., Давранов Э. Беш-Арал коругунун сүт эмүүчүлөрдүн фаунасынын өзгөчөлүктөрү. //Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. Бишкек, 2002. – 139-142-б.
36. Кашкаров Д.Н. Борбордук Азиянын Башкы музейинин Сары-Челек көлүнүн аймагына жасаган экспедициясынын жыйынтыгы. // Музейлер жана байыркы, искусство жана жаратылыш эстеликтерин коргоо боюнча Орто-Азия комитетинин жаңылыктары. Физиогеография, фауна (омурткалуулар). – Т.: УзГиз, 1928.-1 (2): 1–128.
37. Кыргыз ССРинин кызыл китеби. – 1-чыгар. – Фрунзе, 1985. – 136-б.
38. Кыргыз Республикасынын кызыл китеби. – 2-чыгар. – Бишкек, 2007. – 544-б.
39. Борбордук Азиянын жыгач өсүмдүктөрүнүн Кызыл китеби. /Түзгөн: Антония Исвуд, Георгий Лазков, Адриан Ньютон. - Fauna & Flora International, 2009. – 28-б.
40. СССРдин Кызыл китеби. Сейрек кездешүүчү жана жоголуп бара жаткан жаныбарлар менен өсүмдүктөрдүн түрлөрү. - Ред. 2, кошулган жана кайра толукталган. – Москва, 1984. – 391-б.
41. Кулназаров Б.К. Кыргызстандын шартында сүт эмүүчүлөрдү коргоо жана сарамжалдуу пайдалануу системасындагы аңчылык чарбалары. //Илим, техника жана билим берүүнүн заманбап көйгөйлөрү. Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн 2200 жылдыгына арналган экинчи регионалдык илимий теориялык конференциянын материалдары. – Джалал-Абад, 2003. - 315-318-б.
42. Кумушалиев Б.К., Давлетбаков А.Т. Беш-Арал коругунун сүт эмүүчүлөрү. //Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. Бишкек, 2002. – 170-171-б.
43. Кумушалиев Б.К., Токмергенов Т.З., Остащенко А.Н., Шукуров Э.Э. Батыш Тянь-Шандын экосистемасындагы канаттуулар жана сүт эмүүчүлөр. //Батыш Тянь-Шандын жаныбарлар дүйнөсүнүн азыркы абалы (Кыргызстан) / Проф. Э.Дж. Шукуровдун редакциясында - Бишкек. 2005 - 33-80-б.
44. Кустарева Л. А., Сергек У. А. Кара-Суу көлүнүн ихтиофаунасы (солдо). // Кыргызстандагы жапайы жаратылышты изилдө, 2016. - №2. - 120-121-б.

45. Кыдыралиев А. К., Осташенко А. Н. Кыргызстандагы Каркыра (*Anthropoides virgo*) // СССРдеги Каркыра — Алма-Ата, 1987. - 110–113-б.
46. Лазьков Г.А., Султанова Б.А. Кыргызстандын флорасынын кадастры. Түтүктүү өсүмдүктөр. -Бишкек, 2014. – 126-б.
47. Лазьков Г.А., Султанова Б.А., Кенжебаева Н.В. Кыргызстандын чегинде Батыш Тянь-Шандын флорасын жана анын локалдык эндемизминин борборлорун изилдөө даражасы. // Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конф.. – Бишкек, 2002. – 172-175-б.
48. Лазьков Г.А., Кенжебаева Н.В., Шихотов В.М., Султанова Б.А. Беш-Арал коругунун (Батыш Тянь-Шань) жана анын тегерегинин флорасы үчүн материалдар. - // Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конф. – Бишкек, 2002. – 176-193-б.
49. Лазьков Г.А., Умралина А.Р. Кыргызстандын эндемикалары жана сейрек кездешүүчү өсүмдүктөрүнүн түрлөрү (Атлас). – Экинчи басылышы, кайра каралган жана толукталган. - Анкара, 2015 – 235-б.
50. Лебедева Л.П., Ионов Р.Н., Шабданов К., Мазенова Ч. Сары-Челек коругунун жана ага чектеш аймактардын флорасынын учурдагы абалы. // Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. – Бишкек, 2002. – 194-199-б.
51. Лебяжинская И.П. Сары-Челек мамлекеттик биосфералык аймагынын жайкы канаттуулардын популяциясынын түзүмү жана динамикасы. / Китепте: Кыргызстандагы жердеги омурткалуулардын фаунасы жана экологиясы. - Бишкек, 1991. - 51–69-б.
52. Мамбеталиев У.А. Аркыт айылынын Сары-Челек биосфералык аймагынын экосистемасына тийгизген таасири. // Кыргызстан коруктарынын эмгектери- Бишкек, 2005. - 59-61-б.
53. Мамбеталиев У.А., Бакырчаков К.Б., Ырсалиев Б.К. Падыша-Ата мамлекеттик коругунун флора жана фаунасынын азыркы абалы. // Кыргызстан коруктарынын эмгектери - Бишкек, 2005.- – 204-207-б.
54. Мамытов А.М., Кузгунов И.С., Эсенбаев К. Тоолордун топурактары, алардын өзгөчөлүктөрү. // Кыргызстандын тоолору. Редколлегия: Айдаралиев А.А. жана башкалар - Бишкек «Технология», 2001. – 83-102-б.
55. Митропольский О.В., Митропольский М.Г. Падыша-Ата дарыясынын (Чаткал кырка тоосу, Кыргызстан) канаттуулары жөнүндөгү материалдар коллекциялардын жана Н.А. Зарудныйдын 1909-жылы жайында байкоолорунун негизинде // Батыш Тянь-Шандын канаттуулары жана жаныбарлары (Кыргызстан).. - Бишкек, 2006. - 82-85-б.
56. Борбордук Азия өсүмдүктөрүнүн аныктагычы: Критикалык флора конспектиси. 10 томдукта. 1-Т. 1-10 – Ташкент: ФАН, 1968 – 1993.
57. Осмонов А.О. Кыргыз Республикасынын физикалык географиясы. Жалпы билим берүүчү мектептин 8-классы үчүн окуу китеби. - Бишкек., 2012 г. – 240-б.
58. Өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары. Кыргызстандын Улуттук маалымат базасы. <http://wildlife.caiag.kg/>
59. Осташенко А.Н. Кыргызстандагы аскалардын орнитологиялык комплекстеринин түзүлүшүнүн өзгөчөлүктөрү / Китепте: Биоэкологиянын тирүү проблемалары. жана раст. жана очр. env. чөй-

рөлөр Кыргызстандын аскаларында орнитологиялык комплекстердин пайда болуу өзгөчөлүгү/ Китепте: Биоэкологиянын жаныбарларынын жана өсүмдүктөрүнүн көйгөйлөрү жана айлана чөйрөнү коргоо - Фрунзе, 1982. - 40-42-б.

60. Остащенко А.Н, Дубанаев А., Шабданов М.М., Базаралиев И. Афлатун жана Карасуу дарыяларынын капчыгайлары боюнча трассадагы негизги экосистемалардын абалына мониторинг (Чаткал кырка тоосу, Кыргызстан) // Батыштын биоартүрдүүлүгүнүн мониторинги. Тянь-Шань. – Бишкек, 2006. - 39-70-б.

61. Остащенко А.Н. Канаттуулардын жана сүт эмүүчүлөрдүн индикатордук түрлөрүнүн абалына ылайык Батыш Тянь-Шандын экосистемасындагы биологиялык ар түрдүүлүгүнө мониторинг. // Батыш Тянь-Шандын жаныбарлар дүйнөсүнүн азыркы абалы (Кыргызстан) – Бишкек, 2005. - 81-100-б.

62. "Алатай" мамлекеттик жаратылыш коругунун омурткалуу жаныбарларынын жана флорасын инвентаризациялоо боюнча талаа иштеринин отчету. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Курчап турган чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы мамлекеттик агенттиги. «Кыргыз Токой аңчылык жайгаштыруу» мамлекеттик мекемеси / Түзгөндөр: Кадыров М., Давлетбаков А.Т., Лазьков Г.А. - Бишкек, 2018.

63. «Кан-Ачуу» мамлекеттик жаратылыш коругунун аймагындагы долбоорлоо-изилдөө иштеринин талаа иштеринин аткарылышы жөнүндө токой чарбачылыгынын жана биологиялык ар түрдүүлүктү эсепке алуунун отчету. БУУӨП/ГЭФ долбоору “Батыш Тянь-Шандын тоолорундагы өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарын (ӨКЖА) камтуунун жана башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатуу”. /Түзгөндөр: Чодоев Н.У., Давлетбаков А.Т., Остащенко А.Н., Лазьков Г.А. - Бишкек, 2018.

64. Пешкова В.О. Падыша-Ата коругунда өсүмдүктөрдүн жамааттары. // Кыргызстан коруктарынын эмгектери - Бишкек, 2005. - С. 201-203.

65. Пивнев И.А. Кыргызстандын балыктары (коргоо жана көбөйтүү).– Фрунзе, 1990 - 128 с.

66. Пименов М.Г., Ключиков Е.В. Кыргызстандын чатырдуулары (Umbelliferae). – Москва, 2002.

67. Попова И.В., Кенжебаева Н.В., Малосиева Г.В., Пашина Т.Г. КР УИА дагы Э.З.Гареев атындагы Ботаникалык бакчанын коллекциясындагы Кызыл китепке кирген Кыргызстандын табигый флорасынын кээ бир өсүмдүктөрү. Э.З. Гареева КР УИА // Кыргызстан университеттеринин эмгектери. // Кыргызстан ЖОЖдорунун жарчысы. – Бишкек, 2017. – №3. - 48-51-б.

68. Попова И.В., Малосиева Г.В., Кенжебаева Н.В. КР УИА дагы Э.З.Гареев атындагы Ботаникалык бакчадагы Кыргызстандын табигый флорасынын сейрек кездешүүчү жана корголуучу өсүмдүктөрү. // КР УИАнын жарчысы - Бишкек, 2018. – № 6 – 93-97-б.

69. Кыргыз Республикасында өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарын түзүүнүн, категорияларын өзгөртүүнүн, чек араларын бекитүүнүн жана жоюунун тартиби. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 30-июлундагы № 541 токтому менен бекитилген. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/97807>

70. Кыргыз ССРинин кыртыштары / Жооптуу ред. Мамытов А.М. - Фрунзе: Илим, 1974. – 418-б.

71. Алатай мамлекеттик жаратылыш паркын уюштуруу жана өнүктүрүү долбоору. «Кыргызлесохотстройто» мамлекеттик мекемеси. Токой башкаруу долбоору – Бишкек, 2019.

72. "Кан-Ачуу" мамлекеттик жаратылыш паркын уюштуруу жана өнүктүрүү долбоору. «Кыргызлесохотстройто» мамлекеттик мекемеси. Токой башкаруу долбоору. – Бишкек, 2018.

73. Беш-Арал мамлекеттик коругун уюштуруу жана өнүктүрүү долбоору. Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик токой кызматы. Токой чарбасын башкаруунун башкы башкармасы. Батыш Тянь-Шань ГЭФ/ВБнын биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо боюнча Борбордук Азиянын трансчегаралык долбоору. – Бишкек, 2003.
74. Падыша-Ата мамлекеттик коругун уюштуруу жана өнүктүрүү долбоору. Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик токой кызматы. Токой чарбасын башкаруунун башкы башкармасы. Батыш Тянь-Шань ГЭФ/ДБнын биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо боюнча Борбордук Азиянын трансчегаралык долбоору. – Бишкек, 2004.
75. "Саймалуу-Таш" мамлекеттик жаратылыш паркын уюштуруу жана өнүктүрүү долбоору. «Кыргызлесохотстройто» мамлекеттик мекемеси. Токой башкаруу долбоору. - Бишкек, 2018.
76. Кыргызстандын канаттуулары. / А.И. Янушевичтин редакциясы алдында. – 2 томдукта. Т. 1-2. - Фрунзе, 1959-1960.
77. Өсүмдүк аталыштарынын жана ботаникалык терминдердин орусча-кыргызча сөздүгү /Түзгөн: Б.А. Султанова жана башкалар- Бишкек, 2013. - 340 –б.
78. Рустамов А.К., Ковшарь А.Ф. Борбордук Азиянын канаттуулары (5 томдукта). - Т. 1. - Алматы, 2007. - 574 -б.
79. Соколов В.Е., Чичикин Ю.Н., Тишков А.А., Сары-Челек коругу // СССР коруктары: Орто Азия жана Казакстандын коруктары / В.Е. Соколов жана Е.Е. Сыроечковскийдин редакциясы алдында. – Москва, 1990. - 351–362-б.
80. Султанова Б.А., Лазьков Г.А. Сары-Челек коругунун эндемикалык, сейрек кездешүүчү жана чарбалык баалуу түрлөрүн бөлүп көргөзүү менен жогорку өсүмдүктөрдүн тизмеси. – 1997. (жарыяланган эмес)
81. Сураппаева В., Милько Д. Кыргызстандагы резервдерди карап чыгуу. / Орто Азиянын жана Казакстандын коруктары (Р. В. Яценконун жалпы редакциясы астында) - Алматы, 2006. - 122-191-б.. <http://www.iucnca.net/public/publication.pdf>
82. Тагильцев А.А. Түштүк Кыргызстандын жарганаттарынын фаунасына. // СССРдеги Кырг. ИАФ. Зоол. жана паразитология институтунун эмгектери.// - 2-чыгарылыш. – Фрунзе, 1954. - 185–189-б.
83. Тиллебаев Т.Т. Падыша-Ата мамлекеттик коругу. // Кыргызстан коруктарынын эмгектери- Бишкек, 2005. - 197-201-б.
84. Токмергенов Т.З., Дубанаев А., Асанбаев С.А., Бекмырзаев Э. Сары-Челек коругунун сүт эмүүчүлөрү // Кыргызстан коруктарынын эмгектери. - Бишкек, 2005. - 146–149-б.
85. Токмергенов Т.З. Дубанаев А., Асанбаев С.С., Бекмырзаев Э. Сары-Челек коругунун сүт эмүүчүлөрү. //Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. – Бишкек, 2002. 239-245-б.
86. Токмергенов Г.З., Остащенко А.Н. Талас кырка тоосунун түндүк макротоосунун сүт эмүүчүлөрү. //Батыш Тянь-Шандын жаныбарлар дүйнөсүнүн азыркы абалы (Кыргызстан)/ Под. ред. Шукурова Э.Дж. - Бишкек, 2005. - 18-32-б.
87. Кыргыз Республикасынын био ар түрдүүлүгүн сактоо боюнча үчүнчү улуттук отчет www.caresd.net/img/docs/3365.pdf
88. Турдаков Ф.А. Кыргызстандын балыктары. - 2-чыгар. Фрунзе, 1963. – 283-б.

89. Умралина А.Р., Лазьков Г.А. Кыргызстандын эндемикалары жана сейрек кездешүүчү өсүмдүктөрүнүн түрлөрү: Атлас – Бишкек, 2008 – 164-б.
90. Кыргыз ССРинин флорасы: Кыргыз ССРинин өсүмдүктөрүн аныктагыч. 11 томдукта. Т. 1-11 – Фрунзе: Кырг.ССРинин илимдер Академиясынын басмасы, 1952-1965.
91. Чичикин Ю.Н. Сары-Челек коругунда бугуларды жана маралдарды климатташтыруу боюнча материалдар. //Кыргызстандагы жаныбарларды климатташтыруунун жыйынтыгы // – Фрунзе, 1967. - 68-77-б.
92. Чичикина С.Н., Чичикин Ю.Н. Кыргызстандын түштүгүндөгү жаңгак-мөмө токойлорунда букакийиктин акклиматизациясы. //Кыргызстандагы жаныбарларды климатташтыруунун жыйынтыгы. – Фрунзе, 1967. - с. 78-90.
93. Шихотов В.М., Кенжебаева Н.В., Филипповская Л.В. Беш-Арал коругунун өсүмдүк катмарына чарбалык баа беруу. // Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. – Бишкек, 2002. – 291-293-б.
94. Шихотов В.М., Лазьков Г.А., Филипповская Л.В., Кенжебаева Н.В., Усенова Э.К. Беш-Арал коругунун өсүмдүк катмары. // Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. – Бишкек, 2002. 294-296-б.
95. Шукуров Э.Дж. Кыргызстандагы коруктар жана биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо. // Кыргызстан коруктарынын эмгектери- Бишкек, 2005. - 11-23-б.
96. Шукуров Э.Дж. Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгүнүн структурасы жана аны сактоонун перспективалары. // Батыш Тянь-Шандын биологиялык ар түрдүүлүгү. Статусу жана перспективалары. Илимий конференция. - Бишкек, 2002. - 297-300-б.
97. Шукуров Э.Дж., Ионов Р.Н., Лебедева Л.П. и др. Кыргызстандын өсүмдүктөр жана жаныбарлар коомчулугу /Университеттер үчүн окуу куралы – Бишкек, 2017 – 110 -б http://lib.kg/ru/?wpfb_dl=1956
98. Шукуров Э.Дж. Жумабай уулу К. Батыш Тянь-Шандын кыргыз бөлүгүндөгү ири сүт эмүүчүлөрдүн азыркы абалына баа берүү / Китепте: Батыш Тянь-Шандын канаттуулары жана жаныбарлары (Кыргызстан). - Бишкек, 2006 - 4-32-б.
99. Шукуров Э.Дж., Кумушалиев Б.К., Остащенко А.Н., Токмергенов Т.З., Шукуров Э.Э., Давлетбаков А.Т. Батыш Тянь-Шандын (Кыргызстан) омурткалуу жаныбарларынын фаунасына жана санына. / Китепте: Батыш Тянь-Шандын канаттуулары жана жаныбарлары (Кыргызстан). - Бишкек, 2006 - 33-57-б.
100. Шукуров Э.Дж., Мамбеталиев У.А., 2006. Падыша-Ата коругунун сүт эмүүчүлөрү жана канаттуулары. / Китепте: Батыш Тянь-Шандын канаттуулары жана жаныбарлары (Кыргызстан). - Бишкек, 2006 - 64-81-б.
101. Яковлева И.Д. Кыргызстандын сойлоп жүрүүчүлөрү. - Фрунзе, 1964. – 272-б.
102. Янушевич А.И. ж.б. Кыргызстандын сүт эмүүчүлөрү. - Фрунзе, 1972. – 463-б.
103. Янушевич А.И. Кыргызстанда жаныбарлардын акклиматизациялоо тарыхы. //Кыргызстандагы жаныбарларды климатташтыруунун жыйынтыгы – Фрунзе, 1967. - 4-13-б.

1-ТИРКЕМЕ

**Батыш Тянь-Шандын өзгөчө корголуучу жаратылыш
аймактарында өсүүчү өсүмдүктөрдүн тизмеси**
(Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чегинде)

Тиркемеде Батыш Тянь-Шандын (Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чегинде) өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарында өсүүчү жогорку (түтүктүү) өсүмдүктөр жөнүндө маалыматтар латын, орус жана кыргыз тилдеринде келтирилген. Тизме акыркы болуп саналбайт жана Батыш Тянь-Шандын ботаникалык жана токой коруктарында да өсүүчү өсүмдүктөрдү камтыйт.

№	Латынча аталышы	Орусча аталышы	Кыргызча аталышы
Аталышы (түркүмү, түрү)			
Aspleniaceae – КОСТЕНЦОВЫЕ – АСПЛЕНИУМДАР			
1	<i>Cystopteris fragilis</i> (L.) Bernh.	Пузырник ломкий	Морт жел топ
2	<i>Asplenium ruta-muraria</i> L.	Костенец рута постенная	Кичинекей асплениум
3	<i>Asplenium trichomanes</i> L.	Костенец волосовидный	Чачка окшош асплениум
4	<i>Asplenium septentrionale</i> (L.) Hoffm.	Костенец северный	Түндүк асплениум
5	<i>Ceterach officinarum</i> Willd.	Скребница аптечная	Дары тарак жалбырагы
Adiantaceae – АДИАНТОВЫЕ – АДИАНТТАР			
6	<i>Cheilanthes persica</i> (Bory) Kuhn.	Краекучник персидский	Персия хейлантеси
Equisetaceae – ХВОЩЕВЫЕ – КЫРК МУУНДАР			
7	<i>Equisetum arvense</i> L.	Хвощ полевой	Талаа кырк мууну
8	<i>Equisetum ramosissimum</i> Desf.	Хвощ ветвистый	Бутактуу кырк мууну
Pinaceae – СОСНОВЫЕ – КАРАГАЙЛАР			
9	<i>Abies semenovii</i> B. Fedtsch.	Пихта Семенова	Семенов көк карагайы, ак карагай
10	<i>Picea schrenkiana</i> Fisch.et C.A.Mey.	Ель Шренка	Шренк карагайы

Cupressaceae – КИПАРИСОВЫЕ – КИПАРИСТЕР			
11	<i>Juniperus pseudosabina</i> Fisch. et C.A.Mey.	Можжевельник ложноказацкий	Бийик арча
12	<i>Juniperus sabina</i> L.	Можжевельник казацкий	Бүкүр арча, жапалак арча
13	<i>Juniperus semiglobosa</i> Regel	Можжевельник полушаровидный	Саур арчасы, карагай арча
14	<i>Juniperus seravschanica</i> Kom.	Можжевельник зеравшанский	Зеравшан арчасы, кызыл арча, кара арча
15	<i>Juniperus sibirica</i> Burgsd.	Можжевельник сибирский	Сибирь арчасы, дары арча
16	<i>Juniperus turkestanica</i> Kom.	Можжевельник туркестанский	Түркстан арчасы, өрүк арча
Ephedraceae – ХВОЙНИКОВЫЕ – ЧЕКЕНДЕЛЕР			
17	<i>Ephedra equisetina</i> Bunge	Хвойник хвощевый	Кырк муун сыяктуу чекенде
18	<i>Ephedra fedtschenkoae</i> Pauls.	Хвойник Федченко	Федченко чекендеси
19	<i>Ephedra intermedia</i> Schrenk et C.A. Mey.	Хвойник промежуточный	Аралык чекенде
Typhaceae – РОГОЗОВЫЕ – ЖЕКЕНДЕР			
20	<i>Typha angustifolia</i> L.	Рогоз узколистный	Ичке жалбырактуу жекен
21	<i>Typha latifolia</i> L.	Рогоз широколистный	Жазы жалбырактуу жекен
22	<i>Typha minima</i> Funk.	Рогоз малый	Жапыз жекен, тазгак
Poaceae/Gramineae – ЗЛАКИ – ДАН ӨСҮМДҮКТӨР			
23	<i>Bothriochloa ischaetum</i> (L.) Keng	Бородач кровоостанавливающий	Кан токтоткуч кызыл от
24	<i>Digitaria sanguinalis</i> (L.) Scop.	Росичка кровавая	Кызгылт манжия
25	<i>Echinochloa crus-galli</i> (L.) Beauv.	Ежовник куриное просо	Кара күрмөк
26	<i>Setaria viridis</i> (L.) Beauv.	Щетинник зеленый	Жашыл чирче
27	<i>Phalaroides arundinacea</i> (L.) Rauschert	Двукисточник тростниковидный	Камыштай кош машакчалык
28	<i>Anthoxantum alpinum</i> Á. et D.Löve	Пахучеколосник альпийский	Кумай жыттуу машакча
29	<i>Hierochloe odorata</i> (L.) Beauv.	Зубровка душистая	Жыттуу ыйык чөп
30	<i>Achnatherum caragana</i> (Trin.) Roshev.	Ахнатерум раскидистый	Чачыранды ахнатерум
31	<i>Achnatherum splendens</i> (Trin.) Nevski	Чий, Ахнатерум блестящий	Жалтырак ахнатерум
32	<i>Stipa capillata</i> L.	Ковыль волосатик	Жыш кылкандуу тулаң
33	<i>Stipa caucasica</i> Schmalh.	Ковыль кавказский	Кавказ тулаңы
34	<i>Stipa kirghisorum</i> P.Smirn.	Ковыль киргизский	Кыргыз тулаңы
35	<i>Stipa krylovii</i> Roshev.	Ковыль Крылова	Крылов тулаңы
36	<i>Stipa talassica</i> Pazij	Ковыль таласский	Талас тулаңы

37	<i>Piptatherum ferganense</i> (Litv.) Roshev. ex Nikitina	Рисовидка ферганская	Фергана күрүчмөгү
38	<i>Piptatherum holciforme</i> (Bieb.) Roem. et Schult.	Рисовидка бухарниковая	Бухарниктей күрүчмөгү
39	<i>Piptatherum latifolium</i> (Roshev.) Nevski	Рисовидка широколистная	Жазы жалбырактуу күрүчмөк
40	<i>Piptatherum songaricum</i> (Trin. et Rupr.) Roshev. ex Nikitina	Рисовидка джунгарская	Жунгар күрүчмөгү
41	<i>Milium effusum</i> L.	Бор развесистый	Барпагай бор
42	<i>Crypsis schoenoides</i> (L.) Lam.	Скрытница камышевидная	Камыштай көмүскөк
43	<i>Phleum alpinum</i> L.	Тимофеевка альпийская	Кумай ат коногу
44	<i>Phleum paniculatum</i> Huds.	Тимофеевка метельчатая	Шыпыргыдай ат конок
45	<i>Phleum phleoides</i> (L.) Karst.	Тимофеевка степная	Кайракчы ат конок, ак-сокто
46	<i>Alopecurus pratensis</i> L.	Лисохвост луговой	Шалбаа түлкү куйругу, кара-кыяк
47	<i>Polypogon monspeliensis</i> (L.) Desf.	Многобородник монпельенский	Монпелье мышык куйругу
48	<i>Polypogon semiverticillatus</i> (Forssk.) Hyl.	Многобородник полумутовчатый	Жарым кылкалуу мышык куйрук
49	<i>Agrostis gigantea</i> Roth	Полевица гигантская	Бийик айдың чөп
50	<i>Agrostis stolonifera</i> L.	Полевица столононосная	Шорго чыдамдуу айдың чөп
51	<i>Calamagrostis epigeios</i> (L.) Roth	Вейник наземный	Жапалак сүйсен
52	<i>Calamagrostis dubia</i> Bunge	Вейник сомнительный	Күнөмдүү сүйсен
53	<i>Calamagrostis holciformis</i> Jaub. et Spach	Вейник бухарниковидный	Бухарниктей сүйсен
54	<i>Calamagrostis pseudophragmites</i> (Hall. f.) Koel.	Вейник ложнотростниковый	Жалган камыштай сүйсен
55	<i>Trisetum spicatum</i> (L.) K.Richt.	Трищетинник колосистый	Машактуу үч кылкан
56	<i>Avena trichophylla</i> C.Koch	Овес волосистолыственный	Жалбырагы түктүү сулу
57	<i>Helictotrichon desertorum</i> (Less.) Nevski	Овсец пустынный	Чөлдүк тоо сулусу
58	<i>Helictotrichon hookeri</i> (Scribn.) Henrard	Овсец Гукера	Гукер тоо сулусу
59	<i>Helictotrichon pubescens</i> (Huds.) Pilg.	Овсец опушенный	Түктүү тоо сулусу
60	<i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers.	Свиной пальчатый	Манжадай ажырык
61	<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud.	Тростник южный	Түштүк камышы
62	<i>Eragrostis minor</i> Host	Полевичка малая	Кичине полевичка

63	<i>Eragrostis pilosa</i> (L.) Beauv.	Полевичка волосистая	Түктүү полевичка
64	<i>Koeleria cristata</i> (L.) Pers.	Тонконог гребенчатый	Тарактай коңур баш
65	<i>Melica altissima</i> L.	Перловник высокий	Бийик мелика
66	<i>Melica jacquemontii</i> Decne.	Перловник Жакемонта	Жакемонт меликасы
67	<i>Melica secunda</i> Regel	Перловник однобокий	Бир жактуу мелика
68	<i>Dactylis glomerata</i> L.	Ежа сборная	Топтолушкан ак сокто
69	<i>Sclerochloa dura</i> (L.) Beauv.	Жесткоколосница твердая	Катуу куудурак баш
70	<i>Poa angustifolia</i> L.	Мятлик узколистный	Ичке жалбырактуу жылган
71	<i>Poa annua</i> L.	Мятлик однолетний	Бир жылдык жылган
72	<i>Poa bulbosa</i> L.	Мятлик луковичный	Түймөкчөлү жылган
73	<i>Poa diaphora</i> Trin.	Мятлик особый	Өзгөчө жылган
74	<i>Poa lipskyi</i> Roshev.	Мятлик Липского	Липский жылганы
75	<i>Poa litvinoviana</i> Ovcz.	Мятлик Литвинова	Литвинов жылганы
76	<i>Poa nemoralis</i> L.	Мятлик боровой	Бор токоюнун жылганы
77	<i>Poa palustris</i> L.	Мятлик болотный	Саз жылганы
78	<i>Poa pratensis</i> L.	Мятлик луговой	Шалбаа жылганы
79	<i>Poa relaxa</i> Ovcz.	Мятлик расползающийся	Жайылган жылган
80	<i>Poa sylvicola</i> Guss.	Мятлик лесной	Токой жылганы
81	<i>Poa trivialis</i> L.	Мятлик обыкновенный	Кадимки жылган
82	<i>Glyceria plicata</i> (Fr.) Fr.	Манник складчатый	Бүктөлүңкү манник
83	<i>Leucopoa olgae</i> (Regel) V.Krecz. et Bobrov	Беломятлик Ольги	Ольга айгыр жыгары
84	<i>Festuca alata</i> (St.-Yves) Roshev.	Овсяница алатавская	Ала-тоо бетегеси
85	<i>Festuca arundinacea</i> Schreb.	Овсяница тростниковая	Камыш сымал бетеге
86	<i>Festuca rubra</i> L.	Овсяница красная	Кызыл бетеге
87	<i>Festuca tzveleviana</i> Lazkov	Овсяница Цвелева	Цвелев бетегеси
88	<i>Festuca valesiaca</i> Gaudin	Овсяница валлисская	Валлисса бетегеси
89	<i>Brachypodium pinnatum</i> (L.) Beauv.	Коротконожка перистая	Канатчалуу брахиподиум
90	<i>Brachypodium sylvaticum</i> (Huds.) Beauv.	Коротконожка лесная	Токой брахиподиуму
91	<i>Lolium persicum</i> Boiss. et Hohen.	Плевел персидский	Персия лолиуму
92	<i>Bromus danthoniae</i> Trin.	Костер Дантонии	Дантония түбү бошу
93	<i>Bromus gracillimus</i> Bunge	Костер тончайший	Ичке түбү бош
94	<i>Bromus inermis</i> Leyss.	Костер безостый	Кылкансыз түбү бош
95	<i>Bromus japonicus</i> Thunb.	Костер японский	Япон түбү бошу
96	<i>Bromus lanceolatus</i> Roth	Костер ланцетный	Ланцеттей түбү бош
97	<i>Bromus oxydon</i> Schrenk	Костер острозубый	Учтуу түбү бош
98	<i>Bromus paulsenii</i> Hack.	Костер Паулсена	Паулсен түбү бошу
99	<i>Bromus scoparius</i> L.	Костер метельчатый	Шыпыргыдай түбү бош

100	<i>Bromus sericeus</i> Drobow	Костер шелковистый	Ұлпүлдөк түбү бош
101	<i>Bromus squarrosus</i> L.	Костер растопыренный	Тарбагай түбү бош
102	<i>Bromus tectorum</i> L.	Костер кровельный	Арпакан түбү бош
103	<i>Agropyron caninum</i> (L.) Beauv.	Пырей собачий	Ит буудайыгы
104	<i>Agropyron cristatum</i> (L.) Beauv.	Пырей гребенчатый	Кара кыяк, тарактай буудайык
105	<i>Agropyron curvatum</i> Nevski	Пырей искривленный	Ийри буудайык
106	<i>Agropyron drobovii</i> Nevski	Пырей Дробова	Дробов буудайыгы
107	<i>Agropyron ferganense</i> Drobow	Пырей ферганский	Фергана буудайыгы
108	<i>Agropyron intermedium</i> (Host) Beauv.	Пырей средний	Орточо буудайыгы
109	<i>Agropyron repens</i> (L.) Beauv.	Пырей ползучий	Сойломо буудайык
110	<i>Agropyron tianschanicum</i> Drobow	Пырей тяньшанский	Тянь-Шань буудайыгы
111	<i>Agropyron trichophorum</i> (Link) K.Richt.	Пырей волосоносный	Наргыя чөп, түктүү буудайык
112	<i>Agropyron ugamicum</i> Drobow	Пырей угамский	Угам буудайыгы
113	<i>Eremopyrum triticeum</i> (Gaertn.) Nevski	Мортук пшеничный	Буудайдай арпакан, мортук
114	<i>Aegilops cylindrica</i> Host	Эгилопс цилиндрический	Цилиндр сыяктуу эгилопс
115	<i>Aegilops squarrosa</i> L.	Эгилопс растопыренный	Тарбагай эгилопс
116	<i>Aegilops triuncialis</i> L.	Эгилопс трехдюймовый	Үч дюйм эгилопс
117	<i>Elymus dasystachys</i> Trin.	Волоснец пушистоколосый	Түктүү машакчан элимус
118	<i>Elymus multicaulis</i> Kar. et Kir.	Волоснец многостебельный	Көп сабактуу элимус
119	<i>Taeniatherum crinitum</i> (Schreb.) Nevski	Лентоостник длинноволосый	Узун түктүү жаман арпа, келтик чөп
120	<i>Hordeum brevisubulatum</i> (Trin.) Link	Ячмень короткошиловидный	Кыска кылкандуу арпа
121	<i>Hordeum bulbosum</i> L.	Ячмень луковичный	Пияз түптүү арпа
122	<i>Hordeum leporinum</i> Link	Ячмень заячий	Коён арпасы
Cyperaceae – СОКОВЫЕ – ӨЛӨҢ ЧӨПТӨР			
123	<i>Bolboschoenus maritimus</i> (L.) Palla	Клубнекамыш приморский	Деңиздик түймөктүү камыш
124	<i>Blysmus compressus</i> (L.) Panz. ex Link.	Блисмус сжатый	Кысыңкы блисмус
125	<i>Baeothryon pumilum</i> (Vahl) Á. et D.Löve	Пухонос приземистый	Жапалак түк тумшук
126	<i>Eleocharis uniglumis</i> (Link) Schult.	Болотница одночешуйная	Бир түрпүлүү сазчы
127	<i>Cyperus fuscus</i> L.	Сыть бурая	Боз салам алейкум
128	<i>Pycnus globosus</i> (All.) Reichenb.	Ситовник шаровидный	Тоголок эленме

129	<i>Kobresia capilliformis</i> Ivanova	Кобрезия волосовидная	Чачтай ичке кууга, доңгуз сырт
130	<i>Kobresia stenocarpa</i> (Kar. et Kir.) Steud.	Кобрезия узкоплодная	Ичке мөмөлүү кууга, доңгуз сырт
131	<i>Carex alexeenkoana</i> Litv.	Осока Алексеенко	Алексеенко өлөң чөбү
132	<i>Carex aterrima</i> Hoppe	Осока темная	Каралжын өлөң чөп
133	<i>Carex diluta</i> Bieb.	Осока светлая	Агыш өлөң чөп
134	<i>Carex divisa</i> Huds.	Осока раздельная	Бөлүктүү өлөң чөп
135	<i>Carex melanantha</i> C.A.Mey.	Осока черноцветковая	Кара гүлдүү өлөң чөп
136	<i>Carex melanostachya</i> Bieb. ex Willd.	Осока черноколосая	Кара машактуу өлөң чөп
137	<i>Carex orbicularis</i> Boott	Осока округлая	Тегерек өлөң чөп
138	<i>Carex pachystylis</i> J.Gay	Осока толстостолбиковая	Жоон мамычалуу өлөң чөп
139	<i>Carex pamirensis</i> Clarke ex B.Fedtsch.	Осока памирская	Памир өлөң чөбү
140	<i>Carex polyphylla</i> Kar. et Kir.	Осока многолистная	Көп жалбырактуу өлөң чөп
141	<i>Carex pseudofoetida</i> Kük.	Осока ложновонючая	Сасыгандай өлөң чөп
142	<i>Carex serotina</i> Mérat	Осока поздняя	Күздүк өлөң чөп
143	<i>Carex songorica</i> Kar. et Kir.	Осока джунгарская	Жунгар өлөң чөбү
144	<i>Carex stenocarpa</i> Turcz. ex V.Krecz.	Осока узкоплодная	Кууш мөмөлүү өлөң чөп
145	<i>Carex stenophylloides</i> V.Krecz.	Осока ложноузколистная	Жалбырагы ичкедей өлөң чөп
146	<i>Carex tianschanica</i> Egor.	Осока тяньшанская	Тянь-Шань өлөң чөбү
147	<i>Carex turkestanica</i> Regel	Осока туркестанская	Түркстан өлөң чөбү
148	<i>Carex unguensis</i> Litv.	Осока унгорская	Унгур өлөң чөбү
Araceae – АРОИДНЫЕ – АРОИДДЕР			
149	<i>Arum korolkowii</i> Regel	Аронник Королькова	Корольков аруму, күчаласы
150	<i>Eminium regelii</i> Vved.	Эминимум Регеля	Регель тамыр күчаласы
Lemnaceae – РЯСКОВЫЕ – ЛЕМНАЛАР			
151	<i>Lemna minor</i> L.	Ряска маленькая	Кичинекей лемна
Juncaceae – СИТНИКОВЫЕ – ЫРАҢДАР			
152	<i>Juncus articulatus</i> L.	Ситник членистый	Муунактуу ыраң
153	<i>Juncus gerardii</i> Loisel.	Ситник Жерара	Жерар ыраңы
154	<i>Juncus inflexus</i> L.	Ситник склоняющийся	Ийилген ыраң
155	<i>Juncus macrantherus</i> V.Krecz. et Gontsch.	Ситник крупнопыльниковый	Ири аталыктуу ыраң
Liliaceae – ЛИЛЕЙНЫЕ – ЛИЛИЯЛАР			
156	<i>Colchicum kesselringii</i> Regel	Безвременник Кессельринга	Кессельринг колхикуму
157	<i>Colchicum luteum</i> Baker	Безвременник желтый	Сары колхикум

158	<i>Eremurus fuscus</i> (O. Fedtsch.) Vved.	Эремурус загорелый	Күрөң чыраш
159	<i>Eremurus lactiflorus</i> O.Fedtsch.	Эремурус молочноцветковый	Агыш гүлдүү чыраш
160	<i>Eremurus regelii</i> Vved.	Эремурус Регеля	Регель чырашы
161	<i>Eremurus robustus</i> (Regel) Regel	Эремурус мощный	Зор түптүү чыраш
162	<i>Eremurus sogdianus</i> (Regel) Franch.	Эремурус согдийский	Согдия чырашы
163	<i>Eremurus tianschanicus</i> Pazij et Vved. ex Golosk.	Эремурус тяньшанский	Тянь-Шань чырашы
164	<i>Gagea capillifolia</i> Vved.	Гусиный лук волосолистный	Жалбырагы түктүү каз пияз
165	<i>Gagea chomutovae</i> (Pasch.) Pasch.	Гусиный лук Хомутова	Хомутова каз пиязы
166	<i>Gagea dschungarica</i> Regel	Гусиный лук джунгарский	Жунгар каз пиязы
167	<i>Gagea emarginata</i> Kar. et Kir.	Гусиный лук выемчатый	Оюкчалуу каз пияз
168	<i>Gagea filiformis</i> (Ledeb.) Kar. et Kir.	Гусиный лук нитевидный	Жиптей каз пияз
169	<i>Gagea gageoides</i> (Zucc.) Vved.	Гусиный лук луковичный	Кадимки пияздай каз пияз
170	<i>Gagea olgae</i> Regel	Гусиный лук Ольги	Ольга каз пиязы
171	<i>Gagea tenera</i> Pasch.	Гусиный лук нежный	Назик каз пияз
172	<i>Gagea turkestanica</i> Pasch.	Гусиный лук туркестанский	Түркстан каз пиязы
173	<i>Allium aflatunense</i> B.Fedtsch.	Лук афлатунский	Афлатун пиязы
174	<i>Allium alexandrae</i> Vved.	Лук Александры	Александр пиязы
175	<i>Allium atrosanguineum</i> Kar. et Kir.	Лук чернокрасный	Каралжын кызыл пияз
176	<i>Allium barsczewskii</i> Lipsky	Лук Барщевского	Барщевский пиязы
177	<i>Allium caesium</i> Schrenk	Лук сине-голубой	Көгүлтүр пияз
178	<i>Allium carolinianum</i> DC.	Лук каролинский	Каролин пиязы
179	<i>Allium coeruleum</i> Pall.	Лук голубой	Согон пияз, сарымсак
180	<i>Allium dodecadontum</i> Vved.	Лук двенадцатизубый	Он эки тишчелүү пияз
181	<i>Allium fedtschenkoanum</i> Regel	Лук Федченко	Федченко пиязы
182	<i>Allium fetisowii</i> Regel	Лук Фетисова	Фетисов пиязы
183	<i>Allium galanthum</i> Kar. et Kir.	Лук молочноцветный	Ак пияз
184	<i>Allium hymenorhizum</i> Ledeb.	Лук плевокорневищный	Тамыр-сабактуу пияз
185	<i>Allium karataviense</i> Regel	Лук каратавский	Кара-Тоо пиязы
186	<i>Allium karelinii</i> Poljakov	Лук Карелина	Карелин пиязы
187	<i>Allium kaufmannii</i> Regel	Лук Кауфмана	Кауфман пиязы
188	<i>Allium kokanicum</i> Regel	Лук кокандский	Кокон пиязы
189	<i>Allium longicuspis</i> Regel	Лук длинноостроконечный	Сарымсак пияз
190	<i>Allium oreophilum</i> C.A.Mey.	Лук горнолюбивый	Улар пияз

191	<i>Allium oreoprasum</i> Schrenk	Лук горный	Тоо пиязы
192	<i>Allium oreoscordum</i> Vved.	Лук горночесночный	Тоо сарымсак пиязы
193	<i>Allium platyspathum</i> Schrenk	Лук широкочехольчатый	Жазы кабыктуу пияз
194	<i>Allium pseudowinklerianum</i> R.M.Fritsch et F.Khassanov	Лук ложный Винклера	Винклер жалган пиязы
195	<i>Allium pskemense</i> B. Fedtsch.	Лук пскемский	Пскем пиязы
196	<i>Allium schoenoprasoides</i> Regel	Лук скородовидный	Тез бышкан пияз
197	<i>Allium talassicum</i> Regel	Лук таласский	Талас пиязы
198	<i>Allium tianschanicum</i> Rupr.	Лук тяньшанский	Тянь-Шань пиязы
199	<i>Allium verticillatum</i> Regel	Лук мутовчатый	Кылка пияз
200	<i>Allium viridiflorum</i> Pobed.	Лук зеленоцветковый	Жашыл гүлдүү пияз
201	<i>Korolkovia sewerzowii</i> Regel	Корольковия Северцова	Северцов алгысы
202	<i>Rhinopetalum stenanthum</i> Regel	Носолепестник узкопыльниковый	Ичке чаңдыктуу түтүк желекчен
203	<i>Tulipa anadroma</i> Z.Botsch.	Тюльпан вверхстремящийся	Жогору умтулган мандалак
204	<i>Tulipa bifloriformis</i> Vved.	Тюльпан ложнодвухцветковый	Эки гүлдүү мандалак, жоогазын
205	<i>Tulipa dasystemon</i> (Regel) Regel	Тюльпан волосистотычи- ночный	Түктүү аталыктуу мандалак, жоогазын
206	<i>Tulipa dubia</i> Vved.	Тюльпан сомнительный	Күмөндүү мандалак, жоогазын
207	<i>Tulipa ferganica</i> Vved.	Тюльпан ферганский	Фергана мандалагы, жоогазын
208	<i>Tulipa greigii</i> Regel	Тюльпан Грейга	Грейг мандалагы, жоогазын
209	<i>Tulipa kaufmanniana</i> Regel	Тюльпан Кауфмана	Кауфман мандалагы, жоогазын
210	<i>Tulipa turkestanica</i> Regel	Тюльпан туркестанский	Түркстан мандалагы, жоогазын
211	<i>Lloydia serotina</i> (L.) Reichenb.	Ллойдия поздняя	Күздүк ллойдия
212	<i>Scilla puschkinioides</i> Regel	Пролеска пушкиниевидная	Пушкиндей сцилла
213	<i>Asparagus neglectus</i> Kar. et Kir.	Спаржа пренебреженная	Унутулган спаржа
214	<i>Polygonatum roseum</i> (Ledeb.) Kunth	Купена розовая	Мала кызыл купена
215	<i>Polygonatum sewerzowii</i> Regel	Купена Северцова	Северцов купенасы
Amarillidaceae – АМАРИЛЛИСОВЫЕ – АМАРИЛЛИСТЕР			
216	<i>Ungernia sewerzowii</i> (Regel) B.Fedtsch.	Унгерния Северцова	Северцов унгерниясы
217	<i>Ixiolirion tataricum</i> (Pall.) Herb.	Иксиолирион татарский	Татар чөп-жыяры

Iridaceae – ИРИСОВЫЕ – ЧЕКИЛДЕКТЕР			
218	<i>Crocus alatavicus</i> Regel et Semen.	Шафран алатавский	Ала-Тоо байчечекейи
219	<i>Iris alberti</i> Regel	Ирис Альберта	Альберт чекилдеги
220	<i>Iris halophila</i> Pall.	Ирис солелюбивый	Шорчул чекилдек
221	<i>Iris ruthenica</i> Ker-Gawl.	Ирис русский	Орус чекилдеги
222	<i>Juno orchioides</i> (Carr.)Vved.	Юнона орхидная	Араладай юнона
223	<i>Juno zenaidae</i> Vved. (<i>Juno magnifica</i>)	Юнона Зинаиды	Зинаида юнонасы
Orchidaceae – ЯТРЫШНИКОВЫЕ – АРАЛАЛАР			
224	<i>Epipactis helleborine</i> (L.) Crantz	Дремлик зимовниковый	Кыштоочу уйкучул
225	<i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz	Дремлик болотный	Саз уйкучулу
226	<i>Epipactis royleana</i> Lindl.	Дремлик Ройля	Ройл уйкучулу
227	<i>Cephalanthera longifolia</i> (L.) Fritsch	Пыльцеголовник длиннолистный	Узун жалбырактуу цефалантера
228	<i>Dactylorhiza salina</i> (Turcz. ex Lindl.) Soó	Пальцекорник солончаковый	Шорчул арала
229	<i>Dactylorhiza umbrosa</i> (Kar. et Kir.) Nevski	Пальцекорник теневой	Көлөкөчүл арала
Salicaceae – ИВОВЫЕ – ТАЛДАР			
230	<i>Salix alatavica</i> Kar. et Kir. ex Stschegl.	Ива алатавская	Ала-Тоо талы
231	<i>Salix iliensis</i> Regel	Ива илийская	Или талы
232	<i>Salix karelinii</i> Turcz. ex Stschegl.	Ива Карелина	Карелин талы
233	<i>Salix niedzwieckii</i> Goercz	Ива Недзвецкого	Недзвецкий талы
234	<i>Salix pycnostachya</i> Anderss.	Ива плотносережечная	Тыгыз сөйкөчөн тал
235	<i>Salix tianschanica</i> Regel	Ива тяньшанская	Тянь-Шань талы
236	<i>Salix turanica</i> Nas.	Ива туранская	Туран талы
237	<i>Salix wilhelmsiana</i> Bieb.	Ива Вильгельмса	Вильгельмс талы
238	<i>Populus afghanica</i> (Aitch. et Hemsl.) Schneid.	Тополь афганский	Афган береги
239	<i>Populus alba</i> L.	Тополь белый	Ак терек
240	<i>Populus talassica</i> Kom.	Тополь таласский	Талас береги
241	<i>Populus tremula</i> L.	Осина обыкновенная	Бай терек
Juglandaceae – ОРЕХОВЫЕ – ЖАҢГАКТАР			
242	<i>Juglans regia</i> L.	Орех грецкий	Грек жаңгагы
Betulaceae – БЕРЕЗОВЫЕ – КАЙЫҢДАР			
243	<i>Betula pendula</i> Roth	Береза плакучая	Салаңдаган кайың
244	<i>Betula tianschanica</i> Rupr.	Береза тяньшанская	Тянь-Шань ак кайыңы

Ulmaceae – ВЯЗОВЫЕ – КАРА ЖЫГАЧТАР			
245	<i>Celtis caucasica</i> Willd.	Каркас кавказский	Катраң, Кавказ катраңкысы, темир жыгач
Moraceae – ТУТОВЫЕ – ТЫТТАР			
246	<i>Morus alba</i> L.	Тут белый	Ак тыт
247	<i>Morus nigra</i> L.	Тут черный	Кара тыт
248	<i>Ficus carica</i> L.	Инжир обыкновенный, винная ягода	Анжир
249	<i>Cannabis ruderalis</i> Janisch.	Конопля сорная	Жапайы кара куурай
Urticaceae – КРАПИВНЫЕ – ЧАЛКАНДАР			
250	<i>Urtica dioica</i> L.	Крапива двудомная	Эки үйлүү чалкан
251	<i>Parietaria micrantha</i> Ledeb.	Постенница мелкоцветная	Майда гүлдүү париетария
252	<i>Parietaria serbica</i> Pančić	Постенница сербская	Серб париетариясы
Loranthaceae – РЕМНЕЦВЕТКОВЫЕ – ЛОРАНТАЛАР			
253	<i>Arceuthobium oxycedri</i> (DC.) Bieb.	Арцеутобиум можжевельниковый	Арчачыл арцеутобиум
Santalaceae – САНТАЛОВЫЕ – САНТАЛАЛАР			
254	<i>Thesium alatavicum</i> Kar. et Kir.	Ленец алатавский	Ала-Тоо тезиуму
255	<i>Thesium minkwitzianum</i> B.Fedtsch.	Ленец Минквица	Минквиц тезиуму
Polygonaceae – ГРЕЧИШНЫЕ – КЫМЫЗДЫКТАР			
256	<i>Oxyria digyna</i> (L.) Mill.	Кисличник двухстолбиковый	Эки мамычалуу козу кулак
257	<i>Rumex acetosa</i> L.	Щавель кислый	Кычкыл козу кулак, кадимки козу кулак
258	<i>Rumex crispus</i> L.	Щавель курчавый	Тармал ат кулак
259	<i>Rumex pamiricus</i> Rech. f.	Щавель памирский	Памир ат кулагы
260	<i>Rumex paulsenianus</i> Rech. f.	Щавель Паулсена	Паулсен ат кулагы
261	<i>Rumex tianschanicus</i> Losinsk.	Щавель тяньшанский	Тянь-Шань ат кулагы
262	<i>Rheum maximowiczii</i> Losinsk.	Ревень Максимовича	Максимович ышкыны, чүкүрү
263	<i>Rheum wittrockii</i> Lundstr.	Ревень Виттрока	Виттрок ышкыны
264	<i>Atraphaxis pyrifolia</i> Bunge	Курчавка грушелистная	Алмурут жалбырактуу боз караган
265	<i>Atraphaxis virgata</i> (Regel) Krasn.	Курчавка прутьевидная	Чыбыктай боз караган
266	<i>Polygonum alpinum</i> All.	Горец альпийский	Кумай кымыздыгы
267	<i>Polygonum aviculare</i> L.	Горец птичий	Төшөлмө кымыздык, машра кымыздыгы

268	<i>Polygonum biaristatum</i> Aitch. et Hemsl.	Горец двухостный	Эки учтуу кымыздык
269	<i>Polygonum coriarium</i> Grig.	Горец дубильный	Ашаткыч кымыздык, таран
270	<i>Polygonum dumetorum</i> L.	Горец кустарниковый	Бадалдай кымыздык
271	<i>Polygonum hissaricum</i> Попов	Горец гиссарский	Гиссар кымыздыгы
272	<i>Polygonum nitens</i> (Fisch. et C.A.Mey.) V.Petrov ex Kom.	Горец блестящий	Жалтырак кымыздык
273	<i>Polygonum paronychioides</i> C.A.Mey.	Горец приноготковый	Жеке гүлдүү кымыздык
274	<i>Polygonum polycnemoides</i> Jaub. et Spach	Горец хруплявниковидный	Көп буттай кымыздык
275	<i>Polygonum rupestre</i> Kar. et Kir.	Горец скальный	Аска кымыздыгы
276	<i>Polygonum songaricum</i> Schrenk	Горец джунгарский	Жунгар кымыздыгы
277	<i>Polygonum viviparum</i> L.	Горец живородящий	Жөргөмүш кымыздыгы
Chenopodiaceae – МАРЕВЫЕ – ШАКАРДУУЛАР			
278	<i>Chenopodium album</i> L.	Марь белая	Ак шакар чөп
279	<i>Chenopodium botrys</i> L.	Марь душистая	Жыттуу шакар чөп
280	<i>Chenopodium foliosum</i> Aschers.	Марь многолистная	Көп жалбырактуу шакар чөп
281	<i>Chenopodium glaucum</i> L.	Марь сизая	Сур шакар чөп
282	<i>Chenopodium hybridum</i> L.	Марь гибридная	Аргын шакар чөп
283	<i>Chenopodium prostratum</i> Bunge	Марь стелющаяся	Төшөлмө шакар чөп
284	<i>Krascheninnikovia ceratoides</i> (L.) Gueldenst.	Терескен серый	Бадалдай терескен
285	<i>Ceratocarpus urticulosus</i> Bluk.	Рогач сумчатый	Баштыкчалуу эбелек
286	<i>Kochia prostrata</i> (L.) Schrad.	Изенъ стелющийся	Төшөлмө жылтыркан
Amaranthaceae – АМАРАНТОВЫЕ – ЫШКАРЛАР			
287	<i>Amaranthus albus</i> L.	Амарант белый	Ак ыкшар
288	<i>Amaranthus blitoides</i> S.Wats.	Амарант жминовидный	Төшөлмө ыкшар
289	<i>Amaranthus retroflexus</i> L.	Амарант запрокинутый	Кайрылган ыкшар
Portulacaceae – ПОРТУЛАКОВЫЕ – ПОРТУЛАКТАР			
290	<i>Portulaca oleracea</i> L.	Портулак огородный	Огород портулагы
Caryophyllaceae – ГВОЗДИЧНЫЕ – ЧЕГЕ ГҮЛДҮҮЛӨР			
291	<i>Stellaria alsinoides</i> Boiss. et Buhse	Звездчатка мокрицевидная	Нымдак жылдызча
292	<i>Stellaria brachypetala</i> Bunge	Звездчатка коротколепестная	Кыска желекчелүү жылдызча
293	<i>Stellaria neglecta</i> Weihe	Звездчатка пренебреженная	Сугарылгыч жылдызча

294	<i>Cerastium bungeanum</i> Vved.	Ясколка Бунге	Бунге серастиуму
295	<i>Cerastium cerastoides</i> (L.) Britt	Ясколка ясколковидная	Кадимки серастиум
296	<i>Cerastium davuricum</i> Fisch. ex Spreng.	Ясколка даурская	Даурия серастиуму
297	<i>Cerastium holosteoides</i> Fr.	Ясколка дернистая	Чымдак серастиум
298	<i>Cerastium inflatum</i> Link	Ясколка вздутая	Топтой серастиум
299	<i>Cerastium lithospermifolium</i> Fisch.	Ясколка воробейниколистная	Таранчы чөптөй серастиум
300	<i>Lepyrodiclis holosteoides</i> (C.A.Mey.) Fisch. et C.A.Mey.	Пашенник костенецовидный	Сөөкчөдөй жер сегир
301	<i>Lepyrodiclis stellarioides</i> Schrenk	Пашенник звездчатковидный	Жылдызчадай жер сегир
302	<i>Minuartia biflora</i> (L.) Schinz et Thell.	Минуарция двухцветковая	Эки гүлдүү минуарциясы
303	<i>Minuartia kryloviana</i> Schischk.	Минуарция Крылова	Крылов минуарциясы
304	<i>Minuartia meyeri</i> (Boiss.) Bornm.	Минуарция Мейера	Мейер минуарциясы
305	<i>Minuartia verna</i> (L.) Hiern	Минуарция весенняя	Жазгы минуарциясы
306	<i>Arenaria griffithii</i> Boiss.	Песчанка Гриффита	Гриффиткумдакчылыгы
307	<i>Arenaria paulsenii</i> H.J.P.Winkl.	Песчанка Паульсена	Паульсен кумдакчылыгы
308	<i>Arenaria serpyllifolia</i> L.	Песчанка чабрецелистная	Кийик от жалбырактуу кумдакчыл
309	<i>Herniaria glabra</i> L.	Грыжник голый	Түксүз самын чөп
310	<i>Silene brahuica</i> Boiss.	Смолёвка брагуйская	Брагуй чайыр гүлү
311	<i>Silene fedtschenkoi</i> Bondar. et Vved.	Смолёвка Федченко	Федченко чайыр гүлү
312	<i>Silene fetissovi</i> Lazkov	Смолёвка Фетисова	Фетисов чайыр гүлү
313	<i>Silene graminifolia</i> Otth	Смолёвка злаколистная	Буудай жалбырактуу
314	<i>Silene longicalycina</i> Kom.	Смолёвка длинночашечная	Узун чөйчөкчөлүү чайыр гүлү
315	<i>Silene kungessana</i> B.Fedtsch.	Смолёвка кунгесская	Күңгөй чайыр гүлү
316	<i>Silene kuschakewiczii</i> Regel et Schmalh.	Смолёвка Кушакевича	Кушакевич чайыр гүлү
317	<i>Silene obovata</i> Schischk.	Смолёвка обратнойцевидная	Жумурткадай чайыр гүл
318	<i>Silene pugionifolia</i> Popov	Смолёвка кинжалолистная	Канжардай чайыр гүл
319	<i>Silene sussamyrica</i> Lazkov	Смолёвка суусамырская	Суусамыр чайыр гүлү
320	<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke	Смолёвка обыкновенная	Кадимки чайыр гүлү
321	<i>Pleconax conica</i> (L.) Šourková	Плеконакс конический	Учтуу плеконакс
322	<i>Elisanthe noctiflora</i> (L.) Willk.	Элизанте ночная	Түнкү элизанте

323	<i>Elisanthe turkestanica</i> (Regel) Lazkov	Элизанте туркестанская	Түркстан элизантеси
324	<i>Gastrolychnis apetala</i> (L.) Tolm. et Kozhanczikov	Гастролихнис безлепестный	Таажычасыз гастролихнис
325	<i>Gypsophila capituliflora</i> Rupr.	Качим головчатоцветковый	Тоголок гүлдүү качым
326	<i>Petrorhagia alpina</i> (Habl.) P.W.Ball et Heywood	Петрорагия альпийская	Кумай петрорагиясы
327	<i>Acanthophyllum gypsophiloides</i> Regel	Колючелистник гипсофиловидный	Качымдай кой тикен
328	<i>Acanthophyllum paniculatum</i> Regel et Herder	Колючелистник метельчатый	Шыпыргыдай кой тикен
329	<i>Vaccaria hispanica</i> (Mill.) Rauschert	Тысячеголов испанский	Испан миң башы
330	<i>Dianthus kuschakewiczii</i> Regel et Schmalh.	Гвоздика Кушакевича	Кушакевич чеге гүлү
331	<i>Dianthus superbus</i> L. (D. hoeltzeri C.Winkl.)	Гвоздика пышная	Барпагай чеге гүл
332	<i>Velezia rigida</i> L.	Велезия жесткая	Катуу велезия
Ranunculaceae – ЛЮТИКОВЫЕ – ЛЮТИКТЕР			
333	<i>Paeonia hybrida</i> Pall.	Пион гибридный	Аргын чымылдыгы
334	<i>Trollius altaicus</i> C.A.Mey.	Купальница алтайская	Алтай троллиусу
335	<i>Trollius dschungaricus</i> Regel	Купальница джунгарская	Жунгар троллиусу
336	<i>Trollius lilacinus</i> Bunge	Купальница лиловая	Мала көгүш троллиусу
337	<i>Callianthemum alatavicum</i> Freyn	Красивоцветник алатавский	Ала-Тоо сулуу гүлү
338	<i>Paraquilegia anemonoides</i> (Willd.) Ulbr.	Лжеводосбор ветреницевидный	Желбирек сымал жалган бүргүн
339	<i>Paropyrum anemonoides</i> (Kar. et Kir.) Ulbr.	Паропирум ветреницевидный	Желбирек сымал паропирум
340	<i>Aquilegia atrovinosa</i> Popov ex Gamajun.	Водосбор темновинный	Каракөз, кочкул-кызыл аквилегия
341	<i>Aquilegia lactiflora</i> Kar. et Kir.	Водосбор молочноцветковый	Сүттөй аквилегия
342	<i>Aquilegia tianschanica</i> Butkov	Водосбор тяньшанский	Тянь-Шань аквилегиясы
343	<i>Delphinium albomarginatum</i> Simonova	Живокость белокаймленная	Ак жээктүү бүтөө
344	<i>Delphinium biternatum</i> Huth	Живокость дважды тройчатая	Эки ирет үчүлүктүү бүтөө
345	<i>Delphinium knorringianum</i> B.Fedtsch.	Живокость Кнорринг	Кнорринг бүтөөсү
346	<i>Delphinium oreophilum</i> Huth	Живокость горолюбивая	Тоо бүтөөсү
347	<i>Delphinium semibarbatum</i> Bien. ex Boiss.	Живокость полубородатая	Жалкы сакалчан бүтөө

348	<i>Aconitum rotundifolium</i> Kar. et Kir.	Аконит круглолистный	Ак кодол уу коргошуну
349	<i>Anemone gortschakovii</i> Kar. et Kir.	Ветреница Горчакова	Горчаковдун желбиреги
350	<i>Anemone petiolulosa</i> Juz.	Ветреница черешковая	Сапчалуу желбирек
351	<i>Anemone protracta</i> (Ulbr.) Juz.	Ветреница вытянутая	Ак гүлдүү желбирек
352	<i>Pulsatilla campanella</i> Fisch. ex Regel et Tiling	Прострел колокольчатый	Коңгуроодой кундуз гүл
353	<i>Atragene sibirica</i> L.	Княжик сибирский	Сибирь атрагенасы
354	<i>Clematis orientalis</i> L.	Ломонос восточный	Чыгыш жебелгеси
355	<i>Clematis songarica</i> Bunge	Ломонос джунгарский	Жунгар жебелгеси
356	<i>Ceratocephala testiculata</i> (Crantz) Besser	Роголавник яичковидный	Жумурткадай темир тикен
357	<i>Ranunculus alberti</i> Regel et Schmalh.	Лютик Альберта	Альберт лютиги
358	<i>Ranunculus arvensis</i> L.	Лютик полевой	Талаа лютиги
359	<i>Ranunculus baldshuanicus</i> Regel ex Kom.	Лютик бальджуанский	Балжуан лютиги
360	<i>Ranunculus paucidentatus</i> Schrenk	Лютик малозубчатый	Аз оюктуу лютиги
361	<i>Ranunculus polyanthemos</i> L.	Лютик многоцветковый	Көп гүлдүү лютиги
362	<i>Ranunculus polyrhizos</i> Steph.	Лютик многокорневой	Көп тамырлуу лютик
363	<i>Ranunculus pulchellus</i> C.A.Mey.	Лютик изящный	Көрктүү лютиги
364	<i>Ranunculus regelianus</i> Ovcz.	Лютик Регеля	Регель байчечекейи
365	<i>Ranunculus rubrocalyx</i> Regel ex Kom.	Лютик красночашечный	Кызыл чөйчөкчөлүү лютик
366	<i>Ranunculus sceleratus</i> L.	Лютик ядовитый	Уулуу лютик
367	<i>Ranunculus songaricus</i> Schrenk	Лютик джунгарский	Жунгар байчечекейи
368	<i>Thalictrum alpinum</i> L.	Василистник альпийский	Кумай тармал чөбү
369	<i>Thalictrum isopyroides</i> C.A.Mey.	Василистник изопироидный	Тең бөлүктүү тармал чөп
370	<i>Thalictrum minus</i> L.	Василистник малый	Жапыз тармал чөп
371	<i>Adonis parviflora</i> Fisch. ex DC.	Горицвет мелкоцветковый	Майда гүлдүү адонис
Berberidaceae – БАРБАРИСОВЫЕ – БӨРҮ КАРАГАТТАР			
372	<i>Gymnospermium alberti</i> (Regel) Takht.	Гимноспермиум Альберта	Альберт гимноспермиуму
373	<i>Berberis integerrima</i> Bunge	Барбарис цельнокрайний	Тегиз жээктүү бөрү карагат
374	<i>Berberis oblonga</i> (Regel) Schneid.	Барбарис продолговатый	Созунку бөрү карагат

Papaveraceae – МАКОВЫЕ – АПИЙИМДЕР			
375	<i>Glaucium fimbrilligerum</i> (Trautv.) Boiss.	Глауциум бахромчатый	Чачыктуу саргалдак
376	<i>Glaucium squamigerum</i> Kar. et Kir.	Глауциум чешуеносный	Түрпүлүү саргалдак
377	<i>Roemeria refracta</i> DC.	Рёмерия отогнутая	Аргын кызгалдак
378	<i>Papaver croceum</i> Ledeb.	Мак оранжевый	Сары кызгылт апиийим
379	<i>Papaver litwinowii</i> Fedde ex Bornm.	Мак Литвинова	Литвинов апиийими
380	<i>Papaver pavoninum</i> Schrenk	Мак павлиний	Сары кызгылт апиийим
381	<i>Corydalis glaucescens</i> Regel	Хохлатка изоватая	Бозомтук өрмө кара, бурма кара
382	<i>Corydalis gortschakovii</i> Schrenk	Хохлатка Горчакова	Горчаковдун өрмө карасы, бурма кара
383	<i>Corydalis kovakensis</i> Mikhailova	Хохлатка кавакская	Кавак өрмө карасы, бурма кара
384	<i>Corydalis ledebouriana</i> Kar. et Kir.	Хохлатка Ледебур	Ледебурдун өрмө карасы, бурма кара
385	<i>Corydalis pseudoadunca</i> M.Pop.	Хохлатка ложносогнутая	Ийилгендей өрмө кара
386	<i>Fumaria vaillantii</i> Loisel.	Дымянка Вайланта	Вайлант боз түтүнү
387	<i>Cysticorydalis fedtschenkoana</i> (Regel) Fedde ex Ikonn.	Вздудохохлатка Федченко	Федченконун томолук өрмө карасы
Capparidaceae – КАПЕРЦОВЫЕ – КАПЕРСТЕР			
388	<i>Capparis herbacea</i> Willd.	Каперсы травянистые	Чөп сымал каперстер, гөөл
Brassicaceae/Cruciferae – КРЕСТОЦВЕТНЫЕ – КАЙЧЫ ГҮЛДҮҮЛӨР			
389	<i>Alliaria petiolata</i> (Bieb.) Cavara et Grande	Чесночница черешчатая	Сабактуу алиариа
390	<i>Eutrema integrifolium</i> (DC.) Bunge	Эвтрема цельнолистная	Бүтүн жалбырактуу эвтрема
391	<i>Sisymbrium loeselii</i> L.	Гулявник Лезеля	Лезель заргыны
392	<i>Sisymbrium brassiciforme</i> C.A.Mey.	Гулявник капустовидный	Капустадай заргын
393	<i>Drabopsis nuda</i> (Belanger) Stapf	Крупичка голая	Түксүз драбопис
394	<i>Descurainia sophia</i> (L.) Webb ex Prantl	Дескурайния струйчатая	Чачыранды дескурайния
395	<i>Smelovskia calycina</i> (Steph.) C.A.Mey.	Смеловския чашечная	Чөйчөкчөлүү смеловския
396	<i>Erysimum chrysanthum</i> Botsch. et Vved.	Желтушник золотистый	Сары даргын
397	<i>Erysimum cyaneum</i> Popov	Желтушник синий	Көкдаргын
398	<i>Erysimum diffusum</i> Ehrh.	Желтушник раскидистый	Чачырак даргын

399	<i>Erysimum ferganicum</i> Botsch. et Vved.	Желтушник ферганский	Фергана даргыны
400	<i>Erysimum marschallianum</i> Andrz.	Желтушник Маршалла	Маршал даргыны
401	<i>Barbarea vulgaris</i> R.Br.	Сурепка обыкновенная	Кадимки кычы
402	<i>Rorippa islandica</i> (Oeder ex Murray) Borbás	Жерушник исландский	Исландия рорипасы
403	<i>Nasturtium fontanum</i> (Lam.) Aschers.	Жеруха ключевая	Чачырак настурциум
404	<i>Cardamine impatiens</i> L.	Сердечник недотрога	Чын тийбес кардамини
405	<i>Turritis glabra</i> L.	Башенница голая	Түксүз туритис
406	<i>Arabis auriculata</i> Lam.	Резуха ушковая	Кулакчалуу араб түрү
407	<i>Arabis kokanica</i> Regel et Schmalh.	Резуха кокандская	Кокон араб түрү
408	<i>Arabis pendula</i> L.	Резуха повислая	Ийилген араб түрү
409	<i>Sophiopsis sisymbrioides</i> (Regel et Herder) O.E.Schulz	Софийка гулявниковая	Заргындай софийка
410	<i>Isatis costata</i> C.A.Mey.	Вайда ребристая	Боёгуч осмо
411	<i>Hesperis sibirica</i> L.	Вечерница сибирская	Сибирь намашам гүлү
412	<i>Pseudoclasia turkestanica</i> (Lipsky) A.Vassil.	Ложноклаусия туркестанская	Түркстан жалган клаусиясы
413	<i>Neuroloma asperrimum</i> (B.Fedtsch.) Botsch.	Нервоплодник шероховатый	Бодуракай невролома
414	<i>Neuroloma popovii</i> (Botsch.) Botsch.	Нервоплодник Попова	Попов невроломасы
415	<i>Neuroloma pulvinatum</i> (Popov) Botsch.	Нервоплодник подушечный	Жаздыктай невролома
416	<i>Neuroloma simulatrix</i> (Nikitina) Botsch.	Нервоплодник подражающий	Окшошкон невролома
417	<i>Strigosella africana</i> (L.) Botsch.	Стригозелла африканская	Африка стригозелласы
418	<i>Cryptospora falcata</i> Kar. et Kir.	Скрытосемянница серповидная	Ороктой криптоспора
419	<i>Chorispora bungeana</i> Fisch. et C.A.Mey.	Хориспора Бунге	Бунге хориспорасы
420	<i>Chorispora elegans</i> Cambess.	Хориспора изящная	Жакшынакай хориспора
421	<i>Chorispora greigii</i> Regel	Хориспора Грейга	Грейг хориспорасы
422	<i>Chorispora sibirica</i> (L.) DC.	Хориспора сибирская	Сибирь хориспорасы
423	<i>Euclidium syriacum</i> (L.) R.Br.	Крепкоплодник сирийский	Сирия таш мөмөсү
424	<i>Litwinowia tenuissima</i> (Pall.) Woronow ex Pavlov	Литвиновия тончайшая	Ипичке литвиновия
425	<i>Alyssum campestre</i> L.	Бурачок полевой	Талаа алиссуму
426	<i>Alyssum turkestanicum</i> Regel et Schmalh.	Бурачок туркестанский	Түркстан алиссуму

427	<i>Meniocus linifolius</i> (Steph.) DC.	Плоскоплодник льнолистный	Зыгыр жалбырактуу жалпак мөмөлүк
428	<i>Draba huetii</i> Boiss.	Крупка Хюта	Хют драбасы
429	<i>Draba nemorosa</i> L.	Крупка дубравная	Эменчил драба
430	<i>Draba stenocarpa</i> Hook. f. et Thomson	Крупка узкоплодная	Ичке мөмөлүү драба
431	<i>Draba subamplexicaulis</i> C.A.Mey.	Крупка почтистеблеобъемлющая	Капталган сабактуу драба
432	<i>Erophila verna</i> (L.) Besser	Веснянка весенняя	Жаз шыбыргагы
433	<i>Brassica elongata</i> Ehrh.	Капуста удлиненная	Узун капуста
434	<i>Sinapis arvensis</i> L.	Горчица полевая	Талаа жалган кычысы
435	<i>Crambe kotschyana</i> Boiss.	Катран Кочи	Кочи катраңы
436	<i>Conringia planisiliqua</i> Fisch. et C.A.Mey.	Конрингия плоскостручковая	Жалпак саадактуу конрингия
437	<i>Chalcanthus renifolius</i> (Boiss.) Boiss.	Медноцвет почколистный	Бүчүр жалбырактуу калкантус
438	<i>Lepidium apetalum</i> Willd.	Клоповник безлепестный	Желекчесиз сасык кычы
439	<i>Lepidium ferganense</i> Korsh.	Клоповник ферганский	Фергана сасык кычысы
440	<i>Lepidium latifolium</i> L.	Клоповник широколистный	Жазы жалбырактуу сасык кычы
441	<i>Stroganowia paniculata</i> Regel et Schmalh.	Строгановия метельчатая	Шыпыргыга окшош строгановия
442	<i>Cardaria repens</i> (Schrenk) Jarm.	Сердечница ползучая	Сойломо кардария
443	<i>Stubendorffia orientalis</i> Schrenk	Штубендорфия восточная	Чыгыш штубендорфиясы
444	<i>Megacarpaea orbiculata</i> B.Fedtsch.	Крупноплодник округлый	Тегерек сопкелди
445	<i>Thlaspi arvense</i> L.	Ярутка полевая	Талаа кызыл гүлү
446	<i>Thlaspi kotschyantum</i> Boiss. et Hohen.	Ярутка Кочи	Кочи кызыл гүлү
447	<i>Thlaspi perfoliatum</i> L.	Ярутка пронзенная	Өтмө кызыл гүл
448	<i>Camelina silvestris</i> Wallr.	Рыжик лесной	Токой камелинасы
449	<i>Neslia apiculata</i> Fisch. et C.A.Mey.	Неслия остроконечная	Учтуу неслия
450	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	Пастушья сумка обыкновенная	Кадимки койчу баштык
Resedaceae – РЕЗЕДОВЫЕ – РЕЗЕДАЛАР			
451	<i>Reseda lutea</i> L.	Резеда желтая	Сары резеда
Crassulaceae – ТОЛСТЯНКОВЫЕ – ЧЕГЕНДИРЛЕР			
452	<i>Clementsia semenovii</i> (Regel et Herder) Boriss.	Клеменция Семенова	Семенов клеменциясы
453	<i>Rhodiola gelida</i> Schrenk	Родиола холодная	Суукчул алтын тамыр

454	<i>Rhodiola heterodonta</i> (Hook. f. et Thomson) Boriss.	Родиола разнозубая	Тилке жалбырактуу алтын тамыр
455	<i>Rhodiola linearifolia</i> Boriss.	Родиола линейнолистная	Теспедей жалбырактуу алтын тамыр
456	<i>Rhodiola litwinowii</i> Boriss.	Родиола Литвинова	Литвинов алтын тамыры
457	<i>Sedum ewersii</i> Ledeb.	Очиток Эверса	Эверс седуму
458	<i>Sedum hybridum</i> L.	Очиток гибридный	Аргын седум
459	<i>Pseudosedum ferganense</i> Boriss.	Ложноочиток ферганский	Фергана жалган седуму
460	<i>Pseudosedum longidentatum</i> Boriss.	Ложноочиток длиннозубчатый	Узун тишчелүү жалган седум
461	<i>Rosularia alpestris</i> (Kar. et Kir.) Boriss.	Розеточница альпийская	Кумай розуляриясы
Saxifragaceae – КАМНЕЛОМКОВЫЕ – ТАШ ЖАРГЫЛАРДАН			
462	<i>Saxifraga alberti</i> Regel et Schmalh.	Камнеломка Альберта	Альберт таш жаргысы
463	<i>Saxifraga sibirica</i> L.	Камнеломка сибирская	Сибирь таш жаргысы
464	<i>Parnassia laxmannii</i> Pall. ex Schult.	Белозор Лаксманна	Лаксманн парнассиясы
465	<i>Parnassia palustris</i> L.	Белозор болотный	Саз парнассиясы
466	<i>Ribes janczewskii</i> Pojark.	Смородина Янчевского	Янчевский карагаты
467	<i>Ribes meyeri</i> Maxim.	Смородина Мейера	Мейер карагаты
Rosaceae – РОЗОЦВЕТНЫЕ – РОЗА ГҮЛДҮҮЛӨР			
468	<i>Spiraea hypericifolia</i> L.	Таволга зверобоелистная	Сары чай чөптөй табылгы
469	<i>Spiraea lasiocarpa</i> Kar. et Kir.	Таволга волосистоплодная	Мөмөсү түктүү табылгы
470	<i>Spiraea pilosa</i> Franch.	Таволга волосистая	Түктүү табылгы
471	<i>Exochorda tianschanica</i> Gontsch.	Экзохорда тяньшанская	Тянь-Шань экзохордасы
472	<i>Cotoneaster allochrous</i> Pojark.	Кизильник иначецветный	Өзгөчө гүлдүү ыргай
473	<i>Cotoneaster melanocarpus</i> (Bunge) Loudon	Кизильник черноплодный	Кара мөмөлүү ыргай
474	<i>Cotoneaster multiflorus</i> Bunge	Кизильник многоцветковый	Көп гүлдүү ыргай
475	<i>Cotoneaster oliganthus</i> Pojark.	Кизильник малоцветковый	Аз гүлдүү ыргай
476	<i>Cotoneaster uniflorus</i> Bunge	Кизильник одноцветковый	Бир гүлдүү ыргай
477	<i>Pyrus asiae-mediae</i> (Popov) Maleev	Груша Средней Азии	Орто Азия алмуруту
478	<i>Pyrus korshinskyi</i> Litv.	Груша Коржинского	Коржинский алмуруту
479	<i>Pyrus regelii</i> Rehd.	Груша Регеля	Регель алмуруту
480	<i>Malus niedzwetzkyana</i> Deick	Яблоня Недзвецкого	Недзвецкий алмасы
481	<i>Malus sieversii</i> (Ledeb.) M. Roem.	Яблоня Сиверса	Сиверс алмасы

482	<i>Sorbus persica</i> Hedl.	Рябина персидская	Персия алма-четини
483	<i>Sorbus tianschanica</i> Rupr.	Рябина тяньшанская	Тянь-Шань четини
484	<i>Sorbus turkestanica</i> (Franch.) Hedl.	Рябина туркестанская	Туркстан четини
485	<i>Crataegus knorringiana</i> Pojark	Боярышник Кнорринг	Кнорринг долоносу
486	<i>Crataegus korolkowii</i> L.Henry	Боярышник Королькова	Корольков долоносу
487	<i>Crataegus pontica</i> C.Koch	Боярышник понтийский	Понтика долоносу
488	<i>Crataegus songarica</i> C.Koch	Боярышник джунгарский	Жунгар долоносу
489	<i>Crataegus turkestanica</i> Pojark.	Боярышник туркестанский	Туркстан долоносу
490	<i>Rubus caesius</i> L.	Ежевика сизая	Көгүлтүр кара бүлдүркөн, маймынжан,уй бөйрөк
491	<i>Rubus idaeus</i> L.	Малина обыкновенная	Кадимки дан куурай
492	<i>Rubus saxatilis</i> L.	Костяника каменистая	Таштак кызыл бүлдүркөн
493	<i>Fragaria vesca</i> L.	Земляника лесная	Токой кожогаты
494	<i>Pentaphylloides parvifolia</i> (Fisch. ex Lehm.) Soják	Курильский чай мелколистный	Майда жалбырактуу курил чайы
495	<i>Potentilla asiae-mediae</i> Ovcz. et Koczk.	Лапчатка Средней Азии	Орто Азия сары каз таманы
496	<i>Potentilla anserina</i> L.	Лапчатка гусиная	Каздар сары каз таманы
497	<i>Potentilla asiatica</i> (Th.Wolf) Juz.	Лапчатка азиатская	Азия сары каз таманы
498	<i>Potentilla canescens</i> Besser	Лапчатка седоватая	Бозомтук сары каз таман
499	<i>Potentilla desertorum</i> Bunge	Лапчатка пустынная	Чөлдүк сары каз таманы
500	<i>Potentilla evestita</i> Th.Wolf	Лапчатка неодетая	Жылмакай сары каз таман
501	<i>Potentilla fedtschenkoana</i> Siegr. ex Th.Wolf	Лапчатка Федченко	Федченко сары каз таманы
502	<i>Potentilla gelida</i> C.A.Mey.	Лапчатка холодная	Суукчан сары каз таман, чымчык от
503	<i>Potentilla impolita</i> Wahlenb.	Лапчатка неблестящая	Жалтырабаган сары каз таман
504	<i>Potentilla hololeuca</i> Boiss. ex Lehm.	Лапчатка сплошь белая	Апакай сары каз таман
505	<i>Potentilla nervosa</i> Juz.	Лапчатка жилковатая	Тарамыштуу сары каз таман
506	<i>Potentilla nivea</i> L.	Лапчатка снежная	Мөңгүлүк сары каз таман
507	<i>Potentilla orientalis</i> Juz.	Лапчатка восточная	Чыгыш сары каз таманы
508	<i>Potentilla pamiroalaica</i> Juz.	Лапчатка памироалайская	Каз таманы
509	<i>Potentilla pedata</i> Willd. ex Hornem.	Лапчатка стоповидная	Тамандай сары каз таман
510	<i>Potentilla reptans</i> L.	Лапчатка ползучая	Сойломо сары каз таман
511	<i>Potentilla soongarica</i> Bunge	Лапчатка джунгарская	Жунгар сары каз таманы

512	<i>Potentilla tephroleuca</i> (Th. Wolf) B.Fedtsch.	Лапчатка пепельно-белая	Ак түтүн сымал сары каз таман
513	<i>Potentilla tephrosericea</i> Juz.	Лапчатка пепельно-шелковистая	Кырмызы сары каз таман
514	<i>Potentilla tianschanica</i> Th.Wolf	Лапчатка тяньшанская	Тянь-Шань сары каз таманы
515	<i>Potentilla virgata</i> Lehm.	Лапчатка прутьевидная	Чыбыктай сары каз таман
516	<i>Sibbaldia tetrandra</i> Bunge	Сиббалдия четырехтычиночная	Төрт аталыктуу сиббалдия
517	<i>Geum rivale</i> L.	Гравилат речной	Өзөндүк геум
518	<i>Geum urbanum</i> L.	Гравилат городской	Шаардык геум
519	<i>Orthurus kokanicus</i> (Regel et Schmalh.) Juz.	Прямохвостник кокандский	Кокон ортурусу
520	<i>Alchemilla retropilosa</i> Juz.	Манжетка отклоненново-лосистая	Кайырма түктүү тогуз төбөл
521	<i>Alchemilla sibirica</i> Zam.	Манжетка сибирская	Сибирь тогуз төбөлү
522	<i>Agrimonia asiatica</i> Juz.	Репейничек азиатский	Азия агримониясы
523	<i>Sanguisorba alpina</i> Bunge	Кровохлебка альпийская	Кумай сангуисорбасы
524	<i>Poterium polygamum</i> Waldst. et Kit.	Черноголовник многобрачный	Көп үйлүү потериум
525	<i>Rosa alberti</i> Regel	Шиповник Альберта	Альберт ит муруну
526	<i>Rosa beggeriana</i> Schrenk	Шиповник Беггера	Беггер ит муруну
527	<i>Rosa canina</i> L.	Шиповник собачий	Жыш тикендүү ит мурун
528	<i>Rosa corymbifera</i> Borkh.	Шиповник щитконосный	Калканчалуу ит мурун
529	<i>Rosa ecae</i> Aitch.	Шиповник Эчисона	Эчисонит ит муруну
530	<i>Rosa fedtschenkoana</i> Regel	Шиповник Федченко	Федченко ит муруну
531	<i>Rosa kokanica</i> (Regel) Juz.	Шиповник кокандский	Кокон ит муруну
532	<i>Rosa laxa</i> Retz.	Шиповник рыхлый	Тарбагай ит муруну
533	<i>Rosa maracandica</i> Bunge	Шиповник самаркандский	Самарканд ит муруну
534	<i>Rosa nanothamnus</i> Bouleng.	Шиповник карликовый	Кидик ит муруну
535	<i>Rosa platyacantha</i> Schrenk	Шиповник широкошипый	Жазы тикендүү ит мурун
536	<i>Prunus divaricata</i> Ledeb. (P. sogdiana Vass.)	Слива растопыренная	Тарбагай кара өрүк
537	<i>Armeniaca vulgaris</i> Lam.	Абрикос обыкновенный	Кадимки өрүк
538	<i>Amygdalus communis</i> L.	Миндаль обыкновенный	Кадимки бадам, таш бадам
539	<i>Amygdalus petunnikowii</i> Litv.	Миндаль Петунникова	Петунников бадамы
540	<i>Louiseania ulmifolia</i> (Franch.) Pachom. (Aflatunia ulmifolia (Franch.) Vass.)	Луизеания вязолистная, афлатуния	Кара жыгачтай катын жаңгак
541	<i>Cerasus erythrocarpa</i> Nevski	Вишня красноплодная	Кызыл чие
542	<i>Cerasus mahaleb</i> (L.) Mill.	Вишня магалебская	Магалеб чиеси
543	<i>Cerasus tianschanica</i> Pojark.	Вишня тяньшанская	Тянь-Шань чиеси

544	<i>Cerasus verrucosa</i> (Franch.) Nevski	Вишня бородавчатая	Сөөлдүү чие
Fabaceae/Leguminosae – БОБОВЫЕ – ЧАНАКТУУЛАР			
545	<i>Sophora korolkovii</i> Koehne (<i>Sophora griffithii</i>)	Софора Королькова	Корольков боз кемпири
546	<i>Vexibia alopecuroides</i> (L.) Yakovl.	Вексибия обыкновенная	Кадимки ак мыя
547	<i>Trigonella geminiflora</i> Bunge	Пажитник парноцветковый	Кош гүлдүү чытыр
548	<i>Melissitus adscendens</i> (Nevski) Ikonn.	Мелисситус восходящий	Узунча чытырчак
549	<i>Melissitus popovii</i> (Korovin) Golosk.	Мелисситус Попова	Поповдун чытырчагы
550	<i>Medicago falcata</i> L.	Люцерна серповидная	Сары беде
551	<i>Medicago lupulina</i> L.	Люцерна хмелевидная	Кулмактай беде
552	<i>Medicago minima</i> (L.) Bartalini	Люцерна малая	Кичинекей беде
553	<i>Medicago tianschanica</i> Vass.	Люцерна тяньшанская	Тянь-Шань бедеси
554	<i>Melilotus albus</i> Medik.	Донник белый	Ак гүлдүү кашка беде
555	<i>Melilotus officinalis</i> (L.) Pall.	Донник лекарственный	Дары кашка беде
556	<i>Trifolium fragiferum</i> L.	Клевер земляничный	Кожогаттай уй беде
557	<i>Trifolium pratense</i> L.	Клевер луговой	Шалбаа уй бедеси
558	<i>Trifolium repens</i> L.	Клевер ползучий	Сойломо уй беде
559	<i>Lotus sergievskiae</i> Kamelin et Kovalevsk.	Лядвенец Сергиевской	Сергиевская лотусу
560	<i>Psoralea drupacea</i> Bunge	Псоралея костянковая	Жумшак уруктуу ак куурай
561	<i>Caragana pleiophylla</i> (Regel) Pojark.	Карагана многолистная	Көп жалбырактуу алтыгына
562	<i>Caragana turkestanica</i> Kom.	Карагана туркестанская	Түркстан алтыгынасы
563	<i>Calophaca pskemica</i> Gorbunova	Майкараган пскемский	Пскем майкараганы
564	<i>Calophaca tianschanica</i> (B.Fedtsch.) Boriss.	Майкараган тяньшанский	Тянь-Шань майкараганы
565	<i>Chesneya ternata</i> (Korsh.) Popov	Чезнея тройчатая	Үчүлүк тыйын чөп
566	<i>Astragalus abolinii</i> Popov	Астрагал Аболина	Аболин астрагалы
567	<i>Astragalus aflatunensis</i> B.Fedtsch.	Астрагал афлатунский	Афлатун астрагалы
568	<i>Astragalus aksuensis</i> Bunge	Астрагал аксуйский	Ак-Суу астрагалы
569	<i>Astragalus alaicus</i> Freyn	Астрагал алайский	Алай астрагалы
570	<i>Astragalus alabugensis</i> B.Fedtsch.	Астрагал алабугский	Ала-Бука астрагалы
571	<i>Astragalus alatavicus</i> Kar. et Kir.	Астрагал алатавский	Ала-Тоо астрагалы
572	<i>Astragalus alpinus</i> L.	Астрагал альпийский	Кумай астрагалы

573	<i>Astragalus andaulgensis</i> B.Fedtsch.	Астрагал андаульгенский	Андальген астрагалы
574	<i>Astragalus angreni</i> Lipsky	Астрагал ангрениский	Ангрен астрагалы
575	<i>Astragalus caudicosus</i> Galkina et Nabiev	Астрагал стволиковый	Сөңгөкчөлүү астрагалы
576	<i>Astragalus corydalinus</i> Bunge	Астрагал хохлатковый	Үпүчөлүү астрагалы
577	<i>Astragalus dendroides</i> Kar. et Kir.	Астрагал древовидный	Дарак сымал астрагал
578	<i>Astragalus filicaulis</i> Fisch. et C.A.Mey. ex Kar. et Kir.	Астрагал тонкостебельный	Ичке сабактуу астрагалы
579	<i>Astragalus flexilispinus</i> Boriss.	Астрагал гибкоколючковый	Жумшак тикендүү астрагалы
580	<i>Astragalus inaequalifolius</i> Basil.	Астрагал неравнолистный	Ар кыл жалбырактуу астрагалы
581	<i>Astragalus kirghizorum</i> Gontsch.	Астрагал киргизский	Кыргыз астрагалы
582	<i>Astragalus krauseanus</i> Regel	Астрагал Краузе	Крауз астрагалы
583	<i>Astragalus kugartensis</i> Boriss.	Астрагал кугартский	Көгарт астрагалы
584	<i>Astragalus lasiosemius</i> Boiss.	Астрагал мохнатый	Сапсагай астрагал
585	<i>Astragalus lithophilus</i> Kar. et Kir.	Астрагал каменный	Таштактуу астрагал
586	<i>Astragalus mackewiczii</i> Gontsch.	Астрагал Мацкевича	Мацкевич астрагалы
587	<i>Astragalus managildensis</i> B.Fedtsch.	Астрагал манагильдинский	Манагелди астрагалы
588	<i>Astragalus neolipskyanus</i> Popov	Астрагал Липского	Липский астрагалы
589	<i>Astragalus nivalis</i> Kar. et Kir.	Астрагал снежный	Кар астрагалы
590	<i>Astragalus nuciferus</i> Bunge	Астрагал орехоносный	Жаңгак мөмөлүү астрагал
591	<i>Astragalus platyphyllus</i> Kar. et Kir.	Астрагал плосколистный	Жазы жылбырактуу астрагал
592	<i>Astragalus ptercephalus</i> Bunge	Астрагал крылатоголовый	Канаттуу баш астрагал
593	<i>Astragalus rhacodes</i> Bunge	Астрагал оборванный	Айрыктуудай астрагалы
594	<i>Astragalus sieversianus</i> Pall.	Астрагал Сиверса	Түлкү куурай, Сиверс астрагалы
595	<i>Astragalus subbarbellatus</i> Bunge	Астрагал почтимелкобо- роздчатый	Жарым кырдуу астрагал
596	<i>Astragalus subscaposus</i> Popov ex Boriss.	Астрагал стрелковый	Атылчудай астрагал
597	<i>Astragalus talassicus</i> Popov	Астрагал таласский	Талас астрагалы
598	<i>Astragalus tibetanus</i> Benth. ex Bunge	Астрагал тибетский	Тибет астрагалы
599	<i>Astragalus variegatus</i> Franch.	Астрагал пестрый	Ала астрагал

600	<i>Oxytropis albovillosa</i> B.Fedtsch.	Остролодочник беломохнатый	Сапсагай ак кекек
601	<i>Oxytropis didymophysa</i> Bunge	Остролодочник двупузырный	Кош ыйлаакчалуу кекек
602	<i>Oxytropis humifusa</i> Kar. et Kir.	Остролодочник стелющийся	Төшөлмө кекек
603	<i>Oxytropis immersa</i> (Baker ex Aitch.) Bunge ex B.Fedtsch.	Остролодочник углубленный	Чуңкурдуу кекек
604	<i>Oxytropis lapponica</i> (Wahlenb.) J.Gay	Остролодочник лапландский	Лапландия кекеги
605	<i>Oxytropis litwinowii</i> B.Fedtsch.	Остролодочник Литвинова	Литвинов кекеги
606	<i>Oxytropis macrocarpa</i> Kar. et Kir.	Остролодочник крупноплодный	Ири мөмөлүү кекек
607	<i>Oxytropis macrodonta</i> Gontsch.	Остролодочник крупнозубый	Ири тишчелүү кекек
608	<i>Oxytropis microsphaera</i> Bunge	Остролодочник микросферический	Микросфералык кекек
609	<i>Oxytropis rosea</i> Bunge	Остролодочник розовый	Мала кызыл кекек
610	<i>Oxytropis savellanica</i> Bunge	Остролодочник савелланский	Савелан кекеги
611	<i>Oxytropis susamyrensis</i> B.Fedtsch.	Остролодочник суусамырский	Суусамыр кекеги
612	<i>Glycyrrhiza uralensis</i> Fisch.	Солодка уральская	Урал кызыл мыясы
613	<i>Hedysarum cephalotes</i> Franch.	Копеечник головчатый	Томолок баш тыйынчанак
614	<i>Hedysarum chaitocarpum</i> Regel et Schmalh.	Копеечник щетиноплодный	Мөмөсү түктүү тыйынчанак
615	<i>Hedysarum dmitrievae</i> Bajt.	Копеечник Дмитриевой	Дмитриева тыйынчанагы
616	<i>Hedysarum ferganense</i> Korsh.	Копеечник ферганский	Фергана тыйынчанагы
617	<i>Hedysarum flavescens</i> Regel et Schmalh.	Копеечник желтоватый	Саргыч тыйынчанак
618	<i>Hedysarum gypsaceum</i> Korotkova	Копеечник гипсовый	Чопочул тыйынчанагы
619	<i>Hedysarum neglectum</i> Ledeb.	Копеечник забытый	Унутулган тыйынчанак
620	<i>Hedysarum santalascii</i> B.Fedtsch.	Копеечник санталашский	Санталаш тыйынчанагы
621	<i>Hedysarum semenovii</i> Regel et Herder	Копеечник Семенова	Семенов тыйынчанагы
622	<i>Hedysarum turkestanicum</i> Regel et Schmalh.	Копеечник туркестанский	Түркстан тыйынчанак
623	<i>Onobrychis amoena</i> Popov et Vved.	Эспарцет приятный	Жагымдуу эспарцет
624	<i>Onobrychis arenaria</i> (Kit.) DC.	Эспарцет песчаный	Кумдак эспарцет

625	<i>Onobrychis chorassanica</i> Bunge	Эспарцет хорассанский	Хорассан эспарцети
626	<i>Onobrychis grandis</i> Lipsky	Эспарцет крупный	Ири эспарцет
627	<i>Onobrychis echidna</i> Lipsky	Эспарцет ехидна	Тикендүү эспарцет
628	<i>Alhagi kirghisorum</i> Schrenk	Верблюжья колючка киргизская	Кыргыз жантагы
629	<i>Cicer flexuosum</i> Lipsky	Нут извилистый	Ийри кой буурчак
630	<i>Cicer songaricum</i> Steph. ex DC.	Нут джунгарский	Жунгар кой бурчагы
631	<i>Vicia angustifolia</i> Reichard	Вика узколистная	Ичке жалбырактуу жер буурчак
632	<i>Vicia kokanica</i> Regel et Schmalh.	Вика кокандская	Коканд жер буурчагы
633	<i>Vicia tenuifolia</i> Roth	Вика тонколистная	Жука жалбырактуу жер буурчак
634	<i>Vicia villosa</i> Roth	Вика мохнатая	Жыш түктүү жер буурчак
635	<i>Lathyrus gmelinii</i> Fritsch	Чина Гмелина	Гмелин шалбаа буурчагы
636	<i>Lathyrus pratensis</i> L.	Чина луговая	Кадимки шалбаа буурчагы
637	<i>Lathyrus tuberosus</i> L.	Чина клубненосная	Шалбаа буурчагы
Geraniaceae – ГЕРАНИЕВЫЕ – КАЗ ТАМАНДАР			
638	<i>Geranium collinum</i> Steph. ex Willd.	Герань холмовая	Дөңсөө каз таманы
639	<i>Geranium divaricatum</i> Ehrh.	Герань раскидистая	Чачырак каз таман
640	<i>Geranium pratense</i> L.	Герань луговая	Шалбаа каз таманы
641	<i>Geranium pusillum</i> L.	Герань низкая	Жапыз каз таман
642	<i>Geranium rectum</i> Trautv.	Герань прямая	Түз каз таман
643	<i>Geranium robertianum</i> L.	Герань Роберта	Робет каз таманы
644	<i>Geranium saxatile</i> Kar. et Kir.	Герань скальная	Аска каз таманы
645	<i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Hér.	Аистник цикutowый	Уу балтыркандай илегилек тумшук
Linaceae – ЛЬНОВЫЕ – ЗЫГЫРЛАР			
646	<i>Linum corymbulosum</i> Reichenb.	Лён щиточковый	Калкандай сымал зыгыр
647	<i>Linum pallescens</i> Bunge	Лён бледноватый	Кубакай зыгыр
Zygophyllaceae – ПАРНОЛИСТНИКОВЫЕ – ЖУП ЖАЛБЫРАКТУУЛАР			
648	<i>Peganum harmala</i> L.	Гармала обыкновенная	Кадимки адырашман
649	<i>Tribulus terrestris</i> L.	Якорцы стелющиеся	Төшөлмө мык тикен
Rutaceae – РУТОВЫЕ – РУТАЛАР			
650	<i>Haplophyllum acutifolium</i> (DC.) G. Don	Цельнолистник остролистный	Учтуу жалбыракчалуу бүтүн жалбыракчан
651	<i>Haplophyllum latifolium</i> Kar. et Kir.	Цельнолистник широколистный	Жазы жалбырактуу бүтүн жалбыракчан

652	<i>Haplophyllum versicolor</i> Fisch. et C.A.Mey.	Цельнолистник разноцветный	Ар түстүү бүтүн жалбыракчан
653	<i>Dictamnus angustifolius</i> G.Don ex Sweet	Ясенец узколистный	Ичке жалбырактуу диктамнус
Polygalaceae – ИСТОДОВЫЕ – ИСТОДДОР			
654	<i>Polygala hybrida</i> DC.	Истод гибридный	Аргын истод
Euphorbiaceae – МОЛОЧАЙНЫЕ – СҮТТҮҮ ЧӨПТӨР			
655	<i>Euphorbia alaiica</i> Prokh.	Молочай алайский	Алай сүттүү чөбү
656	<i>Euphorbia alata</i> Boiss.	Молочай алатавский	Ала-Тоолук сүттүү чөп
657	<i>Euphorbia falcata</i> L.	Молочай серповидный	Ороктой сүттүү чөп
658	<i>Euphorbia ferganensis</i> B.Fedtsch.	Молочай ферганский	Фергана сүттүү чөбү
659	<i>Euphorbia jaxartica</i> Prokh.	Молочай сырдарьинский	Сырдарыя сүттүү чөбү
660	<i>Euphorbia lamprocarpa</i> Prokh.	Молочай светлоплодный	Агыш мөмөлүү сүттүү чөп
661	<i>Euphorbia monocyathium</i> Prokh.	Молочай одноциатиевый	Бир чөйчөкчөлүү сүттүү чөп
662	<i>Euphorbia sarawschanica</i> Regel	Молочай зеравшанский	Зеравшан сүттүү чөбү
Anacardiaceae – СУМАХОВЫЕ – СУМАХТАР			
663	<i>Pistacia vera</i> L.	Фисташка настоящая	Кадимки мисте
Celastraceae – БЕРЕСКЛЕТОВЫЕ – БЕРЕСКЛЕТТЕР			
664	<i>Euonymus koopmannii</i> Lauche	Бересклет Коопманна	Коопман жакшы аты, бересклет
665	<i>Euonymus semenovii</i> Regel et Herd.	Бересклет Семенова	Семенов жакшы аты, бересклет
Aceraceae – КЛЕНОВЫЕ – ЗАРАҢДАР			
666	<i>Acer semenovii</i> Rgl. et Herd.	Клен Семенова	Семенов зараңы
667	<i>Acer turkestanicum</i> Pax	Клён туркестанский	Түркстан зараңы
Balsaminaceae – БАЛЬЗАМИНОВЫЕ – КЫНАЛАР			
668	<i>Impatiens brachycentra</i> Kar. et Kir.	Недотрога короткошпорцевая	Кыска учтуу кына
669	<i>Impatiens parviflora</i> DC.	Недотрога мелкоцветная	Майда гүлдүү кына
Rhamnaceae – КРУШИНОВЫЕ – КРУШИНАЛАР			
670	<i>Rhamnus cathartica</i> L.	Жостер слабительный	Ич алдыргыч кара моюл
671	<i>Rhamnus coriacea</i> (Regel) Kom.	Жостер кожистолистный	Каткалаң кара моюл
Vitaceae – ВИНОГРАДОВЫЕ – ЖҮЗҮМДӨР			
672	<i>Vitis usunachmatica</i> Vass. (<i>Vitis vinifera</i> L.)	Виноград узонахматский (виноград культурный)	Узунакмат жүзүмү

Malvaceae – МАЛЬВОВЫЕ – ГҮЛКАЙЫРЛАР			
673	<i>Malva mauritiana</i> L.	Просвирник мавританский	Мавритан топчу башы
674	<i>Malva neglecta</i> Wallr.	Просвирник пренебреженный	Катарда жок топчу баш, көмөч нан
675	<i>Malva sylvestris</i> L.	Просвирник лесной	Токой топчу баш
676	<i>Alcea nudiflora</i> (Lindl.) Boiss.	Шток-роза голоцветковая	Түксүз гүлдүү гүлкайыр
677	<i>Althaea armeniaca</i> Ten.	Алтей армянский	Армян гүлканы
678	<i>Althaea cannabina</i> L.	Алтей коноплевый	Кара куурайдай гүлкан
Hypericaceae – ЗВЕРОВОЙНЫЕ – САРЫ ЧАЙ ЧӨПТӨР			
679	<i>Hypericum elongatum</i> Ledeb.	Зверобой вытянутый	Созуңку сары чай чөп
680	<i>Hypericum hirsutum</i> L.	Зверобой волосистый	Түктүү сары чай чөп
681	<i>Hypericum perforatum</i> L.	Зверобой продырявленный	Тешикчелүү сары чай чөп
682	<i>Hypericum scabrum</i> L.	Зверобой шероховатый	Бодурактай сары чай чөп
Tamaricaceae – ГРЕБЕНЩИКОВЫЕ – ЖЫЛГЫНДАР			
683	<i>Tamarix hispida</i> Willd.	Гребенщик щетиноволосый	Катуу түктүү жылгын
684	<i>Tamarix leptostachys</i> Bunge	Гребенщик тонкоколосый	Ичке машактуу жылгын
685	<i>Myricaria bracteata</i> Royle	Мирикария прицветниковая	Гүл жандагычтуу балгын
686	<i>Myricaria squamosa</i> Desv.	Мирикария чешуйчатая	Түрпүчөлүү балгын
Cistaceae – ЛАДАННИКОВЫЕ – ЛАДАННИКТЕР			
687	<i>Helianthemum songaricum</i> Schrenk	Солнцецвет джунгарский	Жунгар күндүн гүлү
Violaceae – ФИАЛКОВЫЕ – АЛА ГҮЛДҮҮЛӨР			
688	<i>Viola acutifolia</i> (Kar. et Kir.) W.Beck.	Фиалка остролистная	Учтуу жалбырактуу ала гүл
689	<i>Viola collina</i> Besser	Фиалка холмовая	Дөңсөө ала гүл
690	<i>Viola elatior</i> Fr.	Фиалка высокая	Бийик ала гүл
691	<i>Viola isopetala</i> Juz.	Фиалка равнолепестная	Тең желекчелүү ала гүл
692	<i>Viola occulta</i> Lehm.	Фиалка скрытая	Билинбеген ала гүл
693	<i>Viola pumila</i> Chaix	Фиалка низкая	Кидик ала гүл
694	<i>Viola rupestris</i> F.M.Schmidt	Фиалка скальная	Аскачыл ала гүл
695	<i>Viola suavis</i> Bieb.	Фиалка приятная	Татына ала гүл
Thymelaeaceae – ЯГОДНИКОВЫЕ – ВОЛЧНИКТЕР			
696	<i>Diarthron vesiculosum</i> (Fisch. et Mey.) C.A.Mey.	Двучленник пузырчатый	Ыйлакчалуу ачалык
697	<i>Restella albertii</i> (Regel) Pobed.	Рестелла Альберта	Альберт рестелласы
Elaeagnaceae – ЛОХОВЫЕ – ЖИЙДЕЛЕР			
698	<i>Hippophae turkestanica</i> (Rousi) Tzvelev (<i>Hippophae rhamnoides</i> L.)	Облепиха туркестанская (Облепиха крушиновая)	Түркстан чычырканагы

Punicaceae – ГРАНАТОВЫЕ – АНАРЛАР			
699	<i>Punica granatum</i> L.	Гранат обыкновенный	Анар
Onagraceae – ОСЛИННИКОВЫЕ – ОСЛИННИКТЕР			
700	<i>Epilobium hirsutum</i> L.	Кипрей волосистый	Баркыттай кипрей
701	<i>Epilobium minutiflorum</i> Hausskn.	Кипрей мелкоцветковый	Майда гүлдүү кипрей
702	<i>Epilobium nervosum</i> Boiss. et Buhse	Кипрей жилковатый	Тарамыштуу кипрей
703	<i>Epilobium palustre</i> L.	Кипрей болотный	Саз кипрейи
704	<i>Epilobium tetragonum</i> L.	Кипрей четырехгранный	Төрт кырдуу кипрей
705	<i>Epilobium velutinum</i> Nevski	Кипрей бархатистый	Баркыттай кипрей
706	<i>Chamaenerion angustifolium</i> (L.) Scop.	Иван-чай узколистый	Ичке жалбырактуу хамаенерион
Umbelliferae/Apiaceae – ЗОНТИЧНЫЕ – ЧАТЫРДУУЛАР			
707	<i>Eryngium macrocalyx</i> Schrenk	Синеголовник крупночашечковый	Кең чөйчөкчөлүү тикенбаш
708	<i>Eryngium caeruleum</i> Bieb.	Синеголовник голубой	Көгүш көк тикенбаш
709	<i>Anthriscus sylvestris</i> (L.) Hoffm.	Купырь лесной	Токой купыры
710	<i>Scandix stellata</i> Banks et Soland.	Скандикс звездчатый	Жылдызчадай скандикс
711	<i>Torilis arvensis</i> (Huds.) Link	Пупырник полевой	Талаа саратанчысы
712	<i>Turgenia latifolia</i> (L.) Hoffm.	Тургения широколистная	Жазы жалбырактуу тургения
713	<i>Daucus carota</i> L.	Морковь обыкновенная	Кадимки зардек
714	<i>Schrenkia golikeyana</i> (Regel et Schmalh.) B.Fedtsch.	Шренкия Голике	Голике шренкиясы
715	<i>Schrenkia pungens</i> Regel et Schmalh.	Шренкия колючая	Тикендүү шренкия
716	<i>Schrenkia ugamica</i> Korovin	Шренкия угамская	Угам шренкиясы
717	<i>Aulacospermum simplex</i> Rupr.	Бороздосемянник простой	Жөнөкөй кырдакурук
718	<i>Eremodaucus lehmannii</i> Bunge	Пустынноморковник Леманна	Леманн жапайы сабизи
719	<i>Conium maculatum</i> L.	Болиголов пятнистый	Темгилдүү сасык балтыркан
720	<i>Prangos lipskyi</i> Korovin	Прангос Липского	Липский аюу чачы
721	<i>Prangos pabularia</i> Lindl.	Прангос кормовой	Тоют аюу чачы
722	<i>Vupleurum aureum</i> Fisch. ex Hoffm.	Володушка золотистая	Узун жалбырак куу гүлү
723	<i>Vupleurum exaltatum</i> Bieb.	Володушка высокая	Бийик куу гүлү
724	<i>Vupleurum ferganense</i> Lincz.	Володушка ферганская	Фергана куу гүлү
725	<i>Elaeosticta alaica</i> (Lipsky) Kljuykov et al.	Элеостикта алайская	Алай элеостиктасы

726	<i>Elaeosticta allioides</i> (Regel et Schmalh.) Kljuykov et al.	Элеостикта луковидная	Пияз сымал элеостикта
727	<i>Elaeosticta ferganensis</i> (Lipsky) Kljuykov et al.	Элеостикта ферганская	Фергана элеостиктасы
728	<i>Elaeosticta hirtula</i> (Regel et Schmalh.) Kljuykov et al.	Элеостикта коротковолосистая	Кыска түктүү элеостикта
729	<i>Elaeosticta transitoria</i> (Korovin) Kljuykov et al.	Элеостикта переходная	Өтмө элеостикта
730	<i>Elaeosticta tschimganica</i> (Korovin) Kljuykov et al.	Элеостикта чимганская	Чимган элеостиктасы
731	<i>Elaeosticta ugamica</i> (Korovin) Korovin	Элеостикта угамская	Угам элеостиктасы
732	<i>Oedibasis platycarpa</i> (Lipsky) K.-Pol.	Ойдибазис плоскоплодный	Жалпак мөмө ойдибазис
733	<i>Bunium sary-cheleki</i> Lazkov et Kljuykov	Буниум сары-челекский	Сары-Челек буниуму
734	<i>Bunium setaceum</i> (Schrenk) H.Wolff	Буниум щетинистый	Катуу түктүү буниум
735	<i>Carum carvi</i> L.	Тмин обыкновенный	Кадимки зире
736	<i>Vicatia atrosanguinea</i> (Kar. et Kir.) P.K.Mukh. et Pimenov	Викация темно-красная	Кочкул кызыл викация
737	<i>Aegopodium kaschmiricum</i> (Stewart ex Dunn) Pimenov	Сныть кашмирская	Кашмир элик балтырканы
738	<i>Aegopodium tadshikorum</i> Schischk.	Сныть таджиков	Тажик элик балтырканы
739	<i>Sium medium</i> Fisch. et C.A.Mey.	Поручейник средний	Орто булакчы
740	<i>Seseli fasciculatum</i> (Korovin) Korovin ex Schischk.	Жабрица пучковатая	Боочодой бакалоорчек
741	<i>Seseli lehmannianum</i> (Bunge) Boiss.	Жабрица Леманна	Леманн бакалоорчеги
742	<i>Seseli luteolum</i> Pimenov	Жабрица желтоватая	Саргыч бакалоорчек
743	<i>Seseli mucronatum</i> (Schrenk) Pimenov et Sdobnina	Жабрица заостренная	Учтуураак бакалоорчек
744	<i>Seseli schrenkianum</i> (C.A.Mey ex Schischk.) Pimenov et Sdobnina	Жабрица Шренка	Шренк бакалоорчеги
745	<i>Seseli tenuisectum</i> Regel et Schmalh.	Жабрица тонкорассеченная	Ичке бөлүктүү бакалоорчек
746	<i>Seseli unicaule</i> (Korovin) Pimenov	Жабрица одностебельная	Бир сабактуу бакалоорчек
747	<i>Mediasia macrophylla</i> (Regel et Schmalh.) Pimenov	Алкор крупнолистный	Ири жалбырактуу медиазия
748	<i>Pilopleura tordyloides</i> (Korovin) Pimenov	Волосореберник тордилиевидный	Тордилиядай пилоплеура

749	<i>Schulzia albiflora</i> (Kar. et Kir.) Popov	Шульция белоцветковая	Ак гүлдүү шульция
750	<i>Paraligusticum discolor</i> (Ledeb.) V.N.Tikhom.	Паралигустик разноцветный	Гүлү түркүн түстүү паралигустикум
751	<i>Lomatocarpa albomarginata</i> (Schrenk) Pimenov et Lavrova	Окаймленноплодник белоокаймленный	Ак жээктүү ломатокарпа
752	<i>Conioselinum tataricum</i> Fisch. ex Hoffm.	Гирчовник татарский	Татар керечи
753	<i>Angelica brevicaulis</i> (Rupr.) B.Fedtsch.	Дудник короткостебельный	Сабагы кыска миң тамыр
754	<i>Angelica komarovii</i> (Schischk.) V.N.Tikhom.	Дудник Комарова	Комаров миң тамыры
755	<i>Angelica ternata</i> Regel et Schmalh.	Дудник тройчатый	Үчүлдүк миң тамыр
756	<i>Angelica tschimganica</i> (Korovin) V.N.Tikhom.	Дудник чимганский	Чимган миң тамыры
757	<i>Ferula czatkalensis</i> Pimenov	Ферула чаткальская	Чаткал чайыры
758	<i>Ferula inciso-serrata</i> Pimenov et J.Baranova	Ферула надрезанно-зубчатая	Жалбырак жээги тишүүтдөй чайыр
759	<i>Ferula kelleri</i> K.-Pol.	Ферула Келлера	Келлер чайыры
760	<i>Ferula kirialovii</i> Pimenov	Ферула Кирьялова	Кирьялов чайыры
761	<i>Ferula kuhistanica</i> Korovin	Ферула кухистанская	Кухистан чайыры
762	<i>Ferula ovina</i> (Boiss.) Boiss.	Ферула овечья	Кой чайыры
763	<i>Ferula penninervis</i> Regel et Schmalh.	Ферула перистонервная	Канаттай тарамыштуу чайыр
764	<i>Ferula samarkandica</i> Korovin	Ферула самаркандская	Самарканд чайыры
765	<i>Ferula tenuisecta</i> Korovin	Ферула тонкорассеченная	Ичке бөлүктүү чайыр
766	<i>Ferula transiliensis</i> (Herder) Pimenov	Ферула заилийская	Заили чайыры
767	<i>Ferula tschimganica</i> Lipsky ex Korovin	Ферула чимганская	Чимган чайыры
768	<i>Ferula ugamica</i> Korovin	Ферула угамская	Угам чайыры
769	<i>Heracleum dissectum</i> Ledeb.	Борщевик рассеченный	Бөлүктүү балтыркан
770	<i>Heracleum lehmannianum</i> Bunge	Борщевик Леманна	Леманн балтырканы
771	<i>Semenovia dasycarpa</i> (Regel et Schmalh.) Korovin ex Czer.	Семеновия опушенноплодная	Мөмөсү түктүү семеновия
772	<i>Zozima korovinii</i> Pimenov	Зозима Коровина	Коровин зозимасы
Pyrolaceae – ГРУШАНКОВЫЕ – ГРУШАНКАЛАР			
773	<i>Pyrola rotundifolia</i> L.	Грушанка круглолистная	Тегерек жалбырактуу пиролла
Primulaceae – ПЕРВОЦВЕТНЫЕ – КӨКТӨМДҮКТӨР			
774	<i>Primula algida</i> Adams	Первоцвет холодный	Суукчул көктөмдүк

775	<i>Primula eugeniae</i> Fed.	Первоцвет Евгении	Евгения көктөмдүгү
776	<i>Primula kaufmanniana</i> Regel	Первоцвет Кауфмана	Кауфман көктөмдүгү
777	<i>Androsace dasyphylla</i> Bunge	Проломник шерстистолистный	Түктүү жалбырактуу проломник
778	<i>Androsace ovczinnikovii</i> Schischk. et Bobrov	Проломник Овчинникова	Овчинников проломниги
779	<i>Cortusa brotheri</i> Pax ex Lipsky	Кортуза Бротеруса	Бротерус кортузасы
780	<i>Cortusa turkestanica</i> Losinsk.	Кортуза туркестанская	Түркстан кортузасы
781	<i>Lysimachia vulgaris</i> L.	Вербейник обыкновенный	Кадимки вербейник
782	<i>Anagallis arvensis</i> L.	Очный цвет полевой	Талаа анагаллиси
783	<i>Anagallis foemina</i> Mill.	Очный цвет женский	Энелик анагаллис
Limoniaceae – КЕРМЕКОВЫЕ – КЕРМЕКТЕР			
784	<i>Acantholimon alberti</i> Regel	Акантолимон Альберта	Альберт төө таманы
785	<i>Acantholimon alexandri</i> Fed.	Акантолимон Александра	Александр төө таманы
786	<i>Acantholimon knorringianum</i> Lincz.	Акантолимон Кнорринг	Кнорринг төө таманы
787	<i>Acantholimon linczevskianum</i> Lazkov	Акантолимон Линчевского	Линчев төө таманы
788	<i>Acantholimon litvinovii</i> Lincz.	Акантолимон Литвинова	Литвинов төө таманы
Oleaceae – МАСЛИНОВЫЕ – МАСЛИНДЕР			
789	<i>Fraxinus sogdiana</i> Bunge	Ясень согдийский	Согдия ак чечеги
Gentianaceae – ГОРЕЧАВКОВЫЕ – КӨК БАЗИНДЕР			
790	<i>Centaurium pulchellum</i> (Sw.) Druce	Золототысячник красивый	Кооз түтүк гүл
791	<i>Gentiana barbata</i> Froel.	Горечавка бородатая	Сакалчалуу көк базин
792	<i>Gentiana karelinii</i> Griseb.	Горечавка Карелина	Карелин көк базини
793	<i>Gentiana kirilowii</i> Turcz.	Горечавка Кирилова	Кирилов көк базини
794	<i>Gentiana olgae</i> Regel et Schmalh.	Горечавка Ольги	Ольга көк базини
795	<i>Gentiana olivieri</i> Griseb.	Горечавка Оливье	Оливье көк базини
796	<i>Gentiana turkestanorum</i> Gand.	Горечавка туркестанцев	Түркстандык көк базини
797	<i>Lomatogonium carinthiacum</i> (Wulfen) Reichenb.	Ломатогониум каринтийский	Кария ломатогониуму
798	<i>Swertia lactea</i> Bunge	Сверция молочно-белая	Ак сверция
Aprocynaceae – КУТРОВЫЕ – КУТРЛАР			
799	<i>Trachomitum lancifolium</i> (Russan.) Pobed.	Трахомитум ланцетолистный	Ланцеттей жалбырактуу трахомитум
Convolvulaceae – ВЬЮНКОВЫЕ – ЧЫРМООКТОР			
800	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	Вьюнок полевой	Талаа чырмоогу

801	<i>Convolvulus lineatus</i> L.	Вьюнок узколистный	Ичке жалбырактуу чырмоок
802	<i>Convolvulus pseudocantabrica</i> Schrenk	Вьюнок ложнокантабрийский	Түксүз чөйчөкчөлүү чырмоок
803	<i>Convolvulus spinifer</i> Popov	Вьюнок колючий	Тикендүү чырмоок
804	<i>Calystegia sepium</i> (L.) R.Br.	Повой заборный	Дубал калистегиясы
Cuscutaceae – ПОВИЛИКОВЫЕ – САРЫ ЧЫРМООКТОР			
805	<i>Cuscuta europaea</i> L.	Повилика европейская	Европа сары чырмоогу
806	<i>Cuscuta lehmanniana</i> Bunge	Повилика Леманна	Леманн сары чырмоогу
Polemoniaceae – СИНЮХОВЫЕ – ПОЛЕМОНДОР			
807	<i>Polemonium caucasicum</i> N.Busch.	Синюха кавказская	Кавказ полемону
Boraginaceae – БУРАЧНИКОВЫЕ – ЭНДИКТЕР			
808	<i>Heliotropium olgae</i> Bunge	Гелиотроп Ольги	Ольга гелиотропу
809	<i>Lithospermum arvense</i> L.	Воробейник полевой	Талаа таранчы чөбү
810	<i>Lithospermum officinale</i> L.	Воробейник лекарственный	Дары таранчы чөп
811	<i>Lithospermum tschimganicum</i> B.Fedtsch.	Воробейник чимганский	Чимган таранчы чөбү
812	<i>Macrotomia euchroma</i> (Royle) Pauls.	Макротомия красящая	Боёчу эндик
813	<i>Macrotomia ugamensis</i> Popov	Макротомия угамская	Угам эндиги
814	<i>Arnebia guttata</i> Bunge	Арнебия пятнистая	Темгилдүү арнебия
815	<i>Onosma dichroantha</i> Boiss.	Оносма двухцветная	Эки түстүү оносма
816	<i>Onosma ferganensis</i> Popov	Оносма ферганская	Фергана оносмасы
817	<i>Onosma irritans</i> Popov ex Pavlov	Оносма раздражающая	Дүүлүктүрүүчү оносма
818	<i>Onosma trachycarpa</i> E.G.Levin	Оносма бугорчатоплодная	Бүдүр мөмөлүү оносма
819	<i>Echium vulgare</i> L.	Синяк обыкновенный	Кадимки көк куурай
820	<i>Anchusa italica</i> Retz.	Анхуза итальянская	Италия анхузасы
821	<i>Lycopsis orientalis</i> L.	Кривоцвет восточный	Чыгыш ликопсиси
822	<i>Nonea caspica</i> (Willd.) G.Don	Нонея каспийская	Каспий нонеясы
823	<i>Myosotis alpestris</i> F.W.Schmidt	Незабудка альпийская	Кумай бото көзү
824	<i>Myosotis caespitosa</i> K.F.Schultz	Незабудка дернистая	Чымдак бото көз
825	<i>Lappula consanguinea</i> (Fisch. et C.A.Mey.) Guerke	Липучка родственная	Тектеш кара кыз
826	<i>Lappula drobovii</i> (Popov) Popov ex Pavlov	Липучка Дробова	Дробов кара кызы
827	<i>Lappula microcarpa</i> (Ledeb.) Guerke	Липучка мелкоплодная	Майда уруктуу кара кыз

828	<i>Lappula patula</i> (Lehm.) Menyh.	Липучка пониклая	Ийилген кара кыз
829	<i>Eritrichium tianschanicum</i> Iljin ex Ovczinnikova	Незабудочник тяньшанский	Тянь-Шань бото көзчөсү
830	<i>Stephanocaryum olgae</i> (B.Fedtsch.) Popov	Венцовник Ольги	Ольга шөкүлөөчеге
831	<i>Asperugo procumbens</i> L.	Асперуга простертая	Төшөлмө асперуга
832	<i>Rochelia cardiosepala</i> Bunge	Рохелия сердцевидночашечная	Оюк чөйчөкчөлүү кара кыз
833	<i>Rochelia peduncularis</i> Boiss.	Рохелия длинноножковая	Узун саптуу кара кыз
834	<i>Rindera austroechinata</i> Popov	Риндера южноежистая	Түштүк тикен риндерасы
835	<i>Rindera tetraspis</i> Pall.	Риндера четырехщитковая	Төрт калканчалуу риндера
836	<i>Rindera tschotkalensis</i> Popov	Риндера чаткальская	Чаткал риндерасы
837	<i>Trachelanthus korolkowii</i> Lipsky	Трахелянт Королькова	Корольков трахелянты
838	<i>Lindelofia macrostyla</i> (Bunge) Popov	Линделофия длинностолбиковая	Узун мамычалуу жөө желим
839	<i>Lindelofia stylosa</i> (Kar. et Kir.) Brand	Линделофия столбиковая	Мамычалуу жөө желим
840	<i>Lindelofia tschimganica</i> (Lipsky) Popov ex Pazij	Линделофия чимганская	Чимган жөө желими
841	<i>Solenanthus circinnatus</i> Ledeb.	Трубноцвет завитковый	Үлүлдөй соленаантус
842	<i>Solenanthus karateginus</i> Lipsky	Трубноцвет каратегинский	Каратегин соленаантусу
843	<i>Cynoglossum capusii</i> (Franch.) Pazij	Чернокорень Капю	Капю циноглоссуму
844	<i>Cynoglossum creticum</i> Mill.	Чернокорень критский	Крит иноглоссуму
845	<i>Cynoglossum viridiflorum</i> Pall. ex Lehm.	Чернокорень зеленоцветковый	Жашыл гүлдүү иноглоссум
846	<i>Caccinia dubia</i> Bunge	Каччиния сомнительная	Күнөмдүү каччиния
Verbenaceae – ВЕРБЕНОВЫЕ – ВЕРБЕНАЛАР			
847	<i>Verbena officinalis</i> L.	Вербена лекарственная	Дары вербена, наркайсар
Labiatae – ГУБЦВЕТНЫЕ – ЭРИН ГҮЛДҮҮЛӨР			
848	<i>Scutellaria adenostegia</i> Briq.	Шлемник железисто-чешуйный	Без түрпүлүү текөөрчек
849	<i>Scutellaria adsurgens</i> Popov	Шлемник приподнимающийся	Жантак текөөрчек
850	<i>Scutellaria andrachnoides</i> Vved.	Шлемник андрахновидный	Андрахнадай текөөрчек
851	<i>Scutellaria comosa</i> Juz.	Шлемник хохлатый	Үпүлүү текөөрчек
852	<i>Scutellaria cordifrons</i> Juz.	Шлемник сердцелистный	Жүрөк формалуу текөөрчек
853	<i>Scutellaria galericulata</i> L.	Шлемник обыкновенный	Кадимки текөөрчек

854	<i>Scutellaria immaculata</i> Nevski ex Juz.	Шлемник незапятнанный	Темгилсиз текөөрчек
855	<i>Scutellaria haematochlora</i> Juz.	Шлемник кроваво-зеленый	Кызгылт жашыл текөөрчек
856	<i>Scutellaria oxystegia</i> Juz.	Шлемник острочешуйный	Учтуу түрпүчөлүү текөөрчек
857	<i>Scutellaria paulsenii</i> Briq.	Шлемник Паульсена	Паульсендин текөөрчеги
858	<i>Scutellaria pycnoclada</i> Juz.	Шлемник густоветвистый	Жыш бутактуу текөөрчек
859	<i>Scutellaria ramosissima</i> Popov	Шлемник ветвистый	Бутактанган текөөрчек
860	<i>Scutellaria toguztoravensis</i> Juz.	Шлемник тогузторовский	Тогуз-Торо текөөрчеги
861	<i>Drepanocaryum sewerzowii</i> (Regel) Pojark.	Серпоплодник Северцова	Северцовдун орок мөмөлүгү
862	<i>Marrubium anisodon</i> C.Koch	Шандра неравнозубая	Арсак тиштүү ачуулук
863	<i>Sideritis montana</i> L.	Железница горная	Тоолук безчек
864	<i>Lophanthus tschimganicus</i> Lipsky	Лофант чимганский	Чимган лофанты
865	<i>Nepeta alata</i> Lipsky	Котовник алатавский	Ала-Тоо непетасы
866	<i>Nepeta bucharica</i> Lipsky	Котовник бухарский	Бухара непетасы
867	<i>Nepeta cataria</i> L.	Котовник кошачий	Мышык непетасы
868	<i>Nepeta formosa</i> Kudr.	Котовник прекрасный	Сонун непета
869	<i>Nepeta mariae</i> Regel	Котовник Марии	Мария непетасы
870	<i>Nepeta olgae</i> Regel	Котовник Ольги	Ольга непетасы
871	<i>Nepeta panonica</i> L.	Котовник венгерский	Венгер непетасы
872	<i>Nepeta pseudokokanica</i> Pojark.	Котовник ложнококандский	Кокондуктай непета
873	<i>Nepeta ucranica</i> L.	Котовник украинский	Украина непетасы
874	<i>Dracocephalum bipinnatum</i> Rupr.	Змееголовник дваждыперистый	Эки ирет канатчадай аркар оту
875	<i>Dracocephalum discolor</i> Bunge	Змееголовник двуцветный	Эки түстүү аркар от
876	<i>Dracocephalum diversifolium</i> Rupr.	Змееголовник разнообразнолистный	Ар кыл жалбырактуу аркар оту
877	<i>Dracocephalum ferganicum</i> Lazkov	Змееголовник ферганский	Фергана аркар оту
878	<i>Dracocephalum integrifolium</i> Bunge	Змееголовник цельнолистный	Жалбырагы бүтүн аркар оту
879	<i>Dracocephalum komarovii</i> Lipsky	Змееголовник Комарова	Комаров аркар оту
880	<i>Dracocephalum nutans</i> L.	Змееголовник поникший	Ийилген аркар оту
881	<i>Dracocephalum oblongifolium</i> Regel	Змееголовник продолговатолистный	Созуңку жалбырактуу аркар оту
882	<i>Dracocephalum stamineum</i> Kar. et Kir.	Змееголовник тычиночный	Аталыктуу аркар оту

883	<i>Lallemantia royleana</i> (Benth.) Benth.	Лаллемантия Ройля	Ройл лаллемантиясы
884	<i>Prunella vulgaris</i> L.	Черноголовка обыкновенная	Кадимки прунелла
885	<i>Eremostachys isochila</i> Pazij et Vved.	Пустынноколосник равногубый	Тең эриндүү чөл шимүүр
886	<i>Phlomoides adylovii</i> Lazkov	Фломоидес Адылова	Адыловдун шимүүрчеге
887	<i>Phlomoides brachystegia</i> (Bunge) Adylov et al.	Фломоидес короткопри- цветниковый	Кыска гүл жандагычтуу шимүүрчек
888	<i>Phlomoides ebracteolata</i> (Popov) Adylov et al.	Фломоидес бесприцветничковый	Гүл жандагычсыз шимүүрчек
889	<i>Phlomoides fulgens</i> (Bunge) Adylov et al.	Фломоидес сверкающий	Жалтырак шимүүрчек
890	<i>Phlomoides korovinii</i> (Popov) Adylov et al.	Фломоидес Коровина	Коровиндин шимүүрчек
891	<i>Phlomoides labiosa</i> (Bunge) Adylov et al.	Фломоидес губастый	Эриндүү шимүүрчек
892	<i>Phlomoides oreophila</i> (Kar. et Kir.) Adylov et al.	Фломоидес горный	Тоо шимүүрчек
893	<i>Phlomoides ostrowskiana</i> (Regel) Adylov et al.	Фломоидес Островского	Островский шимүүрчеге
894	<i>Phlomoides speciosa</i> (Rupr.) Adylov et al.	Фломоидес видный	Көрүнүктүү шимүүрчек
895	<i>Phlomoides urodonta</i> (Popov) Adylov et al.	Фломоидес хвостозубый	Тишчелүү шимүүрчек
896	<i>Phlomis hypoleuca</i> Vved.	Зопник снизу белый	Ак түптүү шимүүр
897	<i>Phlomis sewerzowii</i> Regel	Зопник Северцова	Северцов шимүүрү
898	<i>Stachyopsis oblongata</i> (Schrenk) Popov et Vved.	Стахиопсис продолговатый	Тууралжын стахиопсис
899	<i>Lamium album</i> L.	Яснотка белая	Ак дүлөй чалкан
900	<i>Lamium amplexicaule</i> L.	Яснотка стеблеобъемлющая	Оролгон дүлөй чалкан
901	<i>Leonurus panzerioides</i> Popov	Пустырник панцериевидный	Катуу кабыкчан кан басым
902	<i>Leonurus turkestanicus</i> V.Krecz. et Kuprian.	Пустырник туркестанский	Түркстан кан басымы
903	<i>Lagochilus occultiflorus</i> Rupr.	Зайцегуб скрытоцветный	Гүлү көмүскө ак тикен
904	<i>Lagochilus platycalyx</i> Schrenk	Зайцегуб широкочашечный	Жазы чөйчөкчөлүү ак тикен
905	<i>Stachys betoniciflora</i> Rupr.	Чистец буквицецветный	Бетоника гүлдүү стахис
906	<i>Salvia deserta</i> Schangin	Шалфей пустынный	Чөл көк катыны
907	<i>Salvia korolkowii</i> Regel et Schmalh.	Шалфей Королькова	Корольков шалфейи, көк катыны
908	<i>Salvia schmalhauseni</i> Regel	Шалфей Шмальгаузена	Шмальгаузен көк катыны
909	<i>Salvia sclarea</i> L.	Шалфей мускатный	Мускаттуу көк катын

910	<i>Salvia virgata</i> Jacq.	Шалфей прутьевидный	Чыбыктай көк катын
911	<i>Perovskia abrotanoides</i> Kar.	Перовския полынная	Шыбактай коён томук
912	<i>Perovskia kudrjaschevii</i> Gorschk.	Перовския Кудряшева	Кудряшев коён томугу
913	<i>Perovskia scrophulariifolia</i> Bunge	Перовския норичниковолистная	Чакалайчан сыяктуу коён томук
914	<i>Ziziphora clinopodioides</i> Lam.	Зизифора пахучковидная	Жыттуу көкөмерен
915	<i>Ziziphora pamiroalaica</i> Juz.	Зизифора памироалайская	Памир-Алай көкөмерени
916	<i>Ziziphora tenuior</i> L.	Зизифора тонкая	Ичке көкөмерен
917	<i>Melissa officinalis</i> L.	Мелисса лекарственная	Дарылык мелисса
918	<i>Antonina debilis</i> (Bunge) Vved.	Антонина слабая	Алсыз антонина
919	<i>Clinopodium integerrimum</i> Boriss.	Пахучка цельнокрайная	Жээги бүтүн клиноподиум
920	<i>Acinos rotundifolius</i> Pers.	Душевка круглолистная	Жыттуу асинос
921	<i>Hyssopus seravschanicus</i> (Dubjan.) Pazij	Иссоп зеравшанский	Зеравшан иссобу
922	<i>Origanum tyttanthum</i> Gontsch.	Душица мелкоцветковая	Майда гүлдүү көк чай чөп
923	<i>Thymus diminutus</i> Klok.	Тимьян уменьшенный	Кыскараак кийик от
924	<i>Thymus incertus</i> Klok.	Тимьян сомнительный	Күмөндүү кийик от
925	<i>Thymus seravschanicus</i> Klok.	Тимьян зеравшанский	Зеравшан кийик оту
926	<i>Mentha arvensis</i> L.	Мята полевая	Талаа жалбызы
927	<i>Mentha asiatica</i> Boriss.	Мята азиатская	Азия жалбызы
Solanaceae – ПАСЛЕНОВЫЕ – КЫЗАЛАКТАР			
928	<i>Solanum nigrum</i> L.	Паслен черный	Кара кызалак, кара ит жүзүм
929	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	Белена черная	Кара меңдубана
930	<i>Datura stramonium</i> L.	Дурман обыкновенный	Кадимки мин дубана, чочко жаңгак
Scrophulariaceae – НОРИЧНИКОВЫЕ – ЧАКАЛАЙЧАНДАР			
931	<i>Verbascum macrocarpum</i> Boiss.	Коровяк крупноплодный	Ири мөмөлүү аюу кулак
932	<i>Verbascum songaricum</i> Schrenk	Коровяк джунгарский	Жунгар аюу кулагы
933	<i>Verbascum thapsus</i> L.	Коровяк обыкновенный	Кадимки аюу кулак
934	<i>Linaria popovii</i> Kuprian.	Льянка Попова	Попов линариясы
935	<i>Scrophularia incisa</i> Weinm.	Норичник вырезной	Оюктуу чакалайчан
936	<i>Scrophularia integrifolia</i> Pavlov	Норичник цельнолистный	Бүтүн жалбырактуу чакалайчан
937	<i>Scrophularia kiriloviana</i> Schischk.	Норичник Кирилова	Кирилов чакалайчаны

938	<i>Scrophularia umbrosa</i> Dumort.	Норичник теневой	Көлөкөчүл чакалайчан
939	<i>Dodartia orientalis</i> L.	Додарция восточная	Чыгыш теке сакал
940	<i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.	Вероника ключевая	Булак көк сайкал
941	<i>Veronica anagalloides</i> Guss.	Вероника ложноключевая	Шалбаа көк сайкал
942	<i>Veronica beccabunga</i> L.	Вероника поточная	Суу көк сайкалы
943	<i>Veronica biloba</i> Schreb.	Вероника двулопастная	Эки айчыктуу көк сайкал
944	<i>Veronica cardiocarpa</i> (Kar. et Kir.) Walp.	Вероника сердцевидноплодная	Мөмөсү жүрөктөй көк сайкал
945	<i>Veronica intercedens</i> Bornm.	Вероника промежуточная	Аралык көк сайкал
946	<i>Veronica longifolia</i> L.	Вероника длиннолистная	Узун жалбырактуу көк сайкал
947	<i>Veronica oxycarpa</i> Boiss.	Вероника остроплодная	Мөмөсү учтуу көк сайкал
948	<i>Veronica persica</i> Poir.	Вероника персидская	Персия көк сайкал
949	<i>Veronica polita</i> Fr.	Вероника скромная	Байкалбас көк сайкал
950	<i>Veronica tianschanica</i> Lincz.	Вероника тяньшанская	Тянь-Шань көк сайкалы
951	<i>Veronica verna</i> L.	Вероника весенняя	Жазгы көк сайкал
952	<i>Lagotis korolkovii</i> (Regel et Schmalh.) Maxim.	Лаготис Королькова	Корольков коён кулагы
953	<i>Leptorhabdos parviflora</i> (Benth.) Benth.	Лепторабдос мелкоцветковый	Майда гүлдүү лепторабдос
954	<i>Euphrasia pectinata</i> Ten.	Очанка гребенчатая	Таракчалуу еуфразия
955	<i>Euphrasia regelii</i> Wettst.	Очанка Регеля	Регель еуфразиясы
956	<i>Rhinanthus songaricus</i> (Sterneck) B.Fedtsch.	Погремок джунгарский	Жунгар шартылдагы
957	<i>Pedicularis allorhampha</i> Vved.	Мытник иначеносиковый	Өзгөчө учтуу ак шыраалжыны
958	<i>Pedicularis cheilanthifolia</i> Schrenk	Мытник краекучниколистный	Чаар гүлдүү ак шыраалжын
959	<i>Pedicularis dolichorhiza</i> Schrenk	Мытник длиннокорневой	Узун тамырлуу ак шыраалжын
960	<i>Pedicularis ludwigii</i> Regel	Мытник Людвиг	Людвиг ак шыраалжыны
961	<i>Pedicularis macrochila</i> Vved.	Мытник большегубый	Жазы эриндүү ак шыраалжын
962	<i>Pedicularis olgae</i> Regel	Мытник Ольги	Ольга ак шыраалжыны
963	<i>Pedicularis rhinanthoides</i> Schrenk	Мытник погремковый	Шартылдактай ак шыраалжын
964	<i>Pedicularis talassica</i> Vved.	Мытник таласский	Талас ак шыраалжыны
965	<i>Bungea vesiculifera</i> (Herder) Pavlov et Lipsch.	Бунгея вздувающаяся	Барсагай бунгея
Orobanchaceae – ЗАРАЗИХОВЫЕ – ШУМГУЯЛАР			
966	<i>Phelipanche pallens</i> (Bunge) Soják	Фелипанхе бледная	Агыш фелипанхе

967	<i>Orobanche amoena</i> C.A.Mey.	Заразиха прелестная	Кооз шумгуя
968	<i>Orobanche gigantea</i> (G.Beck) Gontsch.	Заразиха гигантская	Бийик, зор шумгуя
969	<i>Orobanche cernua</i> Loefl.	Заразиха поникшая	Ийилген шумгуя
Plantaginaceae – ПОДОРОЖНИКОВЫЕ – БАКА ЖАЛБЫРАКТАР			
970	<i>Plantago depressa</i> Schlecht.	Подорожник прижатый	Жапырылган бака жалбырак
971	<i>Plantago lanceolata</i> L.	Подорожник ланцетовидный	Устарадай бака жалбырак
972	<i>Plantago major</i> L.	Подорожник большой	Чоң бака жалбырак
Rubiaceae – МАРЕНОВЫЕ – МАРЕНАЛАР			
973	<i>Crucianella exasperata</i> Fisch. et C.A.Mey.	Крестовница шероховатая	Бодурактай круцианелла
974	<i>Asperula aparine</i> Bieb.	Ясменник цепкий	Жабышкак асперула
975	<i>Asperula arvensis</i> L.	Ясменник полевой	Талаа асперуласы
976	<i>Asperula congesta</i> Tscherneva	Ясменник сжатый	Кысылган асперула
977	<i>Asperula ferganica</i> Pobed.	Ясменник ферганский	Фергана асперуласы
978	<i>Asperula humifusa</i> (Bieb.) Besser	Ясменник распростертый	Төшөлмө асперула
979	<i>Asperula laevis</i> Schischk.	Ясменник гладкий	Жылмакай асперула
980	<i>Asperula setosa</i> Jaub. et Spach	Ясменник щетинистый	Кылдай түктүү асперула
981	<i>Galium aparine</i> L.	Подмаренник цепкий	Жабашкак галиум
982	<i>Galium karakulense</i> Pobed.	Подмаренник каракульский	Кара-Көл галиуму
983	<i>Galium spurium</i> L.	Подмаренник ложный	Жалган галиум
984	<i>Galium transcaasicum</i> Stapf	Подмаренник закавказский	Закавказ галиуму
985	<i>Galium tenuissimum</i> Bieb.	Подмаренник тончайший	Ичке галиум
986	<i>Galium turkestanicum</i> Pobed.	Подмаренник туркестанский	Түркстан галиуму
987	<i>Galium verum</i> L.	Подмаренник настоящий	Кадимки галиум
988	<i>Callipeltis cucullaris</i> (L.) Stev.	Каллипельтис капюшончатый	Калканчтуу каллипельтис
Caprifoliaceae – ЖИМОЛОСТНЫЕ – ШИЛБИЛЕР			
989	<i>Abelia corymbosa</i> Regel et Schmalh.	Абелия щитковидная	Калкандай аса-муса
990	<i>Lonicera altmannii</i> Regel et Schmalh.	Жимолость Альтманна	Альтманн шилбиси
991	<i>Lonicera cinerea</i> Pojark.	Жимолость серая	Боз шилби
992	<i>Lonicera hispida</i> Pall. ex Schult	Жимолость щетинистая	Үрпөгөй шилби
993	<i>Lonicera karelinii</i> Bunge ex P.Kir.	Жимолость Карелина	Карелин шилбиси

994	<i>Lonicera korolkowii</i> Stapf	Жимолость Королькова	Корольков шилбиси
995	<i>Lonicera microphylla</i> Willd. ex Schult.	Жимолость мелколистная	Майда жалбырактуу шилби
996	<i>Lonicera nummulariifolia</i> Jaub. et Spach	Жимолость монетолистная	Тегерек жалбырактуу шилби
997	<i>Lonicera olgae</i> Regel et Schmalh.	Жимолость Ольги	Ольга шилбиси
998	<i>Lonicera stenantha</i> Pojark.	Жимолость узкоцветковая	Ичке гүлдүү шилби
Valerianaceae – ВАЛЕРИАНОВЫЕ – МЫШЫК ТАМЫРДУУЛАР			
999	<i>Patrinia intermedia</i> (Hornem.) Roem. et Schult.	Патриния средняя	Орто патриния
1000	<i>Valeriana chionophila</i> Popov et Kult.	Валериана снеголюбивая	Карчыл мышык тамыр
1001	<i>Valeriana fedtschenkoi</i> Coincy	Валериана Федченко	Федченко мышык тамыры
1002	<i>Valeriana turkestanica</i> Sumn.	Валериана туркестанская	Түрстан мышык тамыры
1003	<i>Valerianella dactylophylla</i> Boiss. et Hohen.	Валерианелла пальчатолитная	Манжа жалбырактуу мышык тамырчасы
1004	<i>Valerianella szovitsiana</i> Fisch. et C.A.Mey.	Валерианелла Совича	Сович мышык тамырчасы
Morinaceae – МОРИНОВЫЕ – МОРИНАЛАР			
1005	<i>Morina kokanica</i> Regel	Морина кокандская	Кокон моринысы
Dipsacaceae – ВОРСЯНКОВЫЕ – ВОРСЯНКАЛАР			
1006	<i>Dipsacus dipsacoides</i> (Kar. et Kir.) Botsch.	Ворсянка ворсянковидная	Кадимки дипсакус
1007	<i>Scabiosa alpestris</i> Kar. et Kir.	Скабиоза высокогорная	Бийик тоо скабиозасы
1008	<i>Scabiosa micrantha</i> Desf.	Скабиоза мелкоцветковая	Майда гүлдүү скабиоза
1009	<i>Scabiosa songarica</i> Schrenk	Скабиоза джунгарская	Жунгар скабиозасы
Campanulaceae – КОЛОКОЛЬЧИКОВЫЕ – КОҢГУРОО ГҮЛДҮҮЛӨР			
1010	<i>Campanula alberti</i> Trautv.	Колокольчик Альберта	Альберт коңгуроо гүлү
1011	<i>Campanula cashmeriana</i> Royle	Колокольчик кашмирский	Кашмир коңгуроо гүлү
1012	<i>Campanula glomerata</i> L.	Колокольчик скученный	Топтошкон коңгуроо гүл
1013	<i>Campanula eugeniae</i> Fed.	Колокольчик Евгении	Евгения коңгуроо гүлү
1014	<i>Campanula lehmanniana</i> Bunge	Колокольчик Леманна	Леманн коңгуроо гүлү
1015	<i>Adenophora himalayana</i> Feer	Бубенчик гималайский	Гималай аденофорасы
1016	<i>Asyneuma argutum</i> (Regel) Bornm.	Азинеума острозубчатая	Учтуу тиштүү азинеума
1017	<i>Codonopsis clematidea</i> (Schrenk) Clarke	Кодонопсис ломоносовидный	Жебелгедей сасык коңгуроо гүл
Compositae – СЛОЖНОЦВЕТНЫЕ – ТАТААЛ ГҮЛДҮҮЛӨР			
1018	<i>Solidago dahurica</i> Kitag.	Золотарник даурский	Даурия алтынчыгы

1019	<i>Aster canescens</i> (Nees) Fisjun	Астра седеюшая	Бозомтук астра
1020	<i>Rhinactinidia limoniifolia</i> (Less.) Novopokr. ex Botsch.	Ринактинидия кермеколистная	Кермек жалбырактуу ринактинидия
1021	<i>Galatella coriacea</i> Novopokr.	Солонечник кожистый	Калың кабыктуу галателла
1022	<i>Erigeron allochrous</i> Botsch.	Мелколепестник иначеокрашенный	Өзгөчө түстүү жылтыр гүл
1023	<i>Erigeron azureus</i> Regel ex Popov	Мелколепестник лазоревый	Көгүш жылтыр гүл
1024	<i>Erigeron lachnocephalus</i> Botsch.	Мелколепестник шерстистоголовый	Түк баш жылтыр гүл
1025	<i>Erigeron pallidus</i> Popov	Мелколепестник бледный	Агыш жылтыр гүл
1026	<i>Erigeron podolicus</i> Besser	Мелколепестник подольский	Подолдук жылтыр гүл
1027	<i>Erigeron pseudoseravschanicus</i> Botsch.	Мелколепестник ложнозеравшанский	Зеравшандык жылтыр гүл
1028	<i>Erigeron schmalhauseni</i> Popov	Мелколепестник Шмальгаузена	Шмальгаузен жылтыр гүлү
1029	<i>Erigeron umbrosus</i> (Kar. et Kir.) Boiss.	Мелколепестник теневой	Көлөкөчүл жылтыр гүл
1030	<i>Psychrogeton adylovii</i> Tuljag.	Психрогетон Адылова	Адылов суукчулу
1031	<i>Psychrogeton aucheri</i> (DC.) Grierson	Психрогетон Оше	Ош суукчулу
1032	<i>Psychrogeton cabulicus</i> Boiss.	Психрогетон кабульский	Кабул суукчулу
1033	<i>Psychrogeton leucophyllus</i> (Bunge) Novopokr.	Психрогетон белолистный	Ак жалбырактуу суукчул
1034	<i>Conyza canadensis</i> (L.) Cronq.	Кониза канадская	Канада конизасы
1035	<i>Filago arvensis</i> L.	Жабник полевой	Талаа филагосу
1036	<i>Anaphalis racemifera</i> Franch.	Анафалис кистеносный	Чачылуу бозунач
1037	<i>Anaphalis velutina</i> Krasch.	Анафалис бархатистый	Баркыттай бозунач
1038	<i>Gnaphalium supinum</i> L.	Сушеница приземистая	Жепирекей гнафалиум
1039	<i>Helichrysum maracandicum</i> Popov ex Kirp.	Бессмертник самаркандский	Самарканд өчпөс гүлү
1040	<i>Inula britannica</i> L.	Девясил британский	Британия карындзы
1041	<i>Inula helenium</i> L.	Девясил высокий	Бийик карындыз
1042	<i>Inula macrophylla</i> Kar. et Kir.	Девясил крупнолистный	Ири жалбырактуу карындыз
1043	<i>Inula rhizocephala</i> Schrenk	Девясил корнеглавый	Баш тамырдуу карындыз
1044	<i>Inula salicina</i> L.	Девясил иволистный	Тал жалбырактуу карындыз
1045	<i>Vicoa albertoregelia</i> C.Winkl.	Викоа Альберта Регеля	Альберт Регель викоасы
1046	<i>Xanthium spinosum</i> L.	Дурнишник колючий	Тикендүү маңкоо
1047	<i>Xanthium strumarium</i> L. (X. sibiricum Patr.)	Дурнишник обыкновенный	Кадимки маңкоо
1048	<i>Galinsoga parviflora</i> Cav.	Галинсога мелкоцветная	Майда гүлдүү галинсога
1049	<i>Achillea arabica</i> Kotschy	Тысячелистник арабский	Араб каз таңдайы

1050	<i>Achillea filipendulina</i> Lam.	Тысячелистник таволговый	Табылгыдай каз таңдай
1051	<i>Achillea millefolium</i> L.	Тысячелистник обыкновенный	Кадимки каз таңдай
1052	<i>Handelia trichophylla</i> (Schrenk) Heimerl	Ганделия волосистolistная	Түктүү жалбырактуу ганделия
1053	<i>Pyrethrum alatavicum</i> (Herder) O. et B.Fedtsch.	Поповник алатавский	Ала-Тоо поповниги
1054	<i>Pyrethrum partheniifolium</i> Willd.	Поповник девичьелистный	Бийкечтей поповник
1055	<i>Pyrethrum pyrethroides</i> (Kar. et Kir.) B.Fedtsch. ex Krasch.	Поповник пиретроидный	Пиретроиддей поповник
1056	<i>Pseudoglossanthis litwinowii</i> (Tzvelev) Kamelin	Псевдоглоссантис Литвинова	Литвиновдун псевдоглоссантиси
1057	<i>Tanacetopsis submarginata</i> (Kovalevsk.) Kovalevsk.	Пижмовник почтипленчатый	Кабырчыктуу танацетопсис
1058	<i>Lepidolopsis turkestanica</i> (Regel et Schmalh.) Poljakov	Лепидолопсис туркестанский	Түркстан заркулагы
1059	<i>Tanacetum pseudoachillea</i> C.Winkl.	Пижма ложнотысячелист- никовая	Каз таңдай сымал пижма
1060	<i>Tanacetum vulgare</i> L.	Пижма обыкновенная	Кадимки пижма
1061	<i>Artemisia absinthium</i> L.	Полынь горькая	Эрмен шыбак
1062	<i>Artemisia aschurbajewii</i> C.Winkl.	Полынь Ашурбаева	Ашурбаев шыбагы
1063	<i>Artemisia dracunculus</i> L.	Полынь эстрагон	Шыраалжын шыбак
1064	<i>Artemisia ferganensis</i> Krasch. ex Pojakov	Полынь ферганская	Фергана шыбагы
1065	<i>Artemisia juncea</i> Kar. et Kir.	Полынь ситниковая	Ырандай шыбак
1066	<i>Artemisia persica</i> Boiss.	Полынь персидская	Персия шыбагы
1067	<i>Artemisia rutifolia</i> Steph. ex Spreng.	Полынь рутолистная	Рута жалбырактуу шыбак
1068	<i>Artemisia santolinifolia</i> Turcz. ex Besser	Полынь сантолинолистная	Сантолин жалбырактуу шыбак
1069	<i>Artemisia scoparia</i> Waldst. et Kit.	Полынь метельчатая	Бүргөн шыбак
1070	<i>Artemisia serotina</i> Bunge	Полынь поздняя	Күзгү шыбак
1071	<i>Artemisia tenuisecta</i> Nevski	Полынь тонкорассеченная	Ичке тилкелүү шыбак
1072	<i>Artemisia tianschanica</i> Krasch. ex Poljakov	Полынь тяньшанская	Тянь-Шань шыбагы
1073	<i>Artemisia tournefortiana</i> Reichenb.	Полынь Турнефора	Турнефор шыбагы
1074	<i>Artemisia vulgaris</i> L.	Полынь обыкновенная	Кадимки шыбак, кара эрмен шыбак
1075	<i>Tussilago farfara</i> L.	Мать-и-мачеха обыкновенная	Кадимки өгөй эне

1076	<i>Doronicum oblongifolium</i> DC.	Дороникум продолговато-лиственный	Созуңку жалбырактуу дороникум
1077	<i>Doronicum turkestanicum</i> Cavill.	Дороникум туркестанский	Түркстан дороникуму
1078	<i>Senecio jacobaea</i> L.	Крестовник Якова	Яков сенециясы
1079	<i>Senecio krascheninnikovii</i> Schischk.	Крестовник Крашенинникова	Крашенинников сенециясы
1080	<i>Senecio racemulifer</i> Pavlov	Крестовник кистеносный	Чачылуу сенеция
1081	<i>Senecio saposhnikovii</i> Krasch. et Schipcz.	Крестовник Сапожникова	Сапожников сенециясы
1082	<i>Ligularia alpigena</i> Pojark.	Бузульник высокогорный	Бийик тоолук кой жалбырак
1083	<i>Ligularia heterophylla</i> Rupr.	Бузульник разнолиственный	Түркүн жалбырактуу кой жалбырак
1084	<i>Ligularia karataviensis</i> (Lipsch.) Pojark.	Бузульник каратавский	Кара-Тоо кой жалбырагы
1085	<i>Ligularia thomsonii</i> (Clarke) Pojark.	Бузульник Томсона	Томсон кой жалбырагы
1086	<i>Echinops karatavicus</i> Regel et Schmalh.	Мордовник каратавский	Кара-Тоо кундуз тикени
1087	<i>Echinops maracandicus</i> Bunge	Мордовник самаркандский	Самарканд кундуз тикени
1088	<i>Echinops talassicus</i> Golosk.	Мордовник таласский	Талас кундуз тикени
1089	<i>Echinops tschimganicus</i> B.Fedtsch.	Мордовник чимганский	Чимган кундуз тикени
1090	<i>Xeranthemum longipapposum</i> Fisch. et C.A.Mey.	Сухоцвет длиннохолокковый	Узун үпүлүү кургак гүл
1091	<i>Arctium leiospermum</i> Juz. et C.Serg.	Лопух гладкосемянный	Жылмакай уруктуу уйгак
1092	<i>Arctium tomentosum</i> Mill.	Лопух войлочный	Тытыш түктүү уйгак
1093	<i>Cousinia caespitosa</i> C.Winkl.	Кузиния дернистая	Түптүү кокуй тикен
1094	<i>Cousinia fetissowii</i> C.Winkl.	Кузиния Фетисова	Фетисов кокуй тикени
1095	<i>Cousinia leiocephala</i> (Regel) Juz.	Кузиния гладкоголовая	Түксүз себетүү кокуй тикен
1096	<i>Cousinia microcarpa</i> Boiss.	Кузиния мелкоплодная	Майда мөмөлүү кокуй тикен
1097	<i>Cousinia ninae</i> Juz.	Кузиния Нины	Нина кокуй тикени
1098	<i>Cousinia polycephala</i> Rupr.	Кузиния многоглавая	Көп баштуу кокуй тикен
1099	<i>Cousinia scabrida</i> Juz.	Кузиния шероховатая	Бодурлуу кокуй тикен
1100	<i>Cousinia tianschanica</i> Kult.	Кузиния тяньшанская	Тянь-Шань кокуй тикени
1101	<i>Cousinia umbrosa</i> Bunge	Кузиния теневая	Көлөкөлүк кокуй тикени
1102	<i>Cousinia waldheimiana</i> Bornm.	Кузиния Вальдгейма	Вальдгейм кокуй тикени
1103	<i>Hypacanthium echinopifolium</i> (Bornm.) Juz.	Гипаканциум мордовниколиственный	Кундуз тикендей гипаканциум

1104	<i>Saussurea sordida</i> Kar. et Kir.	Соссюрея грязноцветковая	Кир гүлдүү соссюрея
1105	<i>Jurinea capusii</i> Franch.	Наголоватка Капю	Капю юринеясы
1106	<i>Jurinea eduardi-regelii</i> Iljin	Наголоватка Эдуарда Регеля	Эдуард Регель юринеясы
1107	<i>Jurinea kokanica</i> Iljin	Наголоватка кокандская	Кокон юринеясы
1108	<i>Jurinea poacea</i> Iljin	Наголоватка злаковая	Дандууларга окшош юринея
1109	<i>Jurinea trifurcata</i> Iljin	Наголоватка трехвильчатая	Үч ачалуу юринея
1110	<i>Carduus nutans</i> L.	Чертополох поникающий	Ийилген коко тикен
1111	<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.	Бодяк полевой	Талаа бука тикени
1112	<i>Cirsium esculentum</i> (Siev.) C.A.Mey.	Бодяк съедобный	Бука тикен
1113	<i>Cirsium incanum</i> (S.G.Gmel.) Fisch.	Бодяк седой	Боз бука тикени
1114	<i>Cirsium polyacanthum</i> Kar. et Kir.	Бодяк многоиглый	Жыш ийнелүү бука тикен
1115	<i>Cirsium semenovii</i> Regel	Бодяк Семенова	Семенов бука тикени
1116	<i>Cirsium turkestanicum</i> (Regel) Petrak	Бодяк туркестанский	Түркстан бука тикени
1117	<i>Cirsium vulgare</i> (Savi) Ten.	Бодяк обыкновенный	Кадимки коко тикен
1118	<i>Onopordum acanthium</i> L.	Татарник колючий	Кадимки төө тикен
1119	<i>Crupina oligantha</i> Tscherneva	Крупина малоцветковая	Аз гүлдүү крупина
1120	<i>Serratula alata</i> C.A.Mey.	Серпуха алатавская	Ала-Тоо чогойносу
1121	<i>Serratula marginata</i> Tausch	Серпуха окаймленная	Кьюуланган чогойно
1122	<i>Rhaponticum lyratum</i> C.Winkl. ex Iljin	Большеголовник лировидный	Лирадай рапонтикум
1123	<i>Acroptilon repens</i> (L.) DC.	Горчак ползучий	Сойломо кекирең
1124	<i>Centaurea adpressa</i> Ledeb.	Василек прижаточешуйный	Жалпак түрпүлүү козу уйгак
1125	<i>Centaurea iberica</i> Trev. ex Spreng.	Василек иберийский	Иберия козу уйгагы, көз тикен
1126	<i>Centaurea ruthenica</i> Lam.	Василек русский	Орус козу уйгагы
1127	<i>Centaurea squarrosa</i> Willd.	Василек растопыренный	Барпагай козу уйгак
1128	<i>Centaurea turkestanica</i> Franch.	Василек туркестанский	Түркстан козу уйгагы
1129	<i>Carthamus oxyacanthus</i> Bieb.	Сафлор остроколючий	Учтуу тикендүү сафлор
1130	<i>Carthamus turkestanicus</i> Popov	Сафлор туркестанский	Түркстан сафлору
1131	<i>Leibnitzia knorringiana</i> (B.Fedtsch.) Pobed. (Gerbera knorringiana B.Fedtsch.)	Лейбница Кнорринг	Кнорринг лейбницаысы
1132	<i>Cichorium intybus</i> L.	Цикорий обыкновенный	Кадимки дарчын
1133	<i>Koelipinia linearis</i> Pall.	Кельпиния линейная	Сызгычтай ит тырмак

1134	<i>Scorzonera inconspicua</i> Lipsch. ex Pavlov	Козелец неприметный	Байкалбас кой текей
1135	<i>Scorzonera pubescens</i> DC.	Козелец опушенный	Түктүү кой текей
1136	<i>Scorzonera turkestanica</i> Franch.	Козелец туркестанский	Туркстан кой текейи
1137	<i>Tragopogon capitatus</i> S.A.Nikitin	Козлобородник головчатый	Тоголок баш жылкы текей
1138	<i>Tragopogon ruber</i> S.G.Gmel.	Козлобородник красный	Кызыл жылкы текей
1139	<i>Tragopogon vvedenskyi</i> Popov ex Pavlov	Козлобородник Введенского	Введенский жылкы текейи
1140	<i>Picris nuristanica</i> Bornm.	Горлюха нуристанская	Нуристан пикриси
1141	<i>Sonchus arvensis</i> L.	Осот полевой	Талаа көңдөй сүт тикени
1142	<i>Sonchus oleraceus</i> L.	Осот огородный	Огород көңдөй сүт тикени
1143	<i>Sonchus palustris</i> L.	Осот болотный	Саз көңдөй сүт тикен
1144	<i>Lactuca serriola</i> L.	Латук дикий	Жапайы сүт тикен
1145	<i>Scariola orientalis</i> (Boiss.) Soják	Скариола восточная	Чыгыш скариоласы
1146	<i>Cephalorrhynchus soongoricus</i> (Regel) Kovalevsk.	Цефалоринхус джунгарский	Жунгар цефалоринхусу
1147	<i>Cicerbita thianshanica</i> (Regel et Schmalh.) Beauverd	Цицербита тяньшанская	Тянь-Шань цицербитасы
1148	<i>Kovalevskiella kovalevskiana</i> (Kirp.) Kamelin	Ковалевскиелла Ковалевской	Ковалевскаянын ковалевскиелласы
1149	<i>Kovalevskiella rosea</i> (Popov et Vved.) Kamelin	Ковалевскиелла розовая	Мала кызыл ковалевскиелла
1150	<i>Youngia diversifolia</i> (Ledeb.) Ledeb.	Юнгия разнолистная	Түрлүү жалбырактуу юнгия
1151	<i>Taraxacum modestum</i> Schischk.	Одуванчик скромный	Байкалсыз каакым
1152	<i>Taraxacum monochlamydeum</i> Hand.-Mazz.	Одуванчик однопокровный	Бир кабыктуу каакым
1153	<i>Taraxacum montanum</i> (C.A.Mey.) DC.	Одуванчик горный	Тоо каакымы
1154	<i>Taraxacum officinale</i> Wigg.	Одуванчик лекарственный	Дары каакым
1155	<i>Taraxacum pseudoalpinum</i> Schischk. ex Orazova	Одуванчик ложноальпийский	Кумайлык каакым
1156	<i>Taraxacum pseudominutilobum</i> Kovalevsk.	Одуванчик ложномелколо- пастный	Майда бөлүктү каакым
1157	<i>Chondrilla aspera</i> Poir.	Хондрилла шероховатая	Бодурлуу сай сагыз
1158	<i>Chondrilla brevirostris</i> Fisch. et C.A.Mey.	Хондрилла коротконосиковая	Кыска тумшуктуу сай сагыз
1159	<i>Chondrilla lejosperma</i> Kar. et Kir.	Хондрилла гладкосемянная	Жылма уруктуу сай сагыз

1160	<i>Acanthocephalus benthamianus</i> Regel et Schmalh.	Колючеголовник Бентама	Бентам тикенбашы
1161	<i>Crepis multicaulis</i> Ledeb.	Скерда многостебельная	Көп сабактуу крепис
1162	<i>Crepis oreades</i> Schrenk	Скерда горная	Тоо креписи
1163	<i>Crepis sibirica</i> L.	Скерда сибирская	Сибирь креписи
1164	<i>Phaegasium pulchrum</i> (L.) Reichenb. f.	Феказиум красивый	Кооз феказиум
1165	<i>Hieracium echioides</i> Lumn.	Ястребинка румяноквая	Кызгылт кыргызчак
1166	<i>Hieracium korshinskyi</i> Zahn	Ястребинка Коржинского	Коржинский кыргызчагы
1167	<i>Hieracium procerum</i> Fr.	Ястребинка видная	Көрүнүктүү кыргызчак
1168	<i>Hieracium robustum</i> Fr.	Ястребинка мощная	Бийик кыргызчак
1169	<i>Hieracium umbellatum</i> L.	Ястребинка зонтичная	Чатырдуу кыргызчак
1170	<i>Hieracium virosum</i> Pall.	Ястребинка ядовитая	Улуу кыргызчак
1171	<i>Achyroseris tragopogonoides</i> (Regel et Schmalh.) Kamelin et Tagaev	Ахирозерис козлородниковый	Теке сакалчандуу ахирозерис

2-ТИРКЕМЕ

**Батыш Тянь-Шандын өзгөчө корголуучу жаратылыш
аймактарында жашаган омурткалуу жаныбарлардын тизмеси**
(Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чегинде)

Тизме акыркы болуп саналбайт жана андан аркы изилдөөлөрдө толукталып турат.

№	Латынча аталышы	Орусча аталышы	Кыргызча аталышы
Аталышы (түркүмү, түрү)			
Actinopterygii – ЛУЧЕПЁРЫЕ РЫБЫ – СӨӨКТҮҮ НУР КАНАТТУУ БАЛЫКТАР			
Аборигендик түрлөрү			
Nemacheilidae – ГОЛЬЦОВЫЕ – ИТ ЧАБАКТАР			
1	<i>Iskandaria kuschakewitschi</i>	Голец Кушакевича	Кушакевичтин ит чабагы
2	<i>Triplophysa coniptera</i>	Голец терский	Терс ит чабагы
3	<i>Triplophysa dorsalis</i>	Голец серый	Боз ит чабагы
4	<i>Triplophysa stoliczkai</i>	Голец тибетский (Столички)	Тибет ит чабагы
Cyprinidae – КАРПОВЫЕ – КАҢЫЛТЫРЛАР			
5	<i>Gobio gobio</i>	Пескарь	Кадимки ит мурут
6	<i>Leuciscus leuciscus kirgisorum</i>	Елец обыкновенный киргизский	Таран балыгы
7	<i>Leuciscus indbergi</i>	Елец таласский	Майда балык
8	<i>Schizothorax intermedius</i>	Маринка обыкновенная	Жылтыр балык
9	<i>Diptychus dybowskii</i>	Осман голый	Ала-буга
10	<i>Dyptichus sewerzovi</i>	Осман Северцова	
Sisoridae (=Bagariidae) – ГОРНОСОМИКОВЫЕ, или БАГАРИЕВЫЕ – ТОО ЖАЯНДАРЫ			
11	<i>Glyptosternon reticulatum</i>	Сомик туркестанский	Түркстан жаяны, жаян балык, лакка
Cottidae – РОГАТКОВЫЕ, или КЕРЧАКОВЫЕ – КЕРЧАК СЫМАЛДАР			
12	<i>Cottus jaxartensis</i>	Подкаменщик чаткальский	Чаткал кычыкчы
Интродукцияланган жана инвазивдүү түрлөрү			
Cyprinidae – КАРПОВЫЕ – КАҢЫЛТЫРЛАР			
13	<i>Cyprinus carpio</i>	Сазан, карп	Сазан

Salmonidae – ЛОСОСЕВЫЕ – ЛОСОСТОП			
14	<i>Salmo ischchan Issykogegarkuni</i>	Форель иссыккульская	Ысыккөл жилингири
15	<i>Salmo trutta oxianus</i>	Форель амударьинская	Амударыя жилингири
16	<i>Coregonus peled</i>	Пелядь	Момун балык

Amphibia – ЗЕМНОВОДНЫЕ, или АМФИБИИ – ЖЕРДЕ СУУДА ЖАШООЧУЛАР			
Bufo – ЖАБЫ – КУР БАКАЛАР			
1	<i>Bufo pewzowi</i>	Жаба Певцова	Певцовдун кур бакасы
2	<i>Bufo turanensis</i>	Жаба (зелёная) туранская	Туран (жашыл) кур бакасы
Rana – ЛЯГУШКИ НАСТОЯЩИЕ – КАДИМКИ БАКАЛАР			
3	<i>Pelophylax ridibundus</i>	Лягушка озёрная	Суу бака

Reptilia – ПРЕСМЫКАЮЩИЕСЯ, или РЕПТИЛИИ – СОЙЛОП ЖҮРҮҮЧҮЛӨР			
Gekkonidae – ГЕККОНОВЫЕ – ГЕККОНДОР			
1	<i>Mediodactylus russowi</i>	Геккон серый	Кадимки боз геккон
Scincidae – СЦИНКОВЫЕ – СЦИНКТЕР			
2	<i>Ablepharus deserti</i>	Гологлаз пустынный	Чөлдүн жайдак көзү
3	<i>Asymblepharus alaicus</i>	Гологлаз алайский	Алай жайдак көзү
Lacertidae – НАСТОЯЩИЕ ЯЩЕРИЦЫ – НАКТА КЕСКЕЛДИРИКТЕР			
4	<i>Eremias velox</i>	Ящурка быстрая	Күлүк кескек
5	<i>Eremias arguta</i>	Ящурка разноцветная	Кадимки ала-була кескек
6	<i>Eremias nikolskii</i>	Ящурка Никольского	Никольский кескеги
Agamidae – АГАМОВЫЕ – АГАМАЛАР			
7	<i>Agama sanguinoleta</i>	Агама степная	Фергана агамасы
Anguillidae – ВЕРЕТЕНИЦЕВЫЕ – ЧУБАК КЕСКЕЛДИРИКТЕР/ ЖЫЛАН КЕСКЕЛДИРИКТЕР			
8	<i>Ophisaurus apodus</i>	Желтопузик	Бутсуз кескелдирик, жылан сымал кескелдирик, сары жылан
Colubridae – УЖЕОБРАЗНЫЕ ЗМЕИ – СУУ ЖЫЛАН СЫМАЛДУУЛАР			
9	<i>Natrix tessellate</i>	Уж водяной	(Кызыл боор) суу жылан
10	<i>Elaphe dione</i>	Полос узорчатый	Наардуу сойлок
Viperidae – ГАДЮКООБРАЗНЫЕ ЗМЕИ – ЧААР ЖЫЛАН СЫМАЛДУУЛАР			
11	<i>Ancistrodon halys</i>	Щитомордник	Кадимки калкан тумшук, заардуу жылан

Aves – ПТИЦЫ – КУШТАР			
Podicipedidae – ПОГАНКОВЫЕ – АРАМ ӨРДӨКТӨР			
1	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	Поганка малая	Кидик арам өрдөк
2	<i>Podiceps cristatus</i>	Чомга	Чоң арам өрдөк
Phalacrocoracidae – БАКЛАНОВЫЕ – КАРА КАЗДАР			
3	<i>Phalacrocorax carbo</i>	Баклан большой	Чоң кара каз
Ardeidae – ЦАПЛЕВЫЕ – КЫТАНДАР			
4	<i>Ardea cinerea</i>	Цапля серая	Көк кытан
Ciconiidae – АИСТОВЫЕ – КУНАСТАР			
5	<i>Ciconia ciconia</i>	Аист белый	Ак кунас, илек-илек
6	<i>Ciconia nigra</i>	Аист черный	Кара кунас
Anatidae – УТИНЫЕ – ӨРДӨКТӨР			
7	<i>Eulabeia indica</i>	Гусь горный	Тоо казы
8	<i>Tadorna ferruginea</i>	Огарь	Атайка – аңыр
9	<i>Anas acuta</i>	Шилохвость	Кыл куйрук өрдөк
10	<i>Anas platyrhynchos</i>	Кряква	Кайырма өрдөк
11	<i>Anas strepera</i>	Утка серая	Борчун
12	<i>Anas querquedula</i>	Чирок-трескунок	Чоң чүрөк
13	<i>Anas crecca</i>	Чирок-свистунук	Кичи чүрөк өрдөк
14	<i>Anas clypeata</i>	Широконоска	Жазы тумшук өрдөк
15	<i>Netta rufina</i>	Нырок красноносый	Кызыл тумшук өрдөк
16	<i>Aythya ferina</i>	Нырок красноголовый	Кызыл баш
17	<i>Aythya nyroca</i>	Нырок белоглазый	Аккөз өрдөк
18	<i>Bucephala clangula</i>	Гоголь	Кадимки дыгдыгый өрдөк
19	<i>Mergus merganser</i>	Крохаль большой	Чоң кытай ала
Pandionidae – СКОПИНЫЕ – БАЛЫКЧЫ КУШТАР			
20	<i>Pandion haliaetus</i>	Скопа	Балыкчы куш
Accipitridae – ЯСТРЕБИНЫЕ – КАРЧЫГА СЫМАЛДАР			
21	<i>Pernis apivorus</i>	Осоед обыкновенный	Кадимки аарычыл
22	<i>Milvus migrans</i>	Коршун чёрный	Айры куйрук
23	<i>Circus pygargus</i>	Лунь луговой	Шалба кулаалы
24	<i>Circus aeruginosus</i>	Лунь болотный	Саз кулаалысы
25	<i>Accipiter badius</i>	Тювик туркестанский	Мыкый кыргый
26	<i>Accipiter nisus</i>	Перепелятник	Кыргый
27	<i>Accipiter gentilis</i>	Тетеревятник	♀ Куш, ♂ Чүйлү
28	<i>Buteo buteo</i>	Сарыч	Кадимки сары
29	<i>Buteo lagopus</i>	Зимняк	Ак сары
30	<i>Buteo rufinus</i>	Курганник	Жаман сары
31	<i>Circaetus gallicus</i>	Змеяд	Жыланчы

32	<i>Hieraaetus pennatus</i>	Орёл-карлик	Кидик бүркүт
33	<i>Aquila chrysaetos</i>	Беркут	Бүркүт
34	<i>Aquila heliaca</i>	Могильник	Кара шакылдак
35	<i>Aquila rapax</i>	Орёл степной	Кара куш
36	<i>Aegyptius monachus</i>	Гриф чёрный	Таз кара
37	<i>Gyps fulvus</i>	Сип белоголовый	Ак кажыр
38	<i>Gyps himalayensis</i>	Гриф гималайский	Кумай
Gypaetidae – БОРОДАЧИ – КӨК ЖОРУЛАР			
39	<i>Gypaetus barbatus</i>	Бородач	Көк жору
40	<i>Neophron percnopterus</i>	Стервятник	Журтчу
Falconidae – СОКОЛИНЫЕ – ШУМКАРЛАР			
41	<i>Falco peregrinus</i>	Сапсан	Бахарин ылаачын
42	<i>Falco pelegrinoides</i>	Сокол рыжеголовый	Шахин
43	<i>Falco cherrug</i>	Балобан	Ителги
44	<i>Falco subbuteo</i>	Чеглок	Жагалмай
45	<i>Falco columbarius</i>	Дербник	Турумтай
46	<i>Falco tinnunculus</i>	Пустельга обыкновенная	Кадимки күйкө
47	<i>Falco naumanni</i>	Пустельга степная	Науманндын күйкөсү
Phasianidae – ФАЗАНОВЫЕ – КЫРГООЛДОР			
48	<i>Tetraogallus himalayensis</i>	Улар гималайский	Улар
49	<i>Alectoris chukar</i>	Кеклик	Кекилик
50	<i>Perdix dauurica</i>	Куропатка бородатая	Чиль – Чил
51	<i>Coturnix coturnix</i>	Перепел	Бөдөнө
52	<i>Phasianus colchicus</i>	Фазан	Кыргоол
Gruidae – ЖУРАВЛИНЫЕ – ТУРНАЛАР			
53	<i>Anthropoides virgo</i>	Журавль-красавка	Каркыра
Rallidae – ПАСТУШКОВЫЕ – ТАРТАРЛАР			
54	<i>Porzana pusilla</i>	Погоныш-крошка	Кидик тартар тоок
55	<i>Crex crex</i>	Коростель	Тартар
56	<i>Gallinula chloropus</i>	Камышница	Кызылкаш суу тартар
57	<i>Fulica atra</i>	Лысуха	Кашкалдак
Charadriidae – РЖАНКОВЫЕ – МААРАКТАР			
58	<i>Charadrius dubius</i>	Зуек малый	Ала моюн чулдук
Recurvirostridae – ШИЛОКЛЮВКОВЫЕ – ШИБЕГЕ ТУМШУКТУУЛАР			
59	<i>Ibidorhyncha struthersii</i>	Серпюклов	Орок тумшук чулдук
Scolopacidae – БЕКАСОВЫЕ – МААРАКТАР			
60	<i>Tringa ochropus</i>	Черныш	Кара боор чулдук
61	<i>Tringa glareola</i>	Фифи	Фифи
62	<i>Tringa totanus</i>	Травник	Кызыл аяк чулдук

63	<i>Gallinago gallinago</i>	Бекас	Эчки маарак
Laridae – ЧАЙКОВЫЕ – ЧАРДАКТАР			
64	<i>Larus ridibundus</i>	Чайка озёрная	Ак чардак
Columbidae – ГОЛУБИНЫЕ – КӨГҮЧКӨНДӨР			
65	<i>Columba palumbus</i>	Вяхирь	Алагүү
66	<i>Columba livia</i>	Голубь сизый	Көк көгүчкөнү
67	<i>Columba rupestris</i>	Голубь скалистый	Зоо көгүчкөн
68	<i>Columba oenas</i>	Клинтух	Кептер
69	<i>Columba eversmanni</i>	Голубь бурый	Эверсманндын көгүчкөнү
70	<i>Streptopelia decaocto</i>	Горлица кольчатая	Шакекчу бактек
71	<i>Streptopelia turtur</i>	Горлица обыкновенная	Кадимки бактек
72	<i>Streptopelia orientalis</i>	Горлица большая	Чоң бактек
73	<i>Streptopelia senegalensis</i>	Горлица малая	Мисче
Cuculidae – КУКУШКОВЫЕ – КУКУКТӨР			
74	<i>Cuculus canorus</i>	Кукушка обыкновенная	Кадимки кукүк
Strigidae – СОВИНЫЕ – ҮКҮЛӨР			
75	<i>Bubo bubo</i>	Филин	Чоң сары үкү
76	<i>Asio otus</i>	Сова ушастая	Токой үкүсү
77	<i>Asio flammeus</i>	Сова болотная	Саз үкүсү
78	<i>Otus scops</i>	Сплюшка	Итчак
79	<i>Otus brucei</i>	Совка пустынная	Чөл мыкыйы
80	<i>Athene noctua</i>	Сыч домовый	Бабырган
81	<i>Strix aluco</i>	Неясыть серая	Мыкый үкү
Caprimulgidae – КОЗОДОЕВЫЕ – ТЕЛИКУШТАР			
82	<i>Caprimulgus europaeus</i>	Козодой обыкновенный	Кадимки теликуш
Apodidae – СТРИЖИНЫЕ – КАРЛЫГАЧТАР			
83	<i>Apus apus</i>	Стриж чёрный	Кара карлыгач
84	<i>Apus melba</i>	Стриж белобрюхий	Ак боор карлыгач
Coraciidae – СИЗОВОРОНКОВЫЕ – КӨК КАРГАЛАР			
85	<i>Coracias garrulus</i>	Сизоворонка	Көк карга
Alcedinidae – ЗИМОРОДКОВЫЕ – КӨК КАНАТТАР			
86	<i>Alcedo atthis</i>	Зимородок обыкновенный	Кадимки көк канат
Meropidae – ЩУРКОВЫЕ – СООРУЛАР			
87	<i>Merops apiaster</i>	Щурка золотистая	Көк соору
88	<i>Merops superciliosus</i>	Щурка зелёная	Жашыл соору
Upupidae – УДОДОВЫЕ – ҮПҮПТӨР			
89	<i>Upupa epops</i>	Удод	Үпүп

Picidae – ДЯТЛОВЫЕ – ТОҢКУЛДАКТАР			
90	<i>Picoides tridactylus</i>	Дятел трёхпалый	Үч бармактуу тоңкулдак
91	<i>Dendrocopus leucopterus</i>	Дятел белокрылый	Ак канаттуу тоңкулдак
Oriolidae – ИВОЛГОВЫЕ – САРГАЛДАКТАР			
92	<i>Oriolis kundoo</i>	Иволга индийская	Сары барпы
Monarchidae – МОНАРХОВЫЕ			
93	<i>Terpsiphone paradisi</i>	Мухоловка райская	Узун куйрук чымынчы
Laniidae – СОРОКОПУТОВЫЕ – БОРБАШТАР			
94	<i>Lanius phoenicuroides</i>	Сорокопуд туркестанский	Түркстан борбашы
95	<i>Lanius schach</i>	Сорокопуд длиннохвостый	Узун куйрук борбаш
96	<i>Lanius minor</i>	Сорокопуд чернолобый	Карала борбаш
97	<i>Lanius excubitor</i>	Сорокопуд серый	Ала борбаш
Corvidae – ВРАНОВЫЕ – КАРГАЛАР			
98	<i>Pica pica</i>	Сорока	Сагызган
99	<i>Pyrrhonorax pyrrhonorax</i>	Клушица	Кызыл тумшук чөкө таан
100	<i>Pyrrhonorax graculus</i>	Галка альпийская	Сары тумшук чөкө таан
101	<i>Nucifraga caryocatactes</i>	Кедровка	Карагай каргасы
102	<i>Corvus monedula</i>	Галка	Таан
103	<i>Corvus frugilegus</i>	Грач	Чар карга
104	<i>Corvus corone</i>	Ворона чёрная	Кара карга
105	<i>Corvus cornix</i>	Ворона серая	Ала карга
106	<i>Corvus corax</i>	Ворон	Кузгун
Regulidae – КОРОЛЬКОВЫЕ – МЫЙМЫТТАР			
107	<i>Regulus regulus</i>	Королек желтоголовый	Сарыбаш мыймыт
Paridae – СИНИЦЕВЫЕ – КАШКА ЧЫМЧЫКТАР			
108	<i>Parus songarus</i>	Гаичка джунгарская	Тоодогу кашка чымчык
109	<i>Parus bokharensis</i>	Синица бухарская	Сүр кашка чымчык
110	<i>Parus rufonuchalis</i>	Синица рыжешейная	Кызыл моюн кашка чымчык
111	<i>Cyanistes flavipectus</i>	Лазоревка желтогрудая	Сары төш чымчык
Remizidae – РЕМЕЗОВЫЕ – КУРКУЛДАЙЛАР			
112	<i>Remiz coronatus</i>	Ремез черноголовый	Куркулдай
Bombycillidae – СВИРИСТЕЛЫЕ – УРПӨК СЫМАЛДУУЛАР			
113	<i>Bombycilla garrulus</i>	Свиристель	Шамыр
Alaudidae – ЖАВОРОНКОВЫЕ – ТОРГОЙЛОП			
114	<i>Galerida cristata</i>	Жаворонок хохлатый	Молдо торгой
115	<i>Eremophila alpestris</i>	Жаворонок рогатый	Кара каш торгой
116	<i>Alauda arvensis</i>	Жаворонок полевой	Талаа торгою
117	<i>Alauda gulgula</i>	Жаворонок индийский	Кичи талаа торгою

Hirundinidae – ЛАСТОЧКОВЫЕ – ЧАБАЛЕКЕЙЛЕР			
118	<i>Riparia riparia</i>	Ласточка береговая	Жээк чабалекейи
119	<i>Riparia diluta</i>	Ласточка бледная	Түзсүз чабалекейи
120	<i>Ptyonoprogne rupestris</i>	Ласточка скальная	Тоо чабалекейи
121	<i>Hirundo rustica</i>	Ласточка деревенская	Кыштак чабалекей
122	<i>Delichon urbica</i>	Ласточка городская	Шаар чабалекей
Phylloscopidae – ПЕНОЧКОВЫЕ			
123	<i>Phylloscopus collybita</i>	Теньковка	Кара аяк мыймыты
124	<i>Phylloscopus trochiloides</i>	Пеночка зелёная	Жашыл мыймыт
125	<i>Phylloscopus inornatus</i>	Пеночка-зарничка	Таңчы мыймыт
126	<i>Phylloscopus humii</i>	Пеночка тусклая	Хумендын мыймыт
127	<i>Phylloscopus griseolus Blyth</i>	Пеночка индийская	Индостан мыймыты
Cettiidae – ШИРОКОХВОСТКОВЫЕ			
128	<i>Cettia cetti</i>	Широкохвостка	Жазы куйрук кымышчы
Acrocephalidae – КАМЫШЕВКОВЫЕ			
129	<i>Acrocephalus dumetorum</i>	Камышевка садовая	Бак камышчысы
Sylviidae – СЛАВКОВЫЕ – КОРООЛУ СЫМАЛДАР			
130	<i>Sylvia nisoria</i>	Славка ястребиная	Кыргый кооролу
131	<i>Sylvia communis</i>	Славка серая	Боз шалкы
132	<i>Sylvia althaea</i>	Славка горная	Тоо шалкысы
Sittidae – ПОПОЛЗНЕВЫЕ – КӨКТЕКЕЛЕР			
133	<i>Sitta tephronota</i>	Поползень скалистый	Кер каш
Tichodromadidae – СТЕНОЛАЗОВЫЕ			
134	<i>Tichodroma muraria</i>	Стенолаз	Тоголок кызыл канаттуулар
Certhiidae – ПИЩУХОВЫЕ – ЧЫЙПЫЛДАКТАР			
135	<i>Certhia himalayana</i>	Пищуха гималайская	Гималай чыйпылдак чымчыгы
Troglodytidae – КРАПИВНИКОВЫЕ – КОРГОЛДОЙЛОР			
136	<i>Troglodytes troglodytes</i>	Крапивник	Короолу
Cinclidae – ОЛЯПКОВЫЕ – СУУЛУР КАРАЛАР			
137	<i>Cinclus cinclus</i>	Оляпка белобрюхая	Акбоор суучул кара
138	<i>Cinclus pallasii</i>	Оляпка бурая	Палластын сучу кара
Muscicapidae – МУХОЛОВКОВЫЕ – ЧЫМЫНЧЫЛАР			
139	<i>Ficedula parva</i>	Мухоловка малая	Кичи чымынчы
140	<i>Muscicapa striata</i>	Мухоловка серая	Боз чымынчы
141	<i>Luscinia megarhynchos</i>	Соловей южный	Булбул
142	<i>Calliope pectoralis</i>	Красношейка черногрудая	Каратөш булбул
143	<i>Cyanosylvia svecica</i>	Варакушка	Көк тамак булбул

144	<i>Erythacus rubecula</i>	Зарянка	Таңчымчык
145	<i>Saxicola torquata</i>	Чекан черноголовый	Котурспей
146	<i>Monticola saxatilis</i>	Дрозд пестрый каменный	Ала соё
147	<i>Monticola solitarius</i>	Дрозд синий каменный	Көк соё
148	<i>Myophonus caeruleus</i>	Птица синяя	Сай сагызган
149	<i>Phoenicurus ochruros</i>	Горихвостка-чернушка	Кара кызыл куйрук
150	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	Горихвостка обыкновенная	Кадимки кызыл куйрук
151	<i>Phoenicurus caeruleocephalus</i>	Горихвостка седоголовая	Боз баш кызыл куйрук
152	<i>Phoenicurus erythronotus</i>	Горихвостка краснопинная	Алаканат кызыл куйрук
153	<i>Phoenicurus erythrogaster</i>	Горихвостка краснобрюхая	Кызыл боор кыш куйрук
154	<i>Enicurus scouleri</i>	Белоножка	Ак аяк булбул
155	<i>Oenanthe oenanthe</i>	Каменка обыкновенная	Көк чакчыгай
156	<i>Oenanthe pleschanka</i>	Каменка-пleshанка	Кара ала чакчыгай
157	<i>Oenanthe isabellina</i>	Плясунья	Чакчыгай
Turdidae – ДРОЗДОВЫЕ – ТАРКЫЛДАКТАР			
158	<i>Turdus atrogularis</i>	Дрозд чернозобый	Кара төш таркылдак
159	<i>Turdus pilaris</i>	Рябинник	Боз таркылдак
160	<i>Turdus viscivorus</i>	Деряба	Чаар таркылдак
161	<i>Turdus merula</i>	Дрозд чёрный	Кара таркылдак
Sturnidae – СКВОРЦОВЫЕ – ЧЫЙЫРЧЫКТАР			
162	<i>Sturnus vulgaris</i>	Скворец обыкновенный	Чыйырчык
163	<i>Pastor roseus</i>	Скворец розовый	Ала чыйырчык
164	<i>Acridoteres tristis</i>	Майна	Ала канат чыйырчык
Passeridae – ВОРОБЬИНЫЕ – ТАРАНЧЫЛАР			
165	<i>Passer domesticus</i>	Воробей домовый	Таранчы
166	<i>Passer hispaniolensis</i>	Воробей испанский	Испан таранчысы
167	<i>Passer montanus</i>	Воробей полевой	Талаа таранчысы
168	<i>Petronia petronia</i>	Воробей каменный	Корум таранчысы
169	<i>Montifringilla nivalis</i>	Воробей снежный	Кар кунак
Prunellidae – ЗАВИРУШКОВЫЕ – КӨК ШАЛКЫЛАР			
170	<i>Prunella collaris</i>	Завирушка альпийская	Альп көк шалкысы
171	<i>Prunella himalayana</i>	Завирушка гималайская	Гималай көк шалкысы
172	<i>Prunella fulvescens</i>	Завирушка бледная	Көк шалкы
173	<i>Prunella atrogularis</i>	Завирушка черногогорлая	Каратамак созолон
Motacillidae – ТРЯСОГУЗКОВЫЕ – ЖЫЛКЫЧЫ ЧЫМЧЫК СЫМАЛДАР			
174	<i>Anthus campestris</i>	Конёк полевой	Талаа элсанар
175	<i>Anthus trivialis</i>	Конёк лесной	Токой элсанары
176	<i>Anthus spinoletta</i>	Конёк горный	Тоо элсанары
177	<i>Motacilla citreola</i>	Трясогузка желтоголовая	Сары баш жылкычы кучкач

178	<i>Motacilla feldegg</i>	Трясогузка черноголовая	Кара башыл жылкычы кучкан
179	<i>Motacilla cinerea</i>	Трясогузка горная	Тоо кучкачы
180	<i>Motacilla personata</i>	Трясогузка маскированная	Жылкычы чымчык
Fringillidae – ВЬЮРКОВЫЕ – МУКУРЛАР			
181	<i>Fringilla coelebs</i>	Зяблик	Токой таранчысы
182	<i>Fringilla montifringilla</i>	Юрок	Кунак
183	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	Дубонос	Кадимки балта тумшук
184	<i>Mycerobas carnipis</i>	Дубонос арчөвый	Арчачы балта тумшук
185	<i>Rhodopechus sanguinea</i>	Чечевичник краснокрылый	Кызгылт канат мукур
186	<i>Leucosticte nemoricola</i>	Вьюрок гималайский	Гималай мукуру
187	<i>Leucosticte brandti</i>	Вьюрок жемчужный	Брандтын тоо таранчысы
188	<i>Carpodacus erythrinus</i>	Чечевица обыкновенная	Эжеке бээ саа
189	<i>Carpodacus rhodochlamys</i>	Чечевица арчөвая	Тянь-Шань арча кызыл чымчыгы
190	<i>Chloris chloris</i>	Зеленушка	Жашыл таранчы
191	<i>Rhodospiza obsoletta</i>	Вьюрок буланный	Чөл кунак
192	<i>Acanthis cannabina</i>	Коноплянка	Кадимки кендирчил
193	<i>Loxia curvirostra</i>	Клест-еловик	Карагайчы-кайчы тумшук
194	<i>Carduelis caniceps</i>	Щегол седоголовый	Сары канат
195	<i>Serinus pusillus</i>	Вьюрок красношапочный	Кызыл баш мукур
Emberizidae – ОВСЯНКОВЫЕ – СУЛУЧУЛАР			
196	<i>Emberiza calandra</i>	Просянка	Думбул чоң чыйпылдагы
197	<i>Emberiza citrinella</i>	Овсянка обыкновенная	Кадимки сулучу
198	<i>Emberiza leucocephalos</i>	Овсянка белошапочная	Ак баш сулучу
199	<i>Emberiza stewarti</i>	Овсянка Стюарта	Стюарттын сулучусу
200	<i>Emberiza cia</i>	Овсянка горная	Тоо сулучу
201	<i>Emberiza buchanani</i>	Овсянка скальная	Татолбек же аска сулучусу
202	<i>Emberiza bruniceps</i>	Овсянка жёлчная	Сары айгыр

Mammalia – МЛЕКОПИТАЮЩИЕ – СУТ ЭМҮҮЧҮЛӨР**Erinaceidae – ЕЖОВЫЕ – КИРПИЛЕР**

1	<i>Haemichinus auritus</i>	Ёж ушастый	Кирпичечен
Soricidae – ЗЕМЛЕРОЙКОВЫЕ – ЖЕРЧУКУУРЛАР			
2	<i>Crocidura suaveolens</i>	Белозубка малая	Кичи ак тиш жер
Molossidae – БУЛЬДОГОВЫЕ РУКОКРЫЛЫЕ – БУЛДОГ ЖАРГАНАТТАР			
3	<i>Tadarida teniotis</i>	Складчатогуб широкоухий	Кош эрин жарганат

Vespertilionidae – ГЛАДКОНОСЫЕ ЛЕТУЧИЕ МЫШИ – КАДИМКИ ЖАРГАНАТТАР			
4	<i>Myotis nipalensis</i>	Ночница усатая	Муруттуу жарганат
5	<i>Nyctalus noctula</i>	Вечерница рыжая	Күрөң жарганат
6	<i>Otonycteris hemprichi</i>	Стрелоух белобрюхий	Ак боор жебе кулак
7	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	Нетопырь-карлик	Кыдыгый жарганаттар
8	<i>Vespertilio murinus</i>	Кожан двухцветный	Эки түстүү жарганат
9	<i>Plecotus austriacus</i>	Ушан серый	Эшек кулак жарганат
10	<i>Hypsugo savii</i>	Нетопырь кожановидный	Күрөндөр жарганаттар
Felidae – КОШАЧЫ – МЫШЫКТАР			
11	<i>Uncia uncia</i>	Барс снежный	Илбирс
12	<i>Lynx lynx</i>	Рысь	Сүлөсүн
13	<i>Felis sylvestris caudata</i>	Кот степной туркестанский	Түркстан ала-мышыгы
Canidae – ПСОВЫЕ – ИТТЕР			
14	<i>Canis lupus</i>	Волк	Карышкыр, бөрү
15	<i>Canis aureus</i>	Шакал обыкновенный	Чөө
16	<i>Vulpes vulpes</i>	Лисица обыкновенная	Кадимки түлкү
Ursidae – МЕДВЕЖЬИ – АЮЛАР			
17	<i>Ursus arctos</i>	Медведь бурый	Аюу
Procyonidae – ЕНотовые – ЕНОТТОР			
18	<i>Procyon lotor</i>	Енот-полоскун	Енот
Mustelidae – КУНЬИ – КУНДУСТАР			
19	<i>Meles meles</i>	Барсук европейский	Фергана кашкулагы
20	<i>Meles leucurus</i>	Барсук азиатский	Кадимки кашкулак кашкулак
21	<i>Martes foina</i>	Куница каменная	Суусар
22	<i>Martes martes</i>	Куница лесная	Токой суусары
23	<i>Mustella erminea</i>	Горностай	Арыс, кара-куйрук
24	<i>Mustella nivalis</i>	Ласка малая	Арыс чычкан
25	<i>Mustella eversmanni</i>	Хорёк степной	Ач күсөн
26	<i>Neovison vison</i>	Норка американская	Америка суукундусу
Suidae – СВИНЬИ – ЧОЧКОЛОП			
27	<i>Sus scrofa</i>	Кабан	Каман, догуз, жапайы чочко
Cervidae – ОЛЕНЬИ – БУГУЛАР			
28	<i>Cervus canadensis</i>	Марал тяньшаньский	♀ Марал, ♂ Бугу
29	<i>Cervus elaphus</i>	Олень европейский	
30	<i>Capreolus pygargus</i>	Косуля сибирская	♀ Элик, ♂ Куран

Bovidae – ПОЛОРОГИЕ – КӨНДӨЙ МҮЙҮЗДҮҮЛӨР			
31	<i>Capra sibirica</i>	Козёл горный	♀ Эчки, ♂ Теке
32	<i>Ovis ammon</i>	Баран горный, архар	♀ Аркар, ♂ Кулжа
Sciuridae – БЕЛИЧЫ – ТЫЙЫН ЧЫЧКАНДАР			
33	<i>Marmota menzbieri</i>	Сурок Мензбира	Мензбир сууру
34	<i>Marmota caudata</i>	Сурок красный	Кызыл суур
35	<i>Citellus relictus</i>	Суслик реликтовый	Калдын чычкан
Gliridae – СОНЕВЫЕ – БАРАК КУЙРУКТАР			
36	<i>Dryomys nitedula</i>	Соня лесная	Токой барак куйругу
Hystricidae – ДИКОВРАЗОВЫЕ – ЧҮТКӨРЛӨР			
37	<i>Hystrix indica</i>	Дикобраз индийский	Чүткөр, жейре
Cricetidae – ХОМЯКОВЫЕ – АЛАМАНДАР			
38	<i>Alticola argentatus</i>	Полёвка серебристая	Корум момолою
39	<i>Microtus ilaeus</i>	Полёвка киргизская	Кыргыз момолою
40	<i>Microtus arvalis</i>	Полёвка обыкновенная	Кадимки момолою
41	<i>Microtus gregalis</i>	Полёвка узкочерепная	Кыр чеке момолою
42	<i>Neodon juldaschi carruthersi</i>	Полёвка арчевая	Арча момолою
43	<i>Cricetulus migratorius</i>	Хомячок серый	Кескек же көк чычкан
44	<i>Ellobius tancrei</i>	Слепушонка восточная	Сокур чычкан
45	<i>Ondatra zibethicus</i>	Ондатра	Андатыр
Muridae – МЫШОВЫЕ – КИЧИ ЧЫЧКАНДАР			
46	<i>Meriones tamariscinus</i>	Песчанка гребенщикова	Кум чычкан
47	<i>Apodemus uralensis</i>	Мышь лесная малая	Кичи токой чычкан
48	<i>Mus musculus</i>	Мышь домовая	Үй чычкан
49	<i>Rattus rattoides</i>	Крыса туркестанская	Түркстан келемиши
Leporidae – ЗАЙЦЕВЫЕ – КОЁНДОР			
50	<i>Lepus tolai</i>	Заяц-песчанник, толай	Толай, коён
Ochotonidae – ПИЩУХОВЫЕ, СЕНОСТАВКИ – КОЁН ЧЫЧКАНДАР			
51	<i>Ochotona macrotis</i>	Пищуха большеухая	Чоң кулак коён чычкан
52	<i>Ochotona rutila</i>	Пищуха красная	Кызыл коён чычкан

3-ТИРКЕМЕ

Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине кирген өсүмдүктөрдүн тизмеси

Тиркемеде ботаникалык (латын), орус жана кыргыз тилдеринде 2007-жылы Кыргыз Республикасынын Кызыл китебинин экинчи басылышына киргизилген өсүмдүктөрдүн тизмеси камтылган. Интродукция/үлгүлөр бөлүмүндө бул өсүмдүктөр КР УИАнын Ботаникалык багында качан жана канча өлчөмдө өстүрүлө баштаганы тууралуу маалымат берилет.

№	Латынча аталышы	Орусча аталышы	Кыргызча аталышы	Интродукция/ үлгүлөр
Аталышы (түркүмү, түрү)				
Pinaceae – СОСНОВЫЕ – КАРАГАЙЛАР				
1	<i>Abies semenovii</i> B. Fedtsch.	Пихта Семенова	Семенов көк карагайы	1962/ 1
Araceae – АРОИДНЫЕ – АРОИДДЕР				
2	<i>Eminium regelii</i> Vved.	Эминиум Регеля	Регель тамыр күчаласы	
Liliaceae – ЛИЛЕЙНЫЕ – ЛИЛИЯЛАР				
3	<i>Eremurus zenaidae</i> Vved.ex (E.Nikit)	Эремурус Зинаиды	Зинаида чырашы	
4	<i>Eremurus zoeae</i> Vved.	Эремурус Зои	Зоя чырашы	2011/ 4
5	<i>Allium dodecadontum</i> Vved.	Лук двенадцатизубый	Он эки тишчелүү пияз	
6	<i>Allium pskemense</i> B. Fedtsch.	Лук пскемский	Пскем пиязы	1968/ 3
7	<i>Allium semenovii</i> Regel	Лук Семенова	Семенов пиязы	
8	<i>Fritillaria eduardii</i> Regel (<i>Petilium eduardii</i> (Regel) Vved.)	Рябчик Эдуарда (Петилиум Эдуарда)	Эдуарддын айгүл гүлү	1980,2010/5
9	<i>Tulipa affinis</i> Z.Botsch.	Тюльпан родственный	Тектеш мандалак	
10	<i>Tulipa anadroma</i> Z.Botsch.	Тюльпан вверхстремящийся	Жогору умтулган мандалак	1970/ 8-10
11	<i>Tulipa greigii</i> Regel	Тюльпан Грейга	Грейг мандалагы	1970,2010/2

12	<i>Tulipa kaufmanniana</i> Regel	Тюльпан Кауфмана	Кауфман мандалагы	1970/7-8
13	<i>Tulipa kolpakowskiana</i> Regel	Тюльпан Колпаков-ского	Колпаковский мандалагы	1970,2008/5
14	<i>Tulipa korolkowii</i> Regel	Тюльпан Королькова	Корольков мандалагы	
15	<i>Tulipa ostrowskiana</i> Regel	Тюльпан Островского	Островский мандалагы	1970/8-10
16	<i>Tulipa platystemon</i> Vved.	Тюльпан широко-тычиночный	Жазы аталыктуу мандалак	
17	<i>Tulipa rosea</i> Vved.	Тюльпан розовый	Мала кызыл мандалак	
18	<i>Tulipa tetraphylla</i> Regel	Тюльпан четырех-листный	Төрт жалбырактуу мандалак	
19	<i>Tulipa zenaidae</i> Vved.	Тюльпан Зинаиды	Зинаида мандалагы	1960-70,2010/ 5
Iridaceae – ИРИСОВЫЕ – ЧЕКИЛДЕКТЕР				
20	<i>Juno orchioides</i> (Carr.) Vved.	Юнона орхидная	Араладай юнона	1970,2010/ 20
21	<i>Iridodictyum</i> <i>kolpakowskianum</i> (Regel) Rodionenko	Иридодиктиум Колпаковского	Колпаков иридодиктиуму	1970,2016/ 5
Santalaceae – САНТАЛОВЫЕ – САНТАЛАЛАР				
22	<i>Thesium</i> <i>minkwitzianum</i> B.Fedtsch.	Ленец Минквица	Минквиц тезиуму	
Caryophyllaceae – ГВОЗДИЧНЫЕ – ЧЕГЕ ГҮЛДҮҮЛӨР				
23	<i>Silene sussamyrica</i> Lazkov	Смолевка суусамырская	Суусамыр чайыр гүлү	
24	<i>Allochrysa</i> <i>gypsophiloides</i> (Regel) Schischk. (<i>Acanthophyllum</i> <i>gypsophiloides</i> Regel)	Колючелистник качимовидный (гипсофиловидный)	Качымдай кой тикен	
Ranunculaceae – ЛЮТИКОВЫЕ – ЛЮТИКТЕР				
25	<i>Delphinium</i> <i>knorringianum</i> B.Fedtsch.	Живокость Кнорринг	Кнорринг бүтөөсү	
26	<i>Anemone obtusiloba</i> D.Don.	Ветреница туполопастная	Учсуз айчыктуу желбирек	
27	<i>Pulsatilla kostyczewii</i> (Korsh.) Juz.	Прострел Костычева	Костычев кундуз гүлү	
Berberidaceae – БАРБАРИСОВЫЕ – БӨРҮ КАРАГАТТАР				
28	<i>Berberis kaschgarica</i> Rupr.	Барбарис кашгарский	Кашгар бөрү карагаты	

Papaveraceae – МАКОВЫЕ – АПИЙИМДЕР				
29	<i>Corydalis pseudoadunca</i> M.Pop.	Хохлатка ложносогнутая	Ийилгендей өрмө кара	
30	<i>Fumariola turkestanica</i> Korsh.	Дымяночка туркестанская	Түркстан боз түтүнчөгү	
Cruciferae – КРЕСТОЦВЕТНЫЕ – КАЙЧЫ ГҮЛДҮҮЛӨР				
31	<i>Iskandera alaica</i> (Korsh.) Botsch. et Vved.	Искандера алайская	Алай искандерасы	
Crassulaceae – ТОЛСТЯНКОВЫЕ – ЧЕГЕНДИРЛЕР				
32	<i>Rhodiola litwinowii</i> Boriss.	Родиола Литвинова	Литвинов алтын тамыры	
Rosaceae – РОЗОЦВЕТНЫЕ – РОЗА ГҮЛДҮҮЛӨР				
33	<i>Sibiraea tianschanica</i> Pojark.	Сибирка тяньшанская	Тянь-Шань сибирчиси	
34	<i>Sorbaria olgae</i> Zinserl	Рябинник Ольги	Ольга четиндиги	
35	<i>Spiraeanthus schrenkianus</i> (Fisch. et Mey.) Maxim.	Таволгоцвет Шренка	Шренк табылгы гүлү	
36	<i>Pyrus asiae-mediae</i> (Popov) Maleev	Груша Средней Азии	Орто Азия алмуруту	1961/ 3
37	<i>Pyrus korshinskyi</i> Litv.	Груша Коржинского	Коржинский алмуруту	1954,2017/ 14
38	<i>Malus niedzwetzkyana</i> Deick	Яблоня Недзвецкого	Недзвецкий алмасы	1952-53,2016/ 5, 50
39	<i>Malus sieversii</i> (Ledeb.) M. Roem.	Яблоня Сиверса	Сиверс алмасы	1953-54/25
40	<i>Crataegus knorringiana</i> Pojark	Боярышник Кнорринг	Кнорринг долоносу	
41	<i>Sorbus persica</i> Hedf	Рябина персидская	Персия алма-четини	
42	<i>Amygdalus petunnikowii</i> Litv.	Миндаль Петунникова	Петунников бадамы	
Leguminosae – БОБОВЫЕ – ЧАНАКТУУЛАР				
43	<i>Styphnolobium korolkowii</i> (Kochne) Jakovl. (<i>Sophora griffithii</i> Stoks ssp <i>Korolkowii</i> Kochne) (<i>Sophora korolkowii</i> Koehne)	Софора Королькова	Корольков боз кемпири	
44	<i>Ammopipanthus nanus</i> (D.Don.) Cheng (<i>Ammopipanthus kamelinii</i> Lazkov)	Аммопиптант карликовый (Аммопиптант Камелина)	Байбиче чекей	

45	<i>Colutea brachyptera</i> Sumn.	Пузырник короткокрылый	Кыска канаттуу ак барсылдак	
46	<i>Chesneya villosa</i> (Boriss.) R. Kam. et R. Vinogr.	Чезнея мохнатая	Түктүү тыйынчык	
47	<i>Hedysarum chaitocar-pum</i> Regel et Schmalh.	Копеечник щетино-плодный	Мөмөсү түктүү тыйынчанак	
Zygophyllaceae – ПАРНОЛИСТНИКОВЫЕ – ЖУП ЖАЛБЫРАКТУУЛАР				
48	<i>Zygophyllum kaschgari-cum</i> Boriss.	Парнолистник кашгарский	Кашгар жуп жалбыракчаны	
Vitaceae – ВИНОГРАДОВЫЕ – ЖҮЗҮМДӨР				
49	<i>Vitis usunachmatica</i> Vass. (<i>Vitis vinifera</i> L.)	Виноград узунахматский	Узунакмат жүзүмү	
Umbelliferae – ЗОНТИЧНЫЕ – ЧАТЫРДУУЛАР				
50	<i>Sclerotiaria pentaceros</i> (Korov.) Korov.	Жестковенечник пятирогий	Беш мүйүздүү склеротиария	
51	<i>Kosopoljanskia hebecarpa</i> Pimenov et Kamelin	Козополянская пушистоплодная	Түктүү мөмөлүү козополянская	
52	<i>Kosopoljanskia turkestanica</i> Korovin	Козополянская туркестанская	Түркстан козополянскаясы	
53	<i>Bupleurum rosulare</i> Korovin ex Pimenov et Sdobnina	Володушка розеточная	Сабаксыз буплеурум	
54	<i>Hyalolaena intermedia</i> Pimenov et Kljukov	Гиалолена промежуточная	Орто бойлуу гиалолена	
55	<i>Seseli eryngioides</i> (Korovin) Pimenov et V.N. Tikhom	Жабрица синеголовниковая	Көк башчалуу сесели	
56	<i>Seseli korshinskyi</i> (Schischk.) Pimenov	Жабрица Коржинского	Коржинский сесели	
57	<i>Cnidiocharpa alaica</i> Pimenov	Книдиокарпа алайская	Алай книдиокарпасы	
58	<i>Dorema microcarpum</i> Korovin	Дорема мелкоплодная	Майда мөмөлүү дорема	
59	<i>Pastinacopsis glacialis</i> Golosk.	Пастернаковник ледниковый	Мөңгү пастинакопсисы	
Primulaceae – ПЕРВОЦВЕТНЫЕ – КӨКТӨМДҮКТӨР				
60	<i>Primula eugeniae</i> Fed.	Первоцвет Евгении	Евгения көктөмдүгү	
61	<i>Primula macrocalyx</i> Bunge	Первоцвет крупночашечный	Ири чөйчөкчөлүү көктөмдүк	
62	<i>Kaufmannia semenovii</i> (Herder) Regel	Кауфмания Семенова	Семенов кауфманиясы	

Limoniaceae – КЕРМЕКОВЫЕ – КЕРМЕКТЕР				
63	<i>Acantholimon compactum</i> Korovin	Акантолимон плотный	Нык төө таман	
Labiatae – ГУБОЦВЕТНЫЕ – ЭРИН ГҮЛДҮҮЛӨР				
64	<i>Scutellaria andrachnoides</i> Vved.	Шлемник андрахновидный	Андрахнадай текөөрчек	
65	<i>Scutellaria nepetoides</i> Popov ex Juz.	Шлемник котовниковидный	Непетадай текөөрчек	
66	<i>Alajja anomala</i> (Juz.) Ikonn. (<i>Erianthera anomala</i> Juz.)	Алайя (эриантера) уклоняющаяся	Кыйшык корум гүл	
67	<i>Otostegia schennikovii</i> Scharasch. (<i>Otostegia olgae</i> (Regel) Korsh.)	Отостегия Шенникова	Шенников отостегиясы	
68	<i>Salvia korolkowii</i> Regel et Schmalh.	Шалфей Королькова	Корольков шалфейи, көк катыны	
69	<i>Salvia vvedenskyi</i> Nikitina	Шалфей Введенского	Введенский шалфейи, көк катыны	
Solanaceae – ПАСЛЕНОВЫЕ – КЫЗАЛАКТАР				
70	<i>Physochlaina alatica</i> Korotkova	Пузырница алайская	Алай физохлайнасы	
Boraginaceae – БУРАЧНИКОВЫЕ – ЭНДИКТЕР				
71	<i>Tianschaniella umbellifera</i> B.Fedtsch. ex M.Pop.	Тяньшаночка зонтиконосная	Чатырчалуу тяньшанчек	
Scrophulariaceae – НОРИЧНИКОВЫЕ – ЧАКАЛАЙЧАНДАР				
72	<i>Nathaliella alatica</i> B.Fedtsch.	Наталиелла алайская	Алай наталиелласы	
Bignoniaceae – БИГНОНИЕВЫЕ – БИГНОНИЯЛАР				
73	<i>Incarvillea olgae</i> Regel	Инкарвиллея Ольги	Ольга инкарвиллеясы	
Caprifoliaceae – ЖИМОЛОСТНЫЕ – ШИЛБИЛЕР				
74	<i>Lonicera paradoxa</i> Pojark.	Жимолость странная (парадоксальная)	Укмуштуу шилби	
Campanulaceae – КОЛОКОЛЬЧИКОВЫЕ – КОҢГУРОО ГҮЛДҮҮЛӨР				
75	<i>Campanula eugeniae</i> Fed.	Колокольчик Евгении	Евгения коңгуроо гүлү	
Compositae – СЛОЖНОЦВЕТНЫЕ – ТАТААЛ ГҮЛДҮҮЛӨР				
76	<i>Lamyropappus schakaptaricus</i> (B.Fedtsch.) Knorr. et Tamamsch.	Ламиропаппус шакаптарский	Шакаптар ламиропаппусу	

77	<i>Saussurea involucrata</i> (Kar. et Kir.) Sch. Bip.	Соссюрея обернутая	Оролгон соссюрея	
78	<i>Rhaponticum aulieatense</i> Iljin	Большеголовник аулиеатинский	Олуя ата рапонтникуму	
79	<i>Centaurea alaiica</i> Iljin	Василек алайский	Алай көк башы, тар-мал чебү	
80	<i>Trichanthemis aulieatensis</i> (B. Fedtsch.) Krasch.) (<i>Pseudoglossanthis aulieatensis</i> (B. Fedtsch.) Poljakov)	Волосистоцветочник аулиеатинский	Олуя ата трихантемиси	
81	<i>Trichanthemis aurea</i> Krasch.	Волосистоцветочник	Сары трихантемис	
82	<i>Pyrethrum leontopodium</i> (C.Winkl.) Tzvel.	Поповник (ромашник) эдельвейсовидный	Ак маңдайдай пиретрум	
83	<i>Lepidolopha komarowii</i> C.Winkl.	Лепидолофа Комарова	Комаров лепидолофасы	

4-ТИРКЕМЕ

Батыш Тянь-Шандын өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарында жашаган жана Кыргыз Республикасынын Кызыл китебине кирген омурткалуу жаныбарлардын тизмеси (2007-ж.)
(Кыргыз Республикасынын Жалал-Абад облусунун чегинде)

№	Латынча аталышы	Орусча аталышы	Кыргызча аталышы
Аталышы (түркүмү, түрү)			
Actinopterigii – ЛУЧЕПЁРЫЕ РЫБЫ – СӨӨКТҮҮ НУР КАНАТУУ БАЛЫКТАР			
Sisoridae (=Bagariidae) – ГОРНОСОМИКОВЫЕ, или БАГАРИЕВЫЕ – ТОО ЖАЯНДАРЫ			
1	<i>Glyptosternon reticulatum</i> McClelland, 1842	Сомик туркестанский	Түркстан жаяны, жаян балык, лакка
Reptilia – ПРЕСМЫКАЮЩИЕСЯ – СОЙЛОП ЖҮРҮҮЧҮЛӨР			
1	<i>Pseudopus apodus</i> (Pallas, 1775)	Желтопузик	Бутсуз кескелдирик, жылан сымал кескелдирик
Aves – ПТИЦЫ – КУШТАР			
Anatidae – УТИНЫЕ – ӨРДӨКТӨР			
1	<i>Eulabeia indica</i> (Latham, 1790)	Гусь горный	Тоо казы
2	<i>Aythya nyroca</i> (Guldenstadt, 1770)	Нырок белоглазый	Аккөз өрдөк
Ciconiidae – АИСТОВЫЕ – КУНАСТАР			
3	<i>Ciconia nigra</i> (Linnaeus, 1758)	Аист чёрный	Кара кунас
4	<i>Ciconia ciconia</i> (Linnaeus, 1758)	Аист белый	Ак кунас
Falconidae – СОКОЛИНЫЕ – ШУМКАРЛАР			
5	<i>Falco naumanni</i> Fleischer, 1818	Пустельга степная	Науманндын күйкөсү

6	<i>Falco cherrug</i> J.E. Gray, 1834	Балобан	Ителги
7	<i>Falco peregrinus</i> Tunstall, 1771	Сапсан	Бахарин ылаачын
8	<i>Falco pelegrioides</i> Temminck, 1829	Сокол рыжеголовой	Шахин
Pandionidae – СКОПИНЫЕ – БАЛЫКЧЫ КУШТАР			
9	<i>Pandion haliaetus</i> (Linnaeus, 1758)	Скопа	Балыкчы кушу
Accipitridae – ЯСТРЕБИНЫЕ – КАРЧЫГА СЫМАЛДАР			
10	<i>Gyps himalayensis</i> Hume, 1869	Гриф гималайский	Кумай
11	<i>Gyps fulvus</i> (Hablizl, 1783)	Сип белоголовый	Ак кажыр
12	<i>Aegypius monachus</i> (Linnaeus, 1766)	Гриф чёрный	Таз кара
13	<i>Circaetus gallicus</i> (J.F. Gmelin, 1788)	Змееяд	Жыланчы
14	<i>Accipiter badius</i> (J.F. Gmelin, 1788)	Тювик туркестанский	Күрөң көкүрөктүү кыргый
15	<i>Aquila heliaca</i> Savigny, 1809	Могильник	Кара шакылдак
16	<i>Aquila chrysaetos</i> (Linnaeus, 1758)	Беркут	Бүркүт
17	<i>Hieraetus pennatus</i> (J.F. Gmelin, 1788)	Орёл-карлик	Кидик бүркүт
Gypaetidae – БОРОДАЧОВЫЕ – КӨК ЖОРУЛАР			
18	<i>Gypaetus barbatus</i> (Linnaeus, 1758)	Бородач	Көк жору
19	<i>Neophron percnopterus</i> (Linnaeus, 1758)	Стервятник	Журтчу, тарпчы
Gruidae – ЖУРАВЛИНЫЕ – ТУРНАЛАР			
20	<i>Anthropoides virgo</i> (Linnaeus, 1758)	Журавль-красавка	Каркыра
Rallidae – ПАСТУШКОВЫЕ – ТАРТАРЛАР			
21	<i>Crex crex</i>	Коростель	Тартар
Columbidae – ГОЛУБИНЫЕ – КӨГҮЧКӨНДӨР			
22	<i>Columba eversmanni</i> Bonaparte, 1856	Голубь бурый	Эверсманндын көгүчкөнү
Strigidae – СОВИНЫЕ – ҮКҮЛӨР			
23	<i>Bubo bubo</i> (Linnaeus, 1758)	Филин	Чоң үкү
24	<i>Strix aluco</i> Linnaeus, 1758	Неясыть серая	Мыкый ук

Picidae – ДЯТЛОВЫЕ – ТОҢКУЛДАКТАР			
25	<i>Dendrocopos leucopterus</i> (Salvadori, 1870)	Дятел белокрылый	Акканаттуу тоңкулдак
Monarchidae – МОНАРХОВЫЕ – МОНАРХТАР			
26	<i>Terpsiphone paradisi</i> (Linnaeus, 1758)	Мухоловка райская	Узункуйруктуу чымынчы
Mammalia – МЛЕКОПИТАЮЩИЕ – СҮТ ЭМҮҮЧҮЛӨР			
Vespertilionidae – ГЛАДКОНОСЫЕ ЛЕТУЧИЕ МЫШИ – КАДИМКИ ЖАРГАНАТТАР			
1	<i>Otonycteris hemprichi</i> (Peters, 1859)	Стрелоух белобрюхий	Акбоор жебекулак жарганаты
Molossidae – БУЛЬДОГОВЫЕ РУКОКРЫЛЫЕ – БУЛДОГ ЖАРГАНАТТАР			
2	<i>Tadarida teniotis</i> Rafinesque, 1814	Складчатогуб широкоухий	Кош эрин жарганаты
Ursidae – МЕДВЕЖЬИ – АЮЛАР			
3	<i>Ursus arctos isabellinus</i> Linnaeus, 1758	Медведь бурый	Аюу
Mustelidae – КУНЬИ – КУНДУСТАР			
4	<i>Martes foina</i> (Erxleben 1777)	Куница каменная	Суусар
5	<i>Lutra lutra seistanica</i> Birula, 1912	Выдра среднеазиатская	Кундуз
Cervidae – ОЛЕНЬИ – БУГУЛАР			
6	<i>Cervus canadensis</i> (Erxleben)	Марал тянь-шаньский	Марал, бугу
Bovidae – ПОЛОРОГИЕ – КӨНДӨЙ МҮЙҮЗДҮҮЛӨР			
7	<i>Ovis ammon</i>	Баран горный, архар	♀ Аркар, ♂ Кулжа
Felidae – КОШАЧЬИ – МЫШЫКТАР			
8	<i>Lynx lynx</i> Linnaeus, 1758	Рысь	Сүлөөсүн
9	<i>Uncia uncia</i> Shreber, 1775	Барс снежный	Илбирс
Sciuridae – БЕЛИЧЬИ – ТЫЙЫН ЧЫЧКАНДАР			
10	<i>Marmota menzbieri</i> Kaschkarov, 1925	Сурок Мензбира	Мензбир сууру
Hystricidae – ДИКОБРАЗОВЫЕ – ЧҮТКӨРЛӨР			
11	<i>Hystrix indica</i> Kerr, 1792	Дикобраз индийский	Чүткөр, жейре